

GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS)

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER (főszerkesztő), BOGNÁR IMRE, FÉLI JÓZSEFNÉ (felelős szerkesztő),
DR. GÁBRIEL KATALIN, KELECSÉNYINÉ GÁSPÁR KATALIN, KOTULICS TAMÁS,
LACZKA SÁNDORNÉ, DR. LAKATOS JUDIT, NYITRAI FERENCNÉ DR.,
DR. PAPANÉK GÁBOR, DR. POZSONYI PÁL,
DR. PROBÁLD ÁKOS, DR. SZABÓ LÁSZLÓ.

E SZÁM SZERZŐI:

BALOGH JEREMIÁS, hallgató, BCE Gazdálkodástudományi főiskolai kar;
DR. ELEK LÁSZLÓ, projektmenedzser, ENERGIA KÖZPONT Kht.;
HERZOG TAMÁS, tanácsos, KSH;
LUKOVICS MIKLÓS, egyetemi tanársegéd, SZTE GK Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet;
SOMOSI SAROLTA, egyetemi tanársegéd, SZTE GK Pénzügyek
és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete;
SZÉKELY GÁBORNÉ, főtanácsos, KSH.

ISSN: 0239–1589

A Szerkesztőség tagjai:

Főszerkesztő: dr. Bagó Eszter, tel.: 345-6189 E-mail: eszter.bago@ksh.hu
Felelős szerkesztő: Féli Józsefné, tel.: 345-6169, E-mail: jozsefne.feli@ksh.hu
Rovatvezetők:
Fazekasné Kovács Katalin, tel.: 345-6401, E-mail: katalin.fazekas@ksh.hu
Grábics Ágnes, tel.: 345-6427, E-mail: agnes.grabics@ksh.hu
Nádudvari Zoltán, tel.: 345-6865, E-mail: zoltan.nadudvari@ksh.hu
Páll Szilárd, tel.: 345-6730, E-mail: szilard.pall@ksh.hu
Aujeszky Pál, tel.: 345-6807, E-mail: pal.aujeszky@ksh.hu
Olvasószerkesztő: Markó Istvánné dr.
Számítógépes tördelészerkesztő: Gyenes J. Katalin, tel.: 345-6719, E-mail: katalin.gyenes@ksh.hu

Kiadja a Központi Statisztikai Hivatal (Bp. 1525. Pf. 51.) Megjelenik: kéthavonta, minden páros hónapban.

Előfizetési díj: egész évre 1800 Ft.

Terjeszti a Magyar Posta Rt. és a bizományosok. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban, a hírlapkézbesítőknél, a Hírlapelőfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlap-előfizetési Irodájában Budapest, VIII. Orczy tér 1. (Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon.

Megrendelhető: KSH-Marketing, Bp. 1525 Pf. 51. Telefon: 345–6560, Fax: 345–6699,
valamint a KSH Megyei Igazgatóságokon.

Beszerezhető a Statisztikai Szakkönyvesboltban (1024 Bp. II. Keleti K. u. 10. Telefon: 212–4348).

Nyomdai kivitelezés: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.

TARTALOM

MŰHELY-ELEMZÉSEK

Tüzelőanyag felhasználási előrejelzés Magyarországon 2020-ig I. rész – <i>Dr. Elek László</i>	3
A maastrichti konvergencia-kritériumok statisztikai módszertanának és teljesíthetőségének áttekintése és kritikája – <i>Lukovics Miklós – Somosi Sarolta</i>	22

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

A külkereskedelmi forgalom 2005. évi alakulása és a 2006. első félévi folyamatok – <i>Herzog Tamás</i>	37
A magyar szőlő- és borágazat versenyképessége – <i>Balogh Jeremiás</i>	55
GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK	74
HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA.....	77

GÉS-FIGYELŐ

Helyzetkép a lakásviszonyokról, 1999–2005 (Székely Gáborné)	78
---	----

CONTENTS

WORKSHOP–ANALYSES

Fuel consumption forecast for Hungary until 2020, part I – <i>Dr. László Elek</i>	3
Review and criticism of the statistical methodology and feasibility of the Maastricht convergence criteria – <i>Miklós Lukovics – Sarolta Somosi</i>	22

METHODOLOGY–STATISTICAL PRACTICE

Turnover of external trade in 2005, and processes in the first half of 2006 – <i>Tamás Herzog</i>	37
The international competitiveness of the Hungarian grapes and wines – <i>Jeremiás Balogh</i>	55

ECONOMIC INDICATORS	74
---------------------------	----

CONTENTS OF HUNGARIAN STATISTICAL PERIODICALS	77
---	----

GÉS–OBSERVATION

Information on the publication “Situation report on dwelling conditions, 1999–2005” (<i>Judit Székely</i>)	78
---	----

INHALT

ANALYSEN – STUDIEN

Vorhersage des Energieverbrauch in Ungarn bis 2020, Teil I. – <i>Dr. László Elek</i>	3
Überblick und Kritik der statistischen Methodologie und ihrer Erfüllbarkeit der Konvergenz-Kriterien vom Maastricht-Vertrag. – <i>Miklós Lukovics – Sarolta Somosi</i>	22

METHODIK – STATISTISCHE PRAXIS

Außenhandelsverkehr in der Jahre 2005 und Prozesse in 2006 I. Halbjahr – <i>Tamás Herzog</i>	37
Konkurrenzfähigkeit der ungarischen Traub- und Weinwirtschaft – <i>Jeremiás Balogh</i>	55

STATISTISCHE KENNZIFFERN	74
--------------------------------	----

AUS DEM INHALT DER UNGARISCHEN STATISTISCHEN FACHZEITSCHRIFTEN	77
---	----

GÉS–BEOBACHTER

Rezension von der Publikation mit dem Titel „Lagebericht zur Wohnungsumstände, 1999–2005“ – <i>Judit Székely</i>	78
---	----

MŰHELY-ELEMZÉSEK

DR. ELEK LÁSZLÓ

Tüzelőanyag-felhasználási előrejelzés Magyarországon 2020-ig I. rész

Bevezetés

Az EU nagy érdeklődést mutat az újonnan csatlakozott országok energiafelhasználása iránt, mivel ennek komoly hatása van a gazdasági versenyképességre és jelentősek a környezeti kihatásai.

A közép-európai országok esetében erős az orosz gáztól való függés, ami ellátásbiztonsági szempontból kedvezőtlen.

A versenyképesség és a fenntartható fejlődés kategóriáit kell elemezni a vizsgálandó nemzetgazdasági energia előrejelzések készítésekor. Magyarországon 1990 óta a primer energiaintenzitás gyorsabban csökkent, mint a végső energia-felhasználás intenzitása. Ennek oka, hogy az energiahatékonyság javulása az energiaátalakítások területén – főként a villamos-energia-termelésben – nagyobb volt, mint a végső felhasználók körében, mivel magas hatásfokú kapcsolt hő- és villamosenergia-termelést megvalósító egységek léptek be a villamosenergia-termelésbe.

A végső felhasználás (ipar, közlekedés, háztartások, tercier szektor, mezőgazdaság) területén viszont lelassultak a korábbi erőteljes változások.

1. A Nemzeti Kiosztási Terv

Az Európai Unió üvegházhatású gázkibocsátási egységek kereskedelméről szóló 2003/87/EC irányelvét 2003. október 13-án fogadták el. Az Európai Unió irányelve által létrehozott kibocsátás-kereskedelmi rendszer értelmében a tüzelőberendezések, illetve az olajfinomítók, a koksizolók, a vaskohászat- és acéltermelés, a cement-, az üveg, és az építőanyag-gyártás, illetve a papíripar nagyobb üzemeik 2005. január 1-jétől csak engedély birtokában bocsáthatnak ki szén-dioxidot. Az engedély nem korlátozza a kibocsátható szén-dioxid mennyiséget, de a vállalatokat szén-dioxid-kibocsátásuk monitoringjára kötelezi, és a létesítményeknek minden év végén annyi kibocsátási egységet kell átadniuk az államnak, mint amennyi a tárgyévi kibocsátásuk volt. Ha egy létesítménynek nincs elegendő egysége, akkor vásárolhat a piacon, ha pedig többlete van, szabadon eladhatja.

Egy kibocsátási egység egy tonna szén-dioxid kibocsátására jogosítja fel birtokosát. A kibocsátási egység tulajdonosa egységét szabadon eladhatja az Európai Unión belül bármely természetes vagy jogi személynek, illetve leadhatja az államnak is. Ha egy létesítménynek az állam által kiosztott egységek nem bizonyulnak elegendőnek, akkor vásárolhat európai uniós kibocsátási jogot másoktól, vagy csökkentheti kibocsátásait fejlesztéssel vagy termelés-csökkentéssel. Amennyiben egy létesítmény nem ad át megfelelő mennyiségű kibocsátási egységet az államnak, büntetést kell fizetnie. Minden kibocsátási egységgel le nem fedett tonna szén-dioxid kibocsátás után 40, 2008-tól pedig 100 eurós bírságot kell fizetni. A büntetés befizetése azonban nem mentesít az egységátadás teljesítése alól, azt a következő évben meg kell tenni.

Az állam a rendszer megindítása előtt évente kibocsátási egységeket oszt szét az érintett létesítményeknek. Az évente kiosztandó kibocsátási egység-mennyiségeket az ún. Nemzeti Kiosztási Terv szerint határozzák meg. Ilyen kiosztási tervet először a 2005–2007, majd pedig a 2008–2012 közötti időszakra kell készíteni. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a rendszer hatálya alá eső létesítmények éves szén-dioxid-kibocsátásának összesített felső határát az európai uniós tagállamok maguk határozzák meg. Ezeket a Nemzeti Kiosztási Terveket azonban jóváhagyásra be kell nyújtani az Európai Bizottságnak. Az Irányelv megfogalmazása szerint ezek a közösségi rendelkezések a belső piac egységességének megőrzése és a verseny torzulásának megakadályozása érdekében szükségesek. Ennek értelmében valamennyi tagállamnak úgy kell meghatároznia a kiosztott kvótamennyiségeket, hogy a kibocsátási jogok mértéke nem haladja meg a tényleges kibocsátási igényt (túlallokáció kerülése). Ugyancsak fontos, hogy a kiosztás módja ösztönözze a kibocsátás-csökkentést.

A Nemzeti Kiosztási Terv elkészítéséhez elengedhetetlenül szükséges az Irányelv által érintett ágazatok múltbeli és várható kibocsátásainak felmérése. A későbbi fejezetek az ehhez szükséges energia előrejelzéseket adják meg. Az Irányelvben felsorolt energia-intenzív ágazatok külön is tárgyai az elemzéseknek.

2. Az alkalmazott energiahatékonysági politikák

2.1. Az energetika üzleti modellje (1999)

Az 1999-es energiatakarékossági koncepció átfogó útmutatást és részletes akciótervet tartalmaz. A koncepció jelenleg is érvényben van. Az energetikai privatizáció szabályozási változások következtében, az alapelvek a gazdaság fenntartható fejlődésének igényét, versenyképességének folyamatos javítását teszik szükségessé. Energiastratégiai, ellátás-biztonsági, környezeti és technikai szempontok szintén az EU működéséhez, követelményeihez történő igazodást indokolják.

Az ország alapvető érdeke, hogy az egységesülő Európa világszintű versenyképességéhez nélkülözhetetlen európai belső energiapiac mechanizmusába, műszaki feltételrendszerébe és nemzetközi kapcsolataiba beilleszkedjen, a nemzeti érdekek érvényesítése mellett.

Az 1999-es magyar energiapolitika alapelvei a következők:

- a nemzeti sajátosságokat figyelembe vevő, az egységes európai energiapiac részeként működő hatékony hazai energiapiac létrehozása a gazdaság versenyképessége, az energiafogyasztók érdekében (földgáz- és villamosenergia-verseny-piac, versenyképes távhőszektor, piackonform szabályozás, monopóliumok leválasztása és szabályozása),
- az energiaellátás biztonságának megőrzése és növelése,
- a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében kiemelten fontos a környezetvédelmi követelmények érvényesítése mind a jövőbeni fejlesztéseknél, mind pedig a meglévő energiatermelő és -fogyasztó berendezéseknél,
- nyilvánosság, közösségi tájékoztatás, demokratikus szabályozás, a megmaradó monopóliumok átlátható árszabályozása.

Az alapelveken túl az 1999. szeptemberében elfogadott új Energiamegtakarítási és energiahatékonysági akcióprogram már konkrét célleírányzatokat tartalmaz:

- az energiaintenzitás évi 3,5%-os csökkentése, a GDP évi 5%-os növekedését és 1,5%-os energiafelhasználás-növekedést feltételezne,
- 75 PJ/év csökkenés a primerenergia igényekben,
- 50 kt/év SO₂ csökkenés és 5 Mt/év CO₂ emisszió csökkenés,
- a megújuló energiák felhasználásának elősegítése a jelenlegi évi 28 PJ-ről 50 PJ-ra növelésével.

Az Akcióprogram alaptökéjét a Gazdasági Minisztérium Gazdaságfejlesztési Alapja biztosította.

Az akcióprogram különböző gazdasági területeken megvalósítandó energia-takarékosságot eredményező eljárásokat is felvázol:

- az EU támogatások lehetőségeinek feltárása az energiahatékonyság növelésére,
- energiatakarékossági szemlélet beépítése az oktatásba,
- az energiatakarékosságot és megújuló energiák alkalmazását érintő kutatás-fejlesztés támogatása,
- energia auditok megszervezése a termelés energiaveszteségeinek csökkentésére,
- a helyi önkormányzatok energiagazdálkodásának javítása,
- a legkisebb költségre való tervezés meghonosítása, ezzel a fogyasztói igények befolyásolása,
- energiatakarékosság a szállításszervezésben,
- az ipari energiafelhasználás mérséklése,
- a közlekedés modernizálása,
- a mezőgazdaság energiatechnológiai modernizációja,
- a háztartási és terciér¹ szektorbeli energia-megtakarítások támogatása,
- alternatív fűtési rendszerek megvalósításának támogatása,
- energiatakarékos közvilágítás támogatása,
- megújuló energiaforrások növekvő felhasználásának támogatása,

¹ Tercier szektor a TEÁOR G–O alágai.

- a biomassza, a geotermikus energia és a szerves hulladék növekvő felhasználása,
- a napenergia felhasználásának növelése (20 000 db napkollektort a tetőkre).

2.2 *A végfelhasználói szektorok és az energiaszektor emisszió-csökkentő intézkedései*

A fenntartható fejlődés követelménye az egyes részterületek energia- és környezetpolitikáinak integrációját követeli meg, amely elősegíti a gazdasági növekedést, s a gazdasági és energiahatékonyság növekedését.

- A „*Szennyező fizet elv*”: egyértelműen allokálja a szennyezés költségeit, amelyek az energiafelhasználásból és a környezeti erőforrások felhasználásából származnak.
- A „*Megosztott felelősség elve*”: azt jelenti, hogy állami és magánvállalatokat egyaránt be kell vonni a fenntartható fejlődés feltételeinek biztosításába.
- Az „*Ágazati elfogadhatóság elve*”: azt jelenti, hogy egyetlen szektorra sem lehet aránytalanul nagy terhet róni, s mindegyik szektorban biztosítani kell a megfelelő ellenőrző mechanizmusokat, amelyek segítségével felmérhetőek az adott ágazatra gyakorolt hatások.

2.2.1. *Az energia szektor emisszió-csökkentő intézkedései*

Az energia szektor kulcspolitikái:

- tüzelőanyag-váltások a kevésbé karbon-intenzív, pl. földgáz, megújuló energiák irányába,
- az energiaátalakítások hatásfokának javítása.

2.2.1.1. *A szén kiváltása*

A szénnek, mint tüzelőanyag-nak a kiváltása minden esetben emisszió-csökkentést eredményez. A leggyakoribb tüzelőanyag-váltások a szén – földgáz, szén – biomassza helyettesítések. A másik oldalról viszont fékező hatást gyakorol a szén kiváltására, hogy a hazai szénbányászat fenntartása foglalkoztatáspolitikai okokból kívánatos.

2.2.1.2. *Az olaj kiváltása*

A szén után az olaj a következő karbon-intenzív üzemanyag. Az olaj gázzal történő kiváltása szintén emisszió-csökkentést eredményez.

2.2.1.3. *A CHP² térnyerése*

Sok nagy- és közép vállalat keresi a lehetőséget, hogy javítsa jövedelmezőségét a hő mellett kapcsoltan termelt villamosenergia értékesítésével.

² CHP: kapcsolt hő- és villamosenergia-termelés.

A CHP előnyei:

- Potenciális energia-megtakarítás a külön-külön termelt hő- és villamos energiához képest. A növekvő arányú CHP által termelt villamos energia mérsékli az emissziókat.
- A CHP növeli az ellátásbiztonságot, mivel hozzájárul a többfajta tüzelőanyag alkalmazásához.
- Költséghatékony megoldást jelent:
  - mivel csökken a villamos hálózat vesztesége;
  - a CHP növeli a versenyt az energiatermelők között, így a fogyasztóknak több választási lehetőséget ad;
  - a CHP-üzem, akkor gazdaságos, ha a jelentős részben inputként használt földgáz ipari árai alacsonyak az output villamosenergia-árakhoz képest.

A CHP által termelt elektromos áramot jogszabályban garantált kedvező átvételi áron kell átvenni. A stagnáló hőigények miatt a kedvező átvételi árat a Magyar Energia Hivatal illetékeseinek ellenőrizniük kell, mivel a kedvező átvételi ár csak valós hőigények kielégítése esetén fizethető.

A jelenleg érvényes átvételi árrendszer minimális hatékonyságot ír elő a CHP hatásfokára.

- a CHP minimális előírt hatásfoka éves és havi szinten 65%,
- gázmotorok esetében 75%.

Ha a CHP a megkövetelt hatékonyságot nem éri el, a kedvező átvételi árat nem fizethetik ki. Az ellenőrzések megkönnyítése érdekében a Magyar Energia Hivatal bevezeti a Villamos energia Eredetigazolást, amely tartalmazza:

- a tüzelőanyag nettó fűtőértékét,
- a villamos energiával együtt termelt hő felhasználásának módját,
- a termelés helyét és idejét,
- a nagy hatásfokú termelésből származó villamos energia mennyiségét,
- a primer energiahordozó megtakarításának mértékét.

2.2.1.4. A megújuló energiák térnyerése

A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium legfrissebb megújuló energiára vonatkozó stratégiájának tervezete igen ambiciózus célt tűzött ki a megújulókból termelt villamos energia felfuttatására. 2013-ra a megtermelt villamos energia 11,4%-át³ zöld forrásokból kívánja előállítani.

A megújuló stratégia megvalósíthatóságának kulcskérdése az ehhez szükséges támogatások rendelkezésre állása.

A megújuló energiák alkalmazása energiapolitikai, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási szempontból is előnyös, valamint az EU felé tett magyar vállalások szempontjából is szükséges (2010-re 3,6% zöld áram):

- a megújulók a fosszilis energiahordozóknál jóval kisebb mértékben terhelik a környezetet;

³ A tervezett célkitűzés, nincs még jóváhagyva.

- fosszilis energiahordozókat váltanak ki;
- munkahelyeket teremtenek vidéki térségben;
- elősegítik a mezőgazdasági struktúraváltást.

A megújuló energiákra vonatkozó stratégiai célok:

- szén tüzelőanyagú erőművek konverziója biomassza tüzelésűre;
- az ehhez szükséges energiaültetvények forszírozott ütemű telepítése;
- hulladék és szeméttégetés, szennyvíziszap hasznosítása;
- szél erőművek telepítése;
- geotermikus hővagyon hasznosítása.

A hazai megújuló energiastratégia a biomasszát tekinti prioritásnak. A jelenlegi 150 MW_e⁴ biomassza alapú kapacitás mellett, további 80–100 MW_e új biomassza alapú erőművi kapacitás létrehozását tartja reálisnak. Az új kapacitások tüzelőanyagát döntően az erdőgazdaságok éves kitermelési növekményének tűzifahányada biztosítja. A nem fás szárú energiaültetvények és a szalmabegyűjtés tüzelőanyag bázisa csak 2012 után lesz számba vehető mértékű.

A jelenlegi 54 MW_e vízi energia kapacitás törpe vízierőművek telepítésével 15 MW_e kapacitással nőhet.

A szélenergia hasznosítása területén a külföldi tőke vállalkozó kedve igen nagy.

A jelenlegi 15 MW_e kapacitás 2010-ig akár 20-szorosára is nőhet. A Magyar Energia Hivatal befogadási engedélyeinek alapján ennél nagyobb ütemű fejlesztése is lehetséges lenne, de ez villamos szabályozástechnikai problémákat vet fel.

2.2.1.5. Növekvő földgáz tüzelőhő-hányad a villamosenergia-termelésben

A földgáz kevésbé karbon-intenzív, mint a barnaszén, lignit vagy a tüzelőolaj. Így a szén kiváltása földgázzal emisszió-csökkentést eredményez.

Az importált földgáz 70%-a Oroszországból érkezik. Az eddigiekben az ellátásbiztonság kiélezett politikai helyzetekben is biztonságos volt. Technikai szempontból az ellátás zöme egyetlen csővezetéken érkezik, ami ellátás-biztonsági szempontból kockázatos.

A nemkívánatos gázfüggőség csökkentésére célszerű fenntartani a gáztüzelésű erőművek alternatív tüzelőanyag készletezési kötelezettségét, s ennek költségeit célszerű beépíteni a földgáz árába.

2.2.1.6. A villamosenergia-termelés hatásfokának javítása

A magyar villamoserőművek átlagos hatásfoka 2002-ben: 48,7%⁵. Ez a hatásfok 4,7%-kal magasabb az EU-25 átlagánál.

A kedvező mutató háttérben a CHP-k aránynövekedése áll a villamosenergia-termelésben, ami 2003-ban 18,9%-volt. A hópiac azonban korlátozott. A hasznos hőigények stagnálása miatt a beépített CHP kapacitások lassú csökkenése várható. A hatásfok javítását az új erőművek telepítése fogja biztosítani, mivel a legrosszabb hatásfokú erőművek bezárásra kerülnek.

⁴ MW_e: MW villamos kapacitás.

⁵ EUROSTAT: Energy, transport and environment indicators.

2.2.2. Az ipari szektor emisszió-csökkentő intézkedései

2.2.2.1. Ipari tüzelőanyag-váltások

Az ipari tüzelőanyagok közül a földgáz és a villamos energia szerepe növekszik, míg az olajtermékeké stagnál. A földgázt széleskörűen használják az ipari folyamatokban. Az egyre újabb és újabb folyamatok elektrifikálása növeli a villamosenergia-igényt. A végfelhasználói energiahatékonyság növekszik, mivel az alkalmazott villamos technológiák egyre hatékonyabbak. A földgáz alkalmazása emisszió-csökkentő hatású, míg az ipari elektrifikáció növeli a villamosenergia-igényt, így emissziónövelő.

2.2.2.2. Ipari CHP-k telepítése

Az ipari CHP-k expanziója mind környezetileg, mind gazdaságilag hatékony, így hozzájárul az ipari emissziók csökkentéséhez. Az ipari CHP-k tüzelőanyaga több mint 2/3 részben földgáz. A CHP-k gazdaságosságának az a feltétele, hogy a villamos energia/földgázár-arány magas legyen. Ez az arány folyamatosan csökken ugyan, de még mindig előnyös. A földgáz tüzelésű CHP-k további előnye, hogy gyorsan képesek alkalmazkodni a hő- és villamosenergia-igények változásaihoz.

2.2.2.3. Energiaigényes folyamatok helyettesítése

A folyamatszintű energia audit célja az üzleti hatékonyság javítása. Az energia-audit a termelési folyamat hatékonyságának helyszíni átvilágítását jelenti. Elemezni kell az adott folyamat legfontosabb anyag- és energiainputjait. Vizsgálni kell, hogy vannak-e jelentős veszteségek az anyag- és energiámérlegben. Ha a veszteségek bizonyíthatóak, javaslatot kell tenni az adott technológia cseréjére.

A belépő és kilépő anyagmennyiségek és energiák elemzése hatásos segédeszköz az ipari folyamatok hatékonyságának javítására.

2.2.2.4. Kedvezményes kamatozású kölcsön az üzleti szektor energiahatékonysági beruházásaihoz (Energiahatékonysági Hitel Alap)

Az Energiahatékonysági Hitel Alap energiahatékonysági beruházásokhoz nyújt kedvezményes kölcsönt, maximum a projektköltség 80%-áig. Az Alap 1991 óta működik. A pénzügyi alap feltöltődő alapként működik, ami azt jelenti, hogy a korábbi hitelek visszafizetései az új hitelek forrásai.

A maximális kölcsön: 100 millió Ft.

A preferált célterületek:

- az energiaátalakítások veszteségeinek csökkentése,
- modern, alacsony energiafogyasztású berendezések telepítése,
- CHP-k telepítése,
- új termelési technológiák bevezetése,
- utólagos hőszigetelés.

2.2.3. A közlekedési szektor emissziócsökkentő intézkedései

A piacgazdaságra való átmenet során a közúti közlekedés jelentős teret nyert a vasút terhére. Az áruszállításban a vasúti tonnakm mutató csaknem a felére csökkent, míg a közúti szállítás tonnakm mutatója átmeneti csökkenés után az 1990. évi szintre tért vissza. A belvízi szállítás a töredékére esett vissza. A személyforgalom teljesítménymutatói csak kisebb mértékben csökkentek.

A korábbi állami nagyvállalatok helyére részben multinacionális vállalatok, részben kis- és közép vállalatok léptek. Ezen vállalatok többsége számára a közúti szállítás rugalmasabb és kevésbé volumenérzékeny.

A személyszállításban az emelkedő tarifák az autó használatát egyre versenyképesebbé tették.

2.2.3.1. A közúti forgalom áttérése vasútra

Kombinált logisztikai centrumok, logisztikai terminálok alkalmazásával a közlekedési politika megkísérli a közúti szállítások egy részét vasútra áttéríteni.

2.2.3.2. A városi tömegközlekedés fejlesztése

A városi tömegközlekedés és agglomerációs közlekedés fejlesztése csökkentheti a városon belüli és agglomerációs autóhasználatot.

A városi buszközlekedés fejlesztése csökkenheti a személyes autó-használatot.

2.2.4. A háztartási és tercier szektor emisszió-csökkentő intézkedései

A hazai hőszigetelési szabványok évtizedekig elmaradtak az európai szinttől, így a hazai épületállomány jelentős része utólagos hőszigetelésre szorul. A programok ezt az energia-megtakarítási lehetőséget célozzák meg.

2.2.4.1. Iparosított technológiával épített lakóépületek energiatakarékos korszerűsítése

A magyar lakásállományban a panellakások igen elterjedtek. Felújításuk 2001-ig megoldatlan volt. Az Országos Lakás és Építésügyi Hivatal által kezelt alap az energia-takarékos felújítást és épületgépészeti korszerűsítést tűzi ki.

Célkitűzés:

- a panellakások külső falainak utólagos hőszigetelése,
- ajtók, ablakok cseréje,
- fűtési, szellőzési rendszerek modernizációja.

A beruházási költség legfeljebb 1/3-át, de lakásonként maximum 400 ezer Ft-ot az állam, a további 1/3–1/3 részt az önkormányzat és a lakástulajdonosok viselik. Ezzel 2005 végéig 117 ezer lakás felújítása vált lehetővé. A nyertes pályázatok több mint 80%-ában utólagos hőszigetelést valósítottak meg.

2.2.4.2. KIOP⁶ – 2004 – 1.7: Környezetbarát energiagazdálkodás

A KIOP a Nemzeti Fejlesztési Terv operatív programjainak egyike. Célkitűzése a környezetbarát energiagazdálkodás elősegítése, a megújuló energiák felhasználásának növelésével, az energiahatékonyság javításával. A program megújuló projektek esetén 25–75%, míg energiahatékonysági programok esetén 30–75% direkt támogatást nyújt.

A minimális összberuházási költség: 125 millió Ft.

A támogatás maximális mértéke: 300 millió Ft.

2.2.4.3. UNDP⁷/GEF⁸ önkormányzati energiahatékonysági projekt

A program az önkormányzati energiagazdálkodás javítását célozza:

- az energia-audit és a megvalósíthatósági tanulmány összköltségének 40%-át támogatja,
- a támogatás további 40%-kal egészül ki, ha a megvalósíthatósági tanulmány beruházásban folytatódik.

2.2.4.4. Phare Társfinanszírozási Hitel Alap az önkormányzatok és az üzleti szféra energiahatékonysági beruházásokhoz

Az Alap 1998 óta működik.

A hitelből a Phare-rész:	maximum 25% (kamat 0%)
Saját rész:	minimum 10%
A többi rész:	bankhitel (normál kamat)

A preferált célterületek:

- távhőrendszerek modernizációja,
- CHP-k telepítése,
- fűtési rendszerek rekonstrukciója,
- megújuló energiák alkalmazása.

2.2.4.5. „Szemünk fénye” program közoktatási intézmények energiahatékonysági korszerűsítéséhez

A közoktatási intézmények jelentős része mind fűtéstechnikailag, mind világítástechnikailag elavult. Az Oktatási Minisztérium létrehozott egy pénzügyi alapot, amelyre a rászoruló intézmények ESCO⁹-cégek segítségével pályázhatnak energetikai modernizációra. A preferált területek:

- fűtéskorszerűsítés,
- utólagos hőszigetelés,
- kazáncsere,
- kazánbeszabályozás,
- nyílászárók cseréje, világítástechnikai korszerűsítés.

⁶ KIOP: Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program.

⁷ UNDP: ENSZ Fejlesztési Szervezete.

⁸ GEF: Nemzetközi Környezetvédelmi Alap.

⁹ ESCO: energetikai fejlesztő vállalat.

2.3. A teljes nemzetgazdaságra vonatkozó intézkedések

Magyarország 2002-ben csatlakozott a Kiotói Jegyzőkönyvhöz. Magyarország az üvegházhatású gázok, 1985–1987-es bázishoz képest végrehajtandó, 6%-os mérséklésére tett vállalást. A Kiotói Jegyzőkönyv bevezeti az Egyezmény teljesítésében kiegészítőként az ún. rugalmassági mechanizmusokat.

A mechanizmusok lényege a következő:

- *Emissziós jogok nemzetközi kereskedelme*: a tagországok között lehetővé teszi a kibocsátási kvóta szabad részének adásvételét;
- *Együttes Végrehajtás* (Joint Implementation) keretében az egyik tagország beruház a másik tagországban, és az elért kibocsátási megtakarításon megosztóznak;
- *Tiszta Fejlődési Mechanizmus* (Clean Development Mechanism) gyakorlatilag azonos az előzővel, de itt egy tagország és egy fejlődő ország között jön létre a beruházás.

Magyarország csatlakozásának napjától hazánkra is vonatkozik a szén-dioxid-kereskedelemre vonatkozó irányelv. A rendszer működése az egész EU-ban 2005. január 1-jén indult. Magyarországon kb. 150 vállalkozás 268 létesítményét érinti a kibocsátás-kereskedelem, ezek a kibocsátások együtt kb. 50%-át adják a teljes magyar szén-dioxid-kibocsátásnak.

A rendszer hatálya alá eső ipari létesítmények éves szén-dioxid kvótáját az EU tagállamok – így hazánk is – maguk határozzák meg, figyelemmel a Kiotói Jegyzőkönyvben vállalt kötelezettségeik teljesítésére. Az összes kibocsátás felső határát, illetve a kibocsátási egységek szétosztását tartalmazza a Nemzeti Kiosztási Terv.

A rendszer lényege, hogy az adott év végén a létesítményeknek tényleges kibocsátásuknak megfelelő mennyiségű kibocsátási egységet (kvótát) kell visszaadniuk az állam részére. A visszaadott mennyiség származhat a korábban kiosztott mennyiségből, de ha a termelés növekedése következtében ez nem bizonyulna elegendőnek, további kibocsátási egységeket kell vásárolnia. Amennyiben az állam részére történő visszaszolgáltatást követően fölös kibocsátási egysége maradna egy létesítménynek, azt szabadon értékesítheti az EU-ban.

Összefoglalva az energiahatékonyság növelése az energiapolitika elsődleges célja. Az energiahatékonyság növelése egyrészt elősegíti a gazdasági versenyképességet, másrészt hozzájárul az energiafelhasználásból adódó környezeti terhelés csökkentéséhez és javítja az energiaellátás biztonságát.

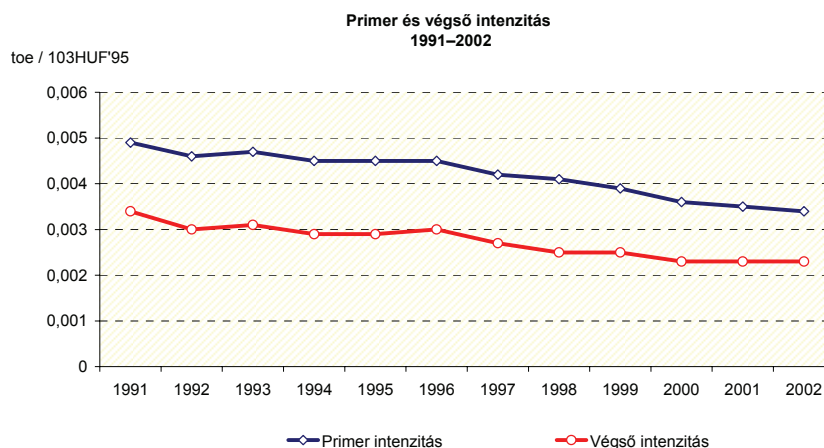
A fenti példák azt mutatják, hogy energiahatékonysági intézkedések széles spektrumban alkalmazhatók, ezek költséghatékonysága más és más. Az intézkedések hatásainak komplex értékeléséhez makroszintű elemzések szükségesek: a makroszintű primer intenzitás, a makroszintű végső intenzitás és a végfelhasználói energiahatékonyság indikátorok értékelése révén.

3. Primerenergia-igények

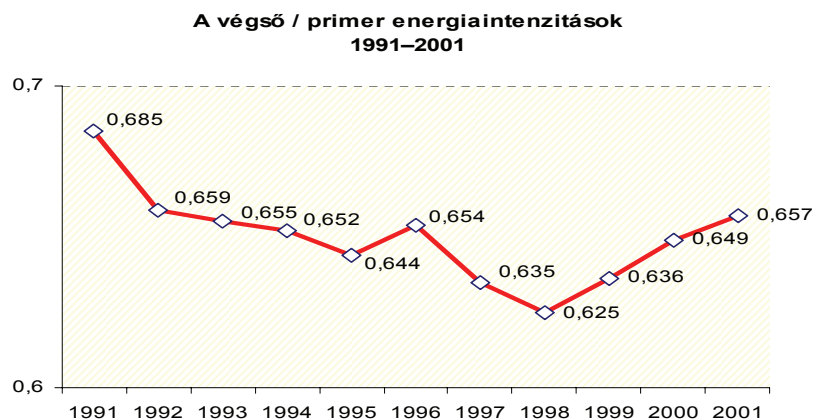
3.1 A primer és végső intenzitások 2002-ig

A két energiaintenzitási mutatószám különböző tartalmú. A primerenergia intenzitás a primer energiafelhasználás GDP-hez viszonyított hányadosa, míg a végső energiaintenzitás a végső felhasználásnak a GDP-hez viszonyított hányadosa. A primer intenzitás a gazdaság teljes energiahatékonyságára ad becslést, míg a végső intenzitás csak a végső felhasználók energiahatékonyságát jellemzi. A végső felhasználás az ODYSSEE definíciója szerint nem tartalmazza a nem energetikai felhasználásokat, amelyet anyagjellegű felhasználásnak tekint.

1. ábra

Forrás: ODYSSEE¹⁰.

2. ábra

Forrás: ODYSSEE.

¹⁰ ODYSSEE: energiahatékonysági adatbázis.

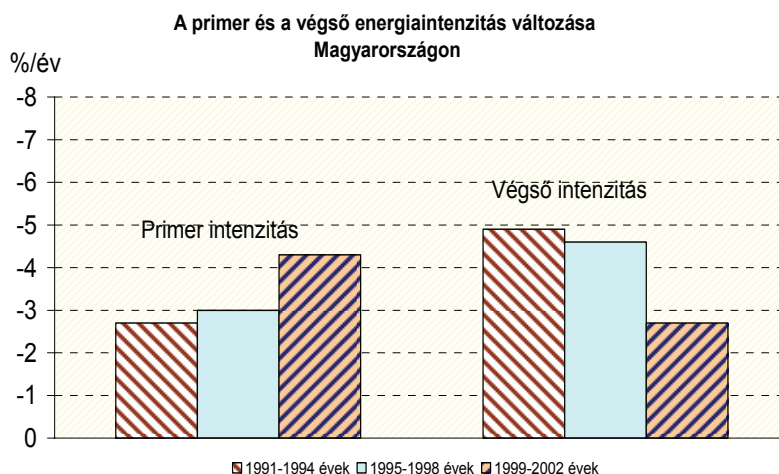
1991–2002 között a primer intenzitás 36,6%-kal, a végső intenzitás pedig 32,4%-kal csökkent. A kétfajta intenzitás csökkenése azonban eltérő dinamikájú volt.

1. tábla

A primer és végső energaintenzitások változása

Megnevezés	1991–1994	1995–1998	1999–2002
Primer intenzitás	-2,7	-3,0	-4,3
Végső intenzitás	-4,9	-4,6	-2,7

3. ábra

A primer intenzitás 1991–1994 és 1995–1998 között mérsékelten csökkent, ami azt mutatja az energiaellátás szerkezete mérsékelten korszerűsödött. 1999-től kezdve a CHP-k behatolása miatt jelentősebb az intenzitás-csökkenés. A végső intenzitás viszont 1991–1994 között csökkent a leggyorsabban, mivel az ipari és közlekedési szektorban a szocialista nagyipar összeomlása miatt jelentősen csökkentek a végső felhasználási igények, majd 1995–1998 között jelentős ipari átstrukturálódás zajlott le, ami kismértékben 1999–2002 között is tartott.

A végső primer intenzitások hányadosai 1998-ig csökkentek, azóta a hányados kismértékben nő. A villamosenergia-termelés tüzelőanyag piaca a vizsgált időszakban közel változatlan: kb. 1/3 nukleáris, 1/3 földgáz, 1/3 szén. 2002-ben a villamosenergia-termelés tüzelőanyaga 38,5%-ban nukleáris, 29,7%-ban földgáz 5,8%-ban tüzelőolaj, 25,1%-ban szén. A kettősüzemű erőművek földgáz – tüzelőolaj helyettesítését figyelembe véve a fenti arányok közel állnak az 1/3–1/3–1/3-hoz, ami az erőműpark közel azonos szerkezetét mutatja, a szén szerepe azonban csökkenő.

1998 óta közel változatlan nagyerőművi struktúra mellett a kisteljesítményű CHP-k térnyerését érzékelhetjük, mivel a kedvező átvételi árat kihasználva egyre-másra telepítik a kisteljesítményű CHP-kat.

Összességében a hányados 1991–1998 között 68,3%-ról 62,5%-ra csökkent, majd 2001-re 65,7%-ra nőtt.

3.1 A primerenergia-igények előrejelzése 2020-ig

A prognózis készítése során a múltbeli fejlődési trendből kiindulva, jövőbeli növekedési rátákat feltételeztünk öt éves periódusokra. Ha az ágazatban nagyarányú szerkezeti változások várhatók a jövőbeli növekedési ráták eltérhetnek a múltbeli fejlődési rátáktól.

A prognózis készítése során az alábbi alapfeltevésekkel éltünk:

- A követett energiapolitikának kapcsolódnia kell az **EU kulcsdirektíváihoz (CHP, épület, szolgáltatási direktívák). Az energetikai szabályozások EU-konformok lesznek: (energetikai standardok, címkézés, energia auditok).**
- A támogatott árak helyett a **háztartási szektorban** több lépcsőben bevezetésre kerülnek a **valós költségeket tükröző piaci árak**, így érvényesülni fog az energiaracionalizálásban való fogyasztói érdekelttség.
- A fogyasztói tudatosság az információs kampányok és oktatások eredményeként fejlődni fog.

Ezeket túlmenően feltételezzük:

- Nem folytatódnak a kilencvenes években megfigyelhető erőteljes szerkezeti változások, amelyek eredményeként az energaintenzív iparágakat kevésbé energaintenzívek helyettesítették.
- A technológiai fejlődés minden szektorban megmutatkozik, s javítja az energiarendszerek hatékonyságát.
- A vázolt energiahatékonysági politikák folytatódnak, beleértve a háztartási energiaárak reformját.
- A primerenergia termelésben folytatódik a szén földgázzal és megújuló energiákkal történő helyettesítése, ami újabb mélyművelésű bányák bezárásához vezet.
- Folytatódik a villamosenergia- és gázpiac liberalizációja, amely növeli az import-export szaldót.
- A villamosenergia-termelésben a Paksi atomerőmű élettartamának hosszabbítása révén szinten marad, sőt 2020-tól kis mértékben növekszik az atomenergia szerepe.
- Az atomerőműben 2012–2017 között lejáró blokk-élettartamok további 20 évvel meghosszabbításra kerülnek. Az élettartam-hosszabbítással párhuzamosan a névleges kapacitás 2040 MW-ra nő. (85/2005 Országgyűlési Határozat).
- A CHP-k által termelt villamosenergia kötelezően átveendő, jogszabály által meghatározott kötelező átvételi áron. CHP-t telepíteni csak valós hőigényre indokolt. A stagnáló hőigények miatt a támogatott átvételi árat a hatóságok ellenőrzik. A minimálisan elvárt hatékonyság 65%, gázmotorok esetében 75%. (Alapjogszabály: 56/2002 GKM rendelet, jelenleg érvényes módosítás 78/2005 GKM rendelet).
- Folytatódik a szénbázisú villamosenergia-termelés leépülése. A kieső szenes kapacitásokat földgáz alapú kapacitások és megújuló alapú kapacitások helyettesítik.

- A megújulókból termelt villamos energia kötelezően átveendő, jogszabály által meghatározott kötelező átvételi áron. A zöld forrásokból termelt villamosenergia-termelésre Magyarország 2010-re 3,6%-os vállalást tett az EU felé. (56/2002 GKM rendelet, jelenleg érvényes módosítás 78/2005 GKM rendelet).
- Az utasszállításban és a teherszállításban a járművek számának és a futásteljesítményeknek a növekedése miatt a közlekedési energiafelhasználás továbbra is növekszik. Ennek korlátozására az állami politikának szűk a mozgástere.

2. tábla

Primerenergia-igények, 2000–2003

(Mtoe)

Megnevezés	2000	2001	2002	2003
Primerenergia összesen	24,04	25,20	24,84	26,04
Ebből:				
szén és lignit	3,82	3,66	3,47	3,77
olaj	6,66	6,63	6,26	6,12
földgáz	9,62	10,71	10,74	11,79
atom	3,63	3,60	3,63	2,87
víz	0,02	0,02	0,02	0,02
szél és nap	0,00	0,00	0,00	0,00
Import-export szaldó	0,30	0,27	0,37	0,60
Biomassza és hulladék	0,36	0,32	0,35	0,87

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

3. tábla

Primerenergia-igények előrejelzése, 2008–2020

(Mtoe)

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012	2015	2020
Primerenergia összesen	27,39	27,79	28,19	28,55	28,92	29,87	31,28
Ebből:							
szén és lignit	2,74	2,53	2,32	2,29	2,26	2,17	2,12
olaj	7,04	7,18	7,24	7,26	7,28	7,34	7,44
földgáz	11,60	11,87	12,13	12,4	12,68	13,33	14,44
atom	3,60	3,60	3,60	3,60	3,60	3,60	3,88
víz	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
szél és nap	0,02	0,03	0,03	0,05	0,05	0,10	0,10
Villamosenergia-import, -export szaldó	0,57	0,56	0,55	0,54	0,53	0,51	0,48
Biomassza és hulladék	1,80	2,00	2,30	2,40	2,50	2,80	2,80

- A tüzelőanyag-szerkezetben az atomenergia súlya csaknem változatlan. 2020-ra várható 8%-os kapacitásbővülés.
- A földgáz-felhasználás növekvő súlyát a villamosenergia-termelésben valamint a háztartási és tercier szektorbeli növekvő súly magyarázza.
- A kieső szenes kapacitásokat földgázalapú és megújuló kapacitások fogják helyettesíteni.

- A stagnáló hőigények miatt nem várható a CHP-k további térhódítása a villamosenergia-termelésben. Új erőművek telepítése révén az átlagos hatásfok kis mértékben nő.
- A villamosenergia-igények minden szektorban nőnek az ipari elektrifikáció és a háztartási és terciér szektorbeli igények növekedése miatt.
- A közlekedési szektor növekvő fogyasztásai következtében az olajigények nőnek.

4. Villamosenergia-igények

A villamosenergia-termelés kategóriái:

- közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés,
- saját ellátású kizárólagos villamosenergia-termelés,
- atomerőművi villamosenergia-termelés,
- közcélú CHP,
- saját ellátású CHP.

A fenti kategóriák közül a relatívan kis súlyú saját ellátású villamosenergia-termelést és a saját ellátású CHP-t nem vizsgáljuk részletesebben.

4.1 Közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés

A fosszilis közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés tüzelőanyagai: szilárd tüzelőanyagok, olajtermékek, földgáz, biomassza, hulladék; 2003-ig kis súlya miatt a biomassza nem jelent meg a tüzelőanyagok között.

4. tábla

Tüzelőanyag input a közcélú kizárólagos villamosenergia-termelésben

(PJ)

Tüzelőanyag	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Szilárd tüzelőanyag	102,6	104,4	92,3	95,3	93,6	97,7
Olajtermékek	52,1	45,0	38,7	38,7	18,3	13,6
Gáz tüzelőanyag	41,8	46,4	33,8	32,1	43,8	51,2

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

1998 és 2003 között a szilárd tüzelőanyagok kis mértékben, az olajtermékek jelentősen csökkentek, míg a gázalapú tüzelőanyagok jelentősen előretörték. A közcélú villamosenergia-termelés outputja 18,5%-kal csökkent 1998–2003 között, az átlagos hatásfok 0,6%-kal csökkent.

5. tábla

A közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés outputja és hatásfoka

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés, PJ	67,4	67,6	55,4	57,4	53,1	54,9
Közcélú kizárólagos villamosenergia-termelés hatásfoka, %	34,4	34,5	33,6	34,5	34,2	33,8

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

4.2 Közcélú CHP-k

A CHP szimultán termel villamosenergiát és hőt egy folyamaton belül. A CHP alapja a villamosenergia-termelés közben termelt hő felhasználása. A CHP hatásfoka minimálisan 65–70%.

A CHP egységek típusai:

- kombinált ciklusú gázturbina,
- ellennyomásos gőzturbina,
- kondenzációs gőzturbina,
- hővisszanyeréses gázturbina,
- gázmotor.

A közcélú CHP-k tüzelőanyagai: szilárd tüzelőanyagok, olajtermékek, földgáz, biomassza.

6. tábla

Közcélú CHP-k tüzelőanyag inputja

(PJ)

Tüzelőanyag	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Szilárd tüzelőanyagok	21,1	18,5	26,4	15,8	12,1	13,1
Olajalapú tüzelőanyagok	7,7	7,2	5,1	4,3	4,1	4,5
Gáznemű tüzelőanyagok	47,0	47,0	46,4	64,9	65,4	69,4
Tüzelőanyag összesen	75,8	72,7	77,9	85,0	81,6	87,0

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

1998–2003 között a földgázalapú tüzelőanyagok jelentősen előretörttek, míg a szénaalapúak vesztek súlyukból.

7. tábla

Közcélú CHP-k outputja

(PJ)

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Villamos energia	13,6	13,2	15,2	20,3	22,3	23,9
Hő	45,5	46,9	44,8	43,6	39,1	42,9

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

A közcélú CHP-k outputja: villamos-energia, hő. 1998–2003 között a hőigények visszaestek, míg a villamosenergia-igények csaknem megduplázódtak.

A vizsgált időszakban az átlagos hatásfok 72,8% és 79,9% között ingadozott.

4.3 Atomerőművi villamosenergia-termelés

Az atomerőművi villamosenergia-termelés 2002-ig csak kismértékű ingadozást mutatott. A 2003-as üzemzavar miatt azonban 21%-kal csökkent a termelés.

8. tábla

Az atomerőművi villamosenergia-termelés outputja

(PJ)

Év	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Atomerőművi villamosenergia-termelés	50,2	50,7	51,0	50,9	50,2	39,6

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

Az atomerőművi villamosenergia-termelés konvencionális hatásfoka: 33,3%.

4.4 A villamosenergia-termelés előrejelzése 2020-ig

A villamosenergia-termelés 2000–2003 között kismértékű ingadozást mutatott. Azt feltételezzük, hogy a villamosenergia-igények csaknem minden ágazatban nőnek. Az ipari elektrifikáció¹¹ elősegíti a termelékenység növekedését. Az életszínvonal javulásával egyre több háztartási gépet használnak a háztartási szektorban. A terciér szektorban egyre több irodagépet és légkondicionálót alkalmaznak. A villamosság további bővülése összefügg a precíz mérések, s a folyamatok kontrollálhatóságának egyre növekvő igényeivel.

9. tábla

A villamosenergia-termelés tüzelőanyag szerkezete, 2000–2003

(TWh)

Megnevezés	2000	2001	2002	2003
Villamosenergia-termelés összesen	35,19	36,41	36,16	34,15
Szén	9,71	8,92	9,06	9,25
Olaj	4,40	4,19	2,14	1,63
Gáz	6,60	8,85	10,74	11,88
Biomassza és hulladék	0,12	0,13	0,07	0,19
Atom	14,18	14,13	13,95	11,01
Víz	0,18	0,19	0,19	0,17
Geotermális	0,00	0,00	0,00	0,00
Szél és nap	0,00	0,00	0,01	0,02

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

¹¹ Elektrifikáció: villamosítás.

A fenti okok miatt a villamosenergia-termelés évi 2,5%-os növekedését prognosztizáljuk. A villamosenergia-igénynövekedésre évi 2%-ot, az import kiváltására évi 0,5% növekedést feltételezünk (a Gazdasági és Közlekedési Minisztériummal és a Magyar Villamosenergia-ipari Rendszerirányító Zrt-vel egyeztetve).

10. tábla

A villamosenergia-termelés tüzelőanyag szerkezete, 2008–2020

(TWh)

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012	2015	2020
Villamosenergia-termelés összesen	37,45	38,11	38,77	39,74	40,71	43,62	48,46
Szén	6,50	6,00	5,50	5,25	5,00	5,00	4,50
Olaj	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Gáz	13,50	14,25	15,00	16,04	17,09	19,75	22,74
Biomassza és hulladék	0,70	1,10	1,50	1,65	1,80	2,00	3,06
Atom	14,50	14,50	14,50	14,50	14,50	14,50	15,66
Víz	0,19	0,19	0,19	0,20	0,20	0,20	0,22
Geotermális	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Szél és nap	0,06	0,07	0,08	0,10	0,12	0,17	0,28

Forrás: Energiastatisztikai Évkönyv.

A tüzelőanyag-igények előrejelzésénél feltételezett változtatások:

- a nukleáris energia stagnál (élettartam-hosszabbítás),
- a szénalapú tüzelőanyagok teret vesztenek (mélyművelésű bányák bezárása, lignittermelés fenntartása),
- a földgáz jelentős expanziója mind a közcélú, mind a CHP egységeknél,
- a megújuló energiák közül a biomassza és a szélenergia expanziója (a megújuló stratégia alapján ütemezett támogatásokkal).

Felhasznált irodalom

- {1} EC Directorate-General for Energy and Transport:
European Energy and Transport Trends to 2030
EC 2003
- {2} IEA Energy Policies of IEA Countries
Hungary 2003 Review
IEA 2003
- {3} IEA Dealing with Climate Change
IEA 2002

{4}	EEA	Greenhouse gas emission trends and projections in Europe 2003 EEA 2004
{5}	Energia Központ Kht.	Energiahatékonyság Magyarországon EK 2004. március
{6}	GKM	A megújuló energiaforrások szerepe az energiaellátásban GKM 2005
{7}	GKI	A magyar gazdaság villamosenergia-igényeinek várható alakulása 2005–2020. GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. 2005. szeptember
{8}	GKI	A kapcsolt villamosenergia-termelés jelene és jövője Magyarországon GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. 2005. szeptember

KULCSSZAVAK: TÜZELŐANYAG, ENERGIAFELHASZNÁLÁS, ENERGIAINTENZITÁS
FUELS, ENERGY CONSUMPTION, ENERGY INTENSITY
BRENNSTOFF, ENERGIEWERBRAUCH, ENERGIE-INTENSITÄT

Summary

Energy consumption in Hungary has a significant effect on economic competitiveness, and also has considerable impacts on the environment. In the first part of his paper, the author reports on the National Allocation Plan, the energy efficiency policies applied, followed by the primary energy and electricity needs of Hungary today, and a forecast until 2020.

A MAASTRICHTI KONVERGENCIA-KRITÉRIUMOK STATISZTIKAI MÓDSZERTANÁNAK ÉS TELJESÍTHETŐSÉGÉNEK ÁTTEKINTÉSE ÉS KRITIKÁJA

LUKOVICS MIKLÓS – SOMOSI SAROLTA

1. Bevezetés

Az Európai Unió fejlődésében az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke egységes piaca megteremtésének logikus folytatása volt a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) létrehozása. A közös pénz, a közös jegybank és a közös monetáris politika a makrogazdasági mutatók közelítését, és a nemzeti gazdaságpolitikai eszköztár még fennmaradt elemeinek (kölségvetés-politika, jövedelempolitika stb.) harmonizációját követelték meg. A GMU kidolgozásával megbízott Delors-bizottság¹ az ún. maastrichti konvergencia-kritériumokkal kívánta biztosítani a gazdaságpolitikai harmonizációt. A kritériumok kialakításakor a Közösség azt az álláspontot képviselte, hogy a monetáris unió bevezetéséhez szükség van a résztvevő országok főbb makroökonómiai jellemzőinek konvergenciájára, a főbb gazdaságpolitikai lépések koordinációjára.

Jelen dolgozat célja, hogy több mint egy évtized távlatában áttekintse azt, hogy a Maastrichtban megfogalmazott nominális kritériumok közül melyek töltik be a tőlük elvárt funkciót, és melyek azok, amelyek napjainkban már talán átgondolásra érdemesek. Megvizsgáljuk azt, hogy milyen veszélyeket rejt magában az, ha a gazdaságpolitikai harmonizációt merev statisztikai mutatókkal próbálják figyelemmel kísérni (vagyis a statisztikai adatokat nem eredeti funkciójuk szerint használják). A dolgozatban minden egyes konvergencia-kritériumra vonatkozóan összefoglaljuk a legfontosabb statisztikai módszertani elveket, továbbá az 1998. és az 2005. év végi adatok felhasználásával empirikusan teszteljük a tagállamok adott kritériumnak való megfelelését. Ezt követően következtetéseket vonunk le arról, hogy az adott kritérium képes-e betölteni eredeti funkcióját, akár hazánkat is nézve, hiszen a Delors-bizottság felállítása óta számos érv hangozott el ellenük, illetve mellettük egyaránt. Általánosan elfogadott követelmény lehet azonban, hogy a konvergencia-kritériumoknak jól mérhetőnek, egységesnek kell lenniük, lehetővé téve az egyes országok gazdasági teljesítményének rendszeres megfigyelését [Csajbók – Csermely 2003]. A mérhetőség és az egységesség azonban más, a reál-gazdaságot jobban jellemző kritériumok esetében is igaz lehet.

¹ Az 1988-as Hannoveri Csúcson döntöttek a Delors-bizottság felállításáról. Őket bízták meg a Gazdasági és Monetáris Unióra való áttérés szakaszainak kialakításával.

2. A konvergencia-kritériumok

Az 1992. február 7-én aláírt Maastrichti Szerződés döntései szerint a közös pénz övezetéhez csak azon tagállamok csatlakozhatnak, amelyek gazdasága teljesít egyes, a gazdaság stabilitását, valutaunióra való érettséget bizonyító feltételeket, melyek a legjobb monetáris eredményeket felmutató tagállamok teljesítményéhez konvergálnak, és a monetáris unió szempontjából kiemelkedően fontosak. A meglehetősen szigorú, a közös pénz egyes tagállamokban történő bevezetéséhez szükséges feltételek, az ún. maastrichti konvergencia-kritériumok a következők [EC 2002]²:

1. *Árstabilitás*: a vizsgált tagország inflációs rátája a konvergencia-jelentésben meghatározott egyéves periódusra legfeljebb 1,5 százalékponttal múlhatja felül a legalacsonyabb inflációs rátát felmutató három tagállam inflációs mutatójának ugyanezen időszakra számított számtani átlagát.
2. *Kamatok konvergenciája*: a vizsgált tagország hosszú lejáratú kamatlába a konvergencia-jelentésben meghatározott egyéves periódusban legfeljebb 2 százalékponttal múlhatja felül a legalacsonyabb inflációs rátát felmutató három tagállam hosszú távú kamatainak számtani átlagát.
3. *Fenntartható költségvetési pozíciók*: A vizsgált évben az államadósság az éves GDP 60%-át, az államháztartás hiánya pedig az éves GDP 3%-át nem haladhatja meg, piaci áron számolva.
4. *Árfolyamok stabilitása*: az EMS árfolyam-mechanizmusán (ERM) belül a nemzeti valutát az utóbbi két évben nem értékeli le.

A konvergencia-folyamat értékelése értelemszerűen nagymértékben függ az alkalmazott statisztikai módszertan minőségétől, korrektségétől és integritásától. Az Európai Központi Bank 2004-es Konvergencia jelentésében felhívja a figyelmet arra, hogy a statisztikai adatok összeállítását és jelentését semmiképpen ne tegyék ki politikai és választási ciklusok hatásainak (ECB 2004). A továbbiakban minden konvergencia-kritériumnál áttekintjük a legfontosabb módszertani ismereteket, amelyek a statisztikai adatok megfelelő értelmezéséhez szükségesek.

3. A konvergencia-kritériumok vitája azok megalkotásakor

A konvergencia-vitákban vízvázaló volt az 1992–1993-as EMR válság, amely közvetlenül a Maastrichti Szerződés elfogadása után következett be.³ A válság hatására szertefoszlottak a remények, hogy a monetáris unió megvalósítható a csaknem spontán konvergencia-folyamattal párhuzamosan, fokozatos árfolyamsáv-szűkítés mellett. A fokoza-

² Az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés 121. (korábbi 109.j) cikkelye alapján kibővített, értelmezett felsorolás.

³ A válság abban nyilvánult meg, hogy voltak, akik a GMU második szakaszát feleslegesnek, sőt veszélyesnek tartották. A lehetséges veszélyek között említik a Padoa-Schioppa által a gazdaságpolitika „összeegyeztethetetlen vagy lehetetlen négyese”-nek nevezett célok együttes követésének a kísérletét. (Ezek a szabadkereskedelem, a teljes tőkemobilitás, a rögzített árfolyamok és a független nemzeti monetáris politika, amelyek szerinte kizárják egymást.) Egy másik lehetséges veszélyforrásként jelölték meg, hogy egyes országok a kritériumok teljesítésére törekedve gazdasági és politikai nehézségekbe ütközhetnek. Végül szintén veszélyt jelenthet az is, hogy a Közösségen kívülről, a tagországok politikáitól függetlenül kialakuló, az olajválsághoz hasonló sokkok akadályozzák meg a konvergencia kritériumok teljesülését. Mindezen érvek ellenére, az az álláspont kerekedett fölül, amely szerint a konvergenciára már a monetáris unió létrejötte előtt szükség van (Horváth – Szalay 2004).

tos kiépítés stratégiája az *optimális valutaövezetek elméletének*⁴ azon a következtetésén alapult, hogy a monetáris unió előfeltétele a reálkonvergencia, mert annak megvalósulásakor a közös pénz könnyebben, kevesebb kockázattal tartja össze a kialakult valutaövezetet. Számos közgazdász viszont éppen azért kezeli fenntartásokkal a kritériumokat, mert például a fiskális kritériumnak, ami a GDP-hez viszonyított államháztartási hiány 3% és az államadósság 60% alatt tartására vonatkozik, vajmi köze van az optimális valutaövezetek elméletéhez. Sőt, az egyetlen korábbi európai valutaövezet – Belgium és Luxemburg között – példája is láttatja, hogy nem feltétlenül a fiskális összhang kell a jól működő övezetnek [Oblath 1999]⁵.

Noha a Maastrichti Szerződésben látható volt a reál- és nominális konvergencia összehangolására való kezdeti törekvés, a gyakorlatban a szűk sávok nem voltak összeegyeztethetők a reálgazdaságokban a válság előtt kialakult különbségekkel. Az EMR-válság legfontosabb tanulsága ennek a lehetőségnek a fokozottabb tudatosítása, ami a sávok $\pm 15\%$ -ra való kiszélesítésében és a reálkonvergenciára helyezett nagyobb hangsúlyban nyilvánult meg. Ezt a hangsúlyváltást az indokolta, hogy egyrészt kinyilvánították, hogy a reál- és a nominális konvergenciának párhuzamos folyamatnak kell lennie⁶, másrészt, pedig hogy a reálkonvergencia időigényes, ennek kialakulásáig pedig a nominális kritériumok nagyobb rugalmasságának biztosítására van szükség.

A konvergencia-kritériumok kritikája tehát már itt elindult, azzal, hogy a törekvések ellenére végül a Maastrichti Szerződés kizárólag nominális kritériumokat állapít meg, s a reálkonvergencia-követelményeket csak általánosságban határozza meg.

Amit mindenképpen el kell fogadni, hogy a maastrichti konvergencia-kritériumok a monetáris és fiskális politika alakulásának jól mérhető jellemzőit szorítják korlátok közé. A kérdés, hogy ezek a jól mérhető jellemzők megfelelően lettek-e megválasztva, illetve, hogy milyen szinten biztosítják a monetáris unió hatékony működéséhez szükséges gazdasági konvergenciát a tagországok között? A továbbiakban éppen ezért részletesen elemezzük a kialakított kritériumrendszer statisztikai módszertanát, kitérve annak teljesíthetőségére is.

4. Az árstabilitási kritérium tarthatósága

Az árkonvergenciát összehasonlítható nemzeti fogyasztóiár-indexek segítségével kell mérni, a nemzeti fogalom-meghatározások közötti eltéréseket szem előtt tartva. A fogyasztói árindexek harmonizációját az Eurostat irányítja, és koordinálja együttműködve a nemzeti statisztikai hivatalokkal. Irányadó jogszabály az Európai Unió Tanácsának 2494/95/EK rendelete a harmonizált fogyasztóiár-indexekről [EC 1995]. Az ezen rendeletben definiált harmonizált fogyasztóiár-index (*Harmonised Indices of Consumer*

⁴ Az optimális valutaövezetek klasszikus elmélete az 1960-as években jött létre Mundell (1961), McKinnon (1963) és Kenen (1969) tanulmányai jóvoltából.

⁵ E két ország egyikét ugyanis a térségen belül a legmagasabb, a másikat a legalacsonyabb adósságráta jellemezte és jellemzi (Belgiumban 122,2 százalék, Luxemburgban pedig 6,7 százalék volt az államadósság GDP-hez viszonyított aránya 1997-ben.) Ez azt bizonyítja, hogy egy valutaunió az adósságráták szélsőséges különbségei mellett is működhet. (Oblath 1999)

⁶ Az 1999-ben tartott Helsinki-szemináriumon nyilvánította ki az EKB és az Európai Bizottság. Ez volt az első olyan fórum, ahol az EKB és a jegybankelnökök tanácskoztak az eurózóna részvétellel kapcsolatos stratégiákról.

Prices, HICP) számításának célja az Európai Unió tagországaiban a nemzetközi összehasonlítás biztosítása. Lényeges, hogy nem kívánja helyettesíteni a nemzeti fogyasztóiár-indexeket, hanem azzal párhuzamosan létezik. A harmonizált fogyasztóiár-index az EU-tagországok részére kötelezően előírt, „acquis communautaire” minősítésű statisztikai mutató.

Az index számítása a nemzeti sajátosságok figyelembevételével történik, a kiválasztott termékek és szolgáltatások körére kötelező előírás nincs. Kötelező ugyanakkor az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozásának, a „COICOP” nemzetközi nomenklatúrájának a használata. A nemzeti fogyasztóiár-index és az EU ajánlásait tükröző harmonizált fogyasztóiár-index hasonló, de nem teljesen azonos eredményt adnak. Ez a két mutató módszertani eltéréseinek következménye, amely alapvetően a következő két területen nyilvánul meg [KSH 2005a]:

- A harmonizált fogyasztóiár-index számításához a súlyokat a hazai fogyasztás (*domestic concept*) szerkezetének megfelelően kell kialakítani, azaz a hazai lakosság fogyasztása mellett az idelátogató külföldiek fogyasztását is figyelembe kell venni, szemben a nemzeti fogyasztóiár-indexszel, ahol a súlyok a nemzeti fogyasztás (*national concept*) szerkezetét tükrözik, tehát a külföldiek fogyasztásának elhagyásával készül.
- A két mutató lefedettsége is különböző, a harmonizált index nem tartalmazza az ún. imputált lakbér, illetve a szerencsejátékok áralakulását.

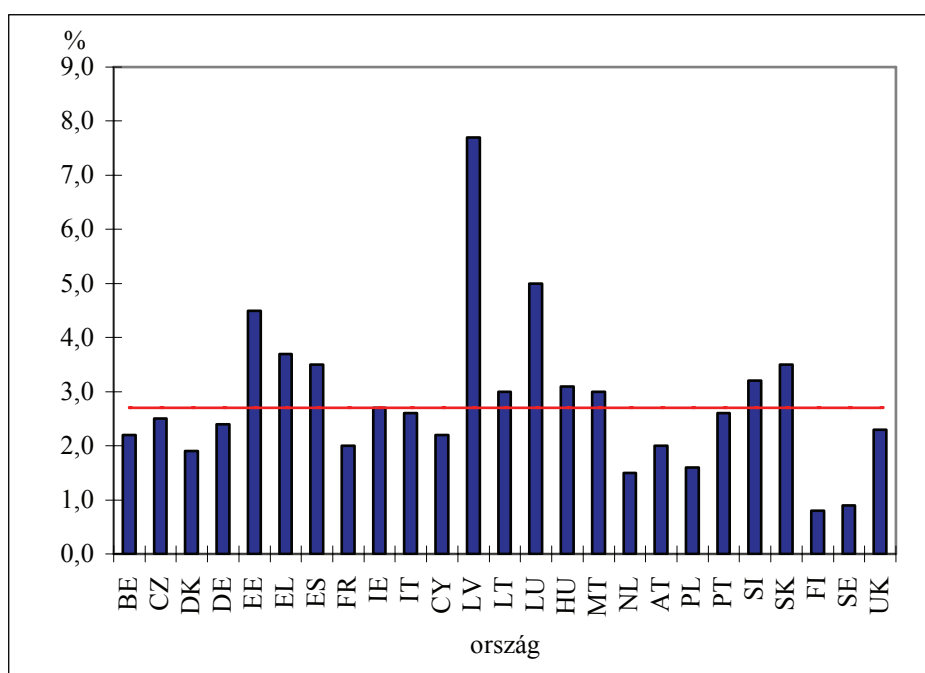
Az Eurostat 2006. február 7-én publikálta a konvergencia-folyamat megítélésére alkalmas legfrissebb mutatószámait tartalmazó kiadványát [Eurostat 2006]. A 2005 októberét megelőző vizsgált 12 hónapban a vizsgált konvergencia-kritérium megítéléséhez szükséges referenciaérték számításaink szerint 2,7% volt. Ez az érték a három legalacsonyabb HICP inflációs rátával rendelkező ország (Dánia: 1,9%, Finnország: 0,8%, Svédország: 0,9%) inflációs rátájának súlyozatlan átlagánál 1,5 százalékponttal magasabb érték. Az általunk számított referenciaértéknél az eurózóna átlagos HICP-inflációs értéke 0,3 százalékponttal alacsonyabb.

Az eurózóna országai közül egyedül Görögország nem teljesíti az árstabilitási kritériumot: a 2005. októberi HICP-inflációs értéke 1 százalékponttal magasabb a számított referenciaértéknél (1. ábra). Az 1. számú mellékletben közölt ábra szerint 1998-ban szintén kizárólag Görögország nem teljesítette az inflációs kritériumot, viszont azóta jelentősen csökkentette inflációs rátáját. 2005-ben a kritériumot nem teljesítő többi ország mind az újonnan csatlakozott 10 ország közül kerül ki.

Az árstabilitást megfogalmazó konvergencia-kritérium véleményünk szerint összességében tartható. Mind a legfrissebb, mind pedig a nyolc évvel ezelőtti adatok azt mutatják, hogy a kitűzött kritérium valóban megfelelően leképezi az eurózónába tartó ország árstabilitását. A kilencvenes években a komolyabb inflációs gondokkal küzdő öt ország – Görögország, Spanyolország, Írország, Portugália és Finnország – 2000-re elért sikere is ezt bizonyítja. [Horváth – Szalay 2001]

Ennek döntő okát abban látjuk, hogy dinamikus kritériumról van szó, vagyis nem egy előre deklarált inflációs rátát nem szabad túllépni, hanem egy olyan inflációs rátát, amely a többi ország gazdasági teljesítményét is figyelembe veszi.

1. ábra
A 25 tagú Európai Unió tagállamainak HICP-inflációs értéke és a referenciaérték,
2005. október

Forrás: Eurostat (2006) alapján saját szerkesztés.

Más országok teljesítményének figyelembe vétele a kritériumban azt is jelenti, hogy a kritérium teljesíthetősége nem lesz érzéketlen a kedvező vagy éppen kedvezőtlen világgazdasági trendekre. Dekonjunktúra esetén ugyanis nemcsak a gazdasági értelemben szerényebb eredményeket felmutatni képes ország(ok) mutatói romlanak, hanem a jobbaké is. Ez viszont azt is jelenti, hogy egy dekonjunktúra hatására fellépő relatív teljesítmény-visszaesés nem fog automatikusan referenciaérték feletti értéket előidézni az adott kritériumon belül, hiszen dekonjunktúra esetén várhatóan a referenciaértékbe beleszámító országokban is érzékelhető lesz relatív teljesítmény-visszaesés.

5. Kamatok konvergenciája kritériumának tarthatósága

A kamatlábakat hosszú lejáratú államkötvények vagy azokkal összehasonlítható értékpapírok alapján kell mérni, a tagállami fogalom-meghatározások közötti eltérések figyelembevételével [ECB 2005]. Lényeges, hogy a hosszú távú kamatlábak csak a nemzeti fizetőeszközben denominált kötvényekre vonatkoznak. A hosszú távú kamatlábak meghatározásakor követendő kritériumrendszert az 1. tábla tartalmazza.

1. tábla

Statistikai keret a hosszú távú kamatlábak meghatározásához

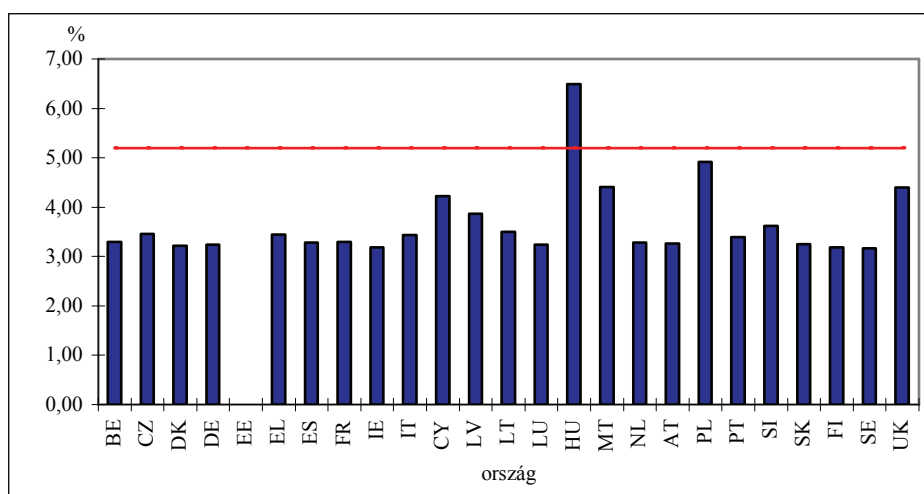
Kritérium	Javaslat
Kötvény kibocsátója	Központi kormányzat
Lejárát	A tíz éves lejáratból hátralévő időtartamhoz lehető legközelebb. A kötvények bármiféle cseréjének minimálisra kell csökkentenie a lejárat kitolódását; figyelembe kell venni a piac szerkezeti likviditását.
Szelvényhatások	Nincs közvetlen korrekció.
Adózás	Bruttó, adóval együtt.
Kötvényválasztás	A kiválasztott kötvényeknek kellő mértékben likvideknek kell lenniük. Az adott ország piaci feltételeinek függvényében ennek a követelménynek az alapján kell eldönteni, hogy a viszonyító („benchmark”) vagy a mintavételi („sample”) megközelítés alkalmazandó-e.
Aggregáció	Ha a mintában egynél több kötvény szerepel, a hozamok egyszerű átlagát használjuk a reprezentatív ráta kiszámításához.

Forrás: ECB (2005).

Az Eurostat 2006. februári kiadványában (*Eurostatistics – Data for short-term economic analysis – No. 12/2005*) közzölt adatok értelmében a 2005 októberét megelőző referenciaidőszak alatt a hosszúlejáratú kamatokra vonatkozó referenciaérték saját számításaink alapján 5,2% volt. Ezt úgy kaptuk meg, hogy a három legalacsonyabb inflációs rátával jellemezhető ország, vagyis Dánia, Finnország és Svédország hosszúlejáratú kamatlábjának súlyozatlan számtani átlagához hozzáadtuk a konvergencia-kritériumban meghatározott 2 százalékpontnyi értéket.

2. ábra

A hosszúlejáratú kamatlábak a 25 tagú Európai Unió tagállamaiban⁷, valamint a referenciaérték, 2005. október

Forrás: Eurostat (2006) alapján saját szerkesztés.

⁷ Észtország esetében nem állnak rendelkezésre a konvergencia mértékének mérésére használt harmonizált adatok a hosszú lejáratú kamatokról.

A hosszúlejáratú kamatláb az eurózóna minden egyes tagállamában az 5,2%-os referenciaérték alatt helyezkedik el (2. ábra). Ahogy 1998-ban, úgy 2005 végén is egy ország hosszú lejáratú kamatlába haladja meg a referenciaértéket: akkor Görögország, most hazánk nem teljesíti ezt a konvergencia-kritériumot (1. számú melléklet, 2. ábra).

Az 1998-as, valamint a 2005-ös tagállami adatok és a referenciaérték egymáshoz való viszonyából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hosszú lejáratú kamatlábakra vonatkozó konvergencia-kritérium az árstabilitási kritériumhoz hasonlóan tartható. Dinamikus kritériumról van szó, mely figyelembe veszi a többi ország adott kritérium szerinti teljesítményét a megfelelés vizsgálatakor, ezáltal valóban a kamatlábak egymáshoz való konvergenciáját vizsgálja.

6. Fenntartható költségvetési pozíciók kritériumának tarthatósága

Az Európai Uniót létrehozó, többször módosított szerződés arra kötelezi a tagállamokat, hogy kerüljék el a túlzott költségvetési deficitet [EC 2002]. A szerződés 104. cikkelye definiálja az ún. túlzott deficiteljárást (*Excessive Deficit Procedure*, EDP), amelyet akkor kell közösségi szinten lefolytatni, ha valamely tagállam túllépi a szerződés mellékletében foglalt tényállások küszöbértékeit [EC 2002b]:

- az államadósság nem haladhatja meg az éves GDP 60%-át, piaci áron számolva,
- az államháztartás hiánya nem haladhatja meg az éves GDP 3%-át, piaci áron számolva.

Az államháztartási hiány (többlet) a teljes államháztartás (központi költségvetés, tartományi állami költségvetés, önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok) nettó tartozását (követelését) jelenti. A mutatót a nemzeti számlák koncepció (ESA95) szerint számolják. Az államadósság a teljes államháztartás konszolidált bruttó adóssága az év végén névértéken [KSH 2005b].

2000 februárjától kezdődően az ESA95 az a fogalmi hivatkozási keret, amely jogilag kötelező [KSH 2005c]. Az ESA95 a kormányzati adósság fogalmát nem határozza meg egyértelműen, de a rendszerben található általános útmutatások a kormányzati szektorokra, a pénzügyi kötelezettségekre és azok értékelési szabályaira vonatkozóan. Ezen általános rendelkezések szerint a kormányzati kötelezettségek állományát a nemzeti számlákban az elszámolási időszak végén érvényes piaci értékükön kell elszámolni a kormányzati szektor záró vagyonszerelésében. Az ESA95 kézikönyv szerint „az adósság az év végén fennálló, teljes bruttó adósság névértéken számított kintlévőségének a kormányzat (al)szektorai között és azokon belül konszolidált értéke” [KSH 2005c, 192. o.].

Ezt a meghatározást egészíti ki a felülvizsgált 3605/93. tanácsi rendelet, amely pontosan meghatározza a kormányzati adósság összetevőit a pénzügyi kötelezettségeknek az az ESA95-ben megtalálható definíciói alapján. A 3605/93. tanácsi rendelet szerint a névleges érték megegyezik a kötelezettségek névértékével. Így tehát egyenlő azzal a (szerződésben megállapodott) összeggel, amelyet lejáratkor a kormánynak vissza kell fizetnie a hitelezők számára. A kötelezettségen felhalmozódott kamat elvileg nem számít bele a kötelezettségek értékébe [KSH 2005c].

Ha az államadósság meg is haladja a megadott értéket, az országnak bizonyítania kell, hogy adóssága csökkenő tendenciát mutat, és kielégítő ütemben közelít a megszabott értékhez. A tagországoknak – teret engedve a normális ciklikus ingadozásoknak – be kell tartaniuk az „egyensúly közeli vagy többletet mutató” költségvetési egyenleg közép-távú célkitűzését, s e közben az államháztartási hiányuk legfeljebb kivételes körülmények között lépheti túl a GDP 3%-át. A tagállamoknak részt kell venniük egy, a szabályok betartását felügyelő rendszerben, amelynek keretében szükség esetén túlzott deficiteljárás is indítható, bár szankciók csak az euróövezet tagjaira alkalmazhatók.

A szerződés 104. cikkely (3) bekezdése értelmében amennyiben egy tagállam bármelyik fenti kritériumot megsérti, akkor erről az Európai Bizottság jelentést készít. Ez a dátum tekinthető a továbbiakban az EDP kezdő időpontjának. Az eljárás további menete a következő [EC 2002]:

A Bizottság jelentését véleményezi a tagállamokat és az Európai Központi Bankot (European Central Bank, ECB) képviselő gazdasági és pénzügyi bizottság. Ha a hiányt az Európai Bizottság továbbra is túlzottnak tartja, erről véleményt küld a tanácsnak. A tanács minősített többséggel dönt, hogy tényleg túlzott-e a hiány. A tanács ajánlásokat tesz a hiány csökkentésére. Ha nem csökken a hiány, a tanács nyilvánosságra hozhatja ajánlásait. Ha továbbra sem csökken a hiány, a tanács felszólíthatja a tagállamot a csökkentésre mindaddig, amíg a tag nem tesz eleget ennek. A tanács:

- adatközlésre szólíthatja őt fel kötvénykibocsátás előtt,
- felkérheti az Európai Beruházási Bankot hitelezési politikája felülvizsgálatára,
- megfelelő mértékű, nem kamatozó letét elhelyezését követelheti meg,
- megfelelő mértékű, a GDP 0,2–0,5%-át kitevő pénzbírságot szabhat ki.

A túlzott deficiteljárás még egy európai szintű jogszabály, az 1467/97/EK számú tanácsi rendelet is szabályozza annak érdekében, hogy az eljárás a lehető legnagyobb mértékben felgyorsítható legyen.

Az Európai Bizottság Gazdasági és Pénzügyi Főigazgatóságának honlapján napra kész információ tölthető le a folyamatban levő túlzott deficiteljárásokról. Ennek értelmében 2006 februárjában 12 tagállam ellen folyik túlzott deficiteljárás: Görögország, Ciprus, Málta, Csehország, Szlovákia, Franciaország, Németország, Lengyelország, Olaszország, Magyarország, Portugália, Egyesült Királyság.

A felsorolásból kitűnik, hogy hat „régí”, és hat „új” tagállam ellen van folyamatban EDP. Ez ijesztően magas arány, hiszen ez azt jelenti, hogy az EU-25 tagállamának majdnem fele nem tudja teljesíteni a költségvetés stabilitására vonatkozó konvergencia-kritériumot! Különösen érdekes az, hogy az EGK-t alapító hatok közül 2006-ban három, nem kis jelentőségű ország ellen (Németország, Franciaország, Olaszország) folyik túlzott deficiteljárás. Az EDP alá vont országok relatíve magas számossága, valamint az, hogy ezen országok egy el nem hanyagolható része semmiképpen nem nevezhető gyenge gazdasággal leírható országnak, mindenképpen arra figyelmeztet, hogy célszerű lenne ezen kritériumot felülvizsgálni.

Statikus kritériumnak definiáljuk azon konvergencia-kritériumokat, amelyek érzéketlenek a megváltozott külső gazdasági körülményekre, és azok hatásait képtelenek figyelembe venni a konvergencia-kritériumnak való megfelelés, illetőleg meg nem felelés

megítélésekor. A fenntartható költségvetési pozíciókra vonatkozó mindkét kritériumot ilyennek ítéljük meg. Egy konvergencia-kritériumnak véleményünk szerint érzékenynek kell lennie a közös gazdasági térség többi, vagy néhány kiemelt tagországának adott szempont szerinti gazdasági teljesítményére, illetőleg ezen keresztül egy esetleges dekonjunktúrára. A dekonjunktúra ugyanis anélkül eredményez a vártnál rosszabb statisztikai adatokat, hogy a vizsgált ország(ok) valós gazdasági teljesítménye önhibájukból romlott volna. Ilyen helyzetet úgy lehet kivédeni, hogy az összes kritériumnak valamilyen módon érzékenynek kell lennie az összes tagállam teljesítményére. Azt sem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy az újonnan csatlakozott országok jelentős fejlettségbeli lemaradást kell, hogy behozzanak, amely nagy volumenű beruházások, fejlesztések megvalósításán keresztül ölt testet. Ez a társfinanszírozás elve miatt akkor is megterheli a központi költségvetést, ha a fejlesztések egy jelentős része Uniós pénzből valósul meg. Emiatt majdhogynem törvényszerű az újonnan csatlakozott országok rövidtávú költségvetési hiánya, amire szintén nem lenne szabad, hogy érzéketlen legyen a konvergencia-kritérium, hiszen a fejletlen térségek gyors felzárkóztatása közös érdek, amelynek ára van!

7. Az árfolyamok stabilitására vonatkozó kritérium tarthatósága

Az ERM II árfolyamrendszert gyakran nevezik az euró előszobájának. Az eurozónához csatlakozni kívánó országoknak ugyanis a bevezetés előtt minimum két évig részt kell venniük az ERM II-ben, azaz a rendszerbe tartozó valuta árfolyamát az euróhoz viszonyítva meghatározott ingadozási sávban kell tartani.

Az Európai Monetáris Rendszer árfolyamrendszerében történő részvétel kritériuma az ERM II rendszerben a konvergenciaértékelést megelőző legalább két évig, komoly feszültségektől, kiváltképpen az euróval szembeni leértékeléstől mentes részvételt jelenti. A tagállamoknak az euróval szembeni kétoldalú árfolyamai az EKB által délután 14 óra 15 perckor (a központi bankok között naponta folytatott összevonási eljárást követően) jegyzett napi referenciaértékek. Ezeket az árfolyamokat az EKB honlapján teszik közzé, de elektronikus piaci információszolgáltatókon keresztül is elérhetőek. A kétoldalú reálárfolyamok a nominális árfolyamindexnek a HICP-vel vagy a CPI-vel (fogyasztóiárindex) való deflációja révén jönnek létre. A nominális és a reáleffektív árfolyamokat úgy hozzák létre, hogy a (geometriai súlyozáson alapuló) általános kereskedelmi súlyokat a tagállamok fizetőeszközének a kiválasztott kereskedelmi partner fizetőeszközével szembeni kétoldalú nominális és reálárfolyamaira alkalmazzák. Mind a nominális, mind pedig a reáleffektív árfolyamokat az EKB számítja ki, és a tagállam fizetőeszközének a belföldi fizetőeszközzel szembeni árfolyamán fejezi ki. Az utóbbi konvenció azt jelenti, hogy az index növekedése a tagállam fizetőeszközének felértékelődését jelenti [ECB 2004].

Az ERM II-ben megítélésünk szerint mindenképpen elvárható a tagállamoktól a hazai valuta euróhoz viszonyított árfolyamának szinten tartása. A végső cél – a hazai valuta euróra való lecserélése – zökkenőmentes eléréséhez ugyanis az kell, hogy a két valuta közötti átváltási arány hosszú távon ne különbözzön szignifikánsan. Ezt a kritériumot mindenképpen jónak és tarthatónak ítélem meg, talán egyetlen változtatási lehetőség az

ingadozási sáv módosításában lehetséges. 2003-ban egy varsói konferencián a Bizottság részéről felmerült például a $\pm 2,25\%$ -os sáv gondolata is. Általános tendenciaként elmondható, hogy az adott tagországok valutáit a mechanizmushoz történt csatlakozásuk óta folyamatosan középárfolyamon vagy ahhoz közel jegyezték.

8. A konvergencia kritériumok és az újonnan csatlakozott országok

Minthogy Magyarország is igen nagy jövedelemszint-különbség mellett lépett az Európai Unióba, hazánk számára is fontos lenne a reálkonvergencia – azaz az egy főre jutó reáljövedelem növekedésének előmozdítása –, ugyanúgy mint ahogy az fontos volt a három mediterrán ország csatlakozása idején. Akkor mi is az igazi cél? Reálkonvergencia vagy könnyű kezelhetőség?

A monetáris unió adott konstrukciója, amit a Stabilitási és Növekedési Paktum (továbbiakban: SNP) csak tovább erősített a helyzetében, véleményünk szerint nincs teljes összhangban a tagországok gazdaságának dinamizálására és a globális versenyképesség javítására tett újabb kísérlettel, mely a lisszaboni programban öltött testet. Ugyanígy a maastrichti kritériumok még kevésbé vannak összhangban az újonnan csatlakozó országok sajátosságaival, átörökített jellemzőivel, hiányosságaival és érdekeivel, még úgy sem, ha nem vesszük számításba a csatlakozási szerződésekben előírt elvárásokat infrastruktúrafejlesztés és/vagy környezetvédelem terén.

Az euróval szemben gyakori érv, hogy a szükséges pénzügyi stabilizáció fejlesztési-növekedési áldozatokkal jár együtt. Ez pedig a felzárkózásra és konvergenciára való törekvéseiket tekintve komoly dilemma elé állítja a közép-kelet-európai és földközi-tengeri országokat. Magyarország esetében az euró bevezetésének talán legnehezebben teljesíthető két feltétele az inflációra és az államháztartási hiányra vonatkozó kritérium.

Az első gondot az infláció csökkentése, és az inflációs szintek általában vett közelítése jelenti.⁸ Többek szerint túl merev és deflációs veszélyeket hordoz az Európai Központi Bank (a továbbiakban: EKB) által meghatározott körülbelül 2 százalékos jelentő inflációs plafon. Nem felel meg az új csatlakozók feltételeinek sem. A tíz újonnan csatlakozott országban élénkebb a gazdasági növekedés, mint az EU régebbi tagországaiban [KSH 2005d]. Ilyen növekedés mellett pedig az EU magjához felzárkózni kívánó országok esetében az elvárt szintet meghaladó inflációt még az EKB is „normálisnak” ismeri el. Az euró minél gyorsabb bevezetését célzó Balti államokban és Csehországban is annak ellenére, hogy az államháztartási mérlegek javulók, feléledő inflációval számolnak, és így a bevezetés legalább egy éves csúszásával számolnak.

Az államháztartási deficitre vonatkozó kritérium esetében, ha eltekintünk attól, hogy a nominális deficitről van szó, amely a magas államadósságú országok esetében még alacsony infláció esetén is jelentős inflációs kompenzációt tartalmazhat, és attól, hogy a deficitkritérium nincs tekintettel az állam beruházási, illetve folyó kiadásai közötti meg-

⁸ Hazánkban még tart az arányok lassú közeledése az uniós szerkezethez, ami elsősorban az élelmiszerek és a szolgáltatások fokozottabb drágulásával jellemezhető. Ezek a folyamatok a felzárkózó gazdaságokban magasabb egyensúlyi inflációt eredményeznek. Így az erőteljes inflációscsökkentés a szükségesnél nagyobb reálgazdasági áldozatokkal járhat. [ECOSTAT 2003].

különböztetésre, még mindig marad egy aktuális problémája hazánknak [Oblath 1999]. Ez pedig az, hogy egy relatíve gyorsan növekvő gazdaság esetében nagyobb deficit is összhangban lehet az állami adósságráta fenntarthatóságával, mint egy lassabban növekvő gazdaság esetében. A költségvetési hiány 3%-os plafonja tehát szintén merevnek bizonyul. Ezt a merevséget csak megerősíti a SNP-ban megfogalmazott „kiegyensúlyozott” költségvetés követelménye. Ennek deflációs, recessziót mélyítő hatásait számos korábbi tagország (pl.: Franciaország, Németország) esetében láthattuk. Palánkai [2006] véleménye szerint, velünk szemben a kiegyensúlyozott költségvetés célja jelen helyzetben teljes mértékben irreális a felzárkózási növekedés, az EU követelmények teljesítése, és a forrás-bevonás maximálása, azaz társfinanszírozás megkövetelése mellett.

Mindkét eddig említett előírás teljesítése az euró bevezetésétől függetlenül szükséges a magyar gazdaság feszültségektől mentes növekedésének biztosításához. Minden hátránya ellenére a fiskális-monetáris stabilitás, illetve a strukturális modernizáció valójában nincsenek ellentétben egymással. Fenntartható növekedés csak alacsony inflációval és egyensúlyi költségvetési hiánnyal lehetséges. Ezt az elmúlt évek tapasztalatai is bizonyíthatják a magyar gazdaságra vonatkozóan is [Palánkai 2006]. Minden negatív hatása ellenére a csökkenő infláció önmagában is ösztönzőleg hathat a gazdaságra az alacsonyabb kamatokon, hitelesebb árinformációkon, kisebb kockázatokon keresztül. Az államháztartási hiány mérséklése, pedig a jövőre nézve jelenthet olyan kedvezőbb fejlődési lehetőségeket, mint a kisebb finanszírozási igény, csökkenő kamatfizetési kötelezettségek, adócsökkentés lehetősége.

Ami az államadósságot illeti a 60%-os kritérium a jegybank nélkül értelmezett konszolidált államháztartás nettó adósságára vonatkozik. Ez azt jelenti, hogy az államháztartás pénzügyi aktívái egyáltalán nincsenek figyelembe véve az egyes államok eladósodottságának megítélésékor. Ez vitatható eljárás, amellyel szemben olyan kifogások merülhetnek fel, mint például, hogy az adóssághatárértéknek „pénzügytechnikai manipulációkkal”, vagyis az állami tulajdonban lévő részvények eladásával, és általában az állami tulajdon privatizációjával, „valódi kiigazítások és reformok” nélkül is meg lehet felelni [Oblath 1999].

Annak ellenére, hogy az új és régi tagállamok egyaránt kritikával illetik a fennálló kritériumrendszert, kérdéses, hogy formálisan módosítanák a konvergenciakritériumokat, már csak azért is, mert ez jogi korlátba, az alapítószerződésbe ütközik. Az esetleges hibákra, és ellentmondásokra felhívhatjuk ugyan a figyelmet, de az, hogy új tagállamokként fellazításért lobbizzunk, nem vetne jó fényt a teljesítményünkre, és a megítélésünket rontaná. Annál is inkább mivel a csatlakozásunkat megelőző bővítésellenes hangulatot újfent szítaná, és ismét hallatnák bizonyos körök azon véleményüket, mely szerint a kritériumokon nemhogy lazítani, hanem inkább szigorítani kellene velünk szemben.

9. Kudarc lenne a teljes kritérium-rendszer?

Többen odáig mennek a konvergenciakritériumok elleni érvelésben, hogy a kis Balti államokat és Szlovákiát hozzák fel példaként. Pozitív korrelációt lehet ugyanis felfedezni egy ország mérete és árfolyam-politikájának rugalmassága között [EEAG Report

2004]. Ennek megfelelően tehát könnyebb egy relatíve kis országnak egyensúlyban tartani a költségvetését és stabilan tartani a valutáját. Mindennek köszönhető, hogy ők már be tudtak lépni az ERM II-be, amit az euró előszobájaként szoktak emlegetni.

Itt azonban megkérdőjelezendő az, hogy a Balti államok teljesítik a nominális kritériumokat, valóban azt jelenti-e, hogy hasonló gazdasági színvonaluk által nem veszélyeztetik aszimmetrikus sokkokkal az eurótértséget. A már említett optimális valutaövezetek elmélete is két fő reáltényezőt nevez meg, ami befolyásolja, hogy országok valutaövezet alkossanak-e vagy sem. Ezek pedig a földrajzi terület nagysága és az adott valutaövezet régiói közötti szociális és politikai egység mértéke. Ezek alapján úgy véljük, jogos lehet a kérdés, hogy a nehezkesebb módszerek és mérések ellenére miért nem próbálkoznak a puhább, a reálgazdaságot jobban leíró mutatók alkalmazásával.

Szintén a kritériumrendszer gyengeségeként lehet felróni azt, hogy teljesen érzéketlen a hagyományos értelemben vett, az EU szintjén ma oly fontos, a benne foglalt versenyképességet is meghatározó és megtestesítő mutatókra. Ilyen lehetne az egy lakosra jutó GDP, vagy a közvetlen működőtőke-befektetések/kihelyezések stb. Ezek lehet, hogy nem eredményeznék az EU-tagországok rangsorának átrendeződését, de jobban figyelembe vennék a valós gazdasági szerepvállalást és teljesítményt.

Talán csak az egyszerűbb kezelhetőség az, ami gátat szab a kritériumok felülvizsgálatának? Ki lehetne alakítani a pénzügyi és gazdasági stabilitás, illetve a versenyképesség is figyelembe vevő mutatók olyan komplex rendszerét, amivel az adott országok sajátosságainak megfelelően finomítani lehet a követelményeket és a teendőket? Ez bizonyára komoly erőfeszítéseket igényelne, s az ellenőrzés, és számonkérés is lényegesen nehezebbé válna.

10. Következtetések

A szükséges, ugyanakkor időigényes reálkonvergencia biztosítása indokolta a monetáris unióra való áttérés három, hosszú átmeneti szakaszának előírását. Hasonlóképpen a nem számszerűsített, ily módon nem is számon kérhető reálkonvergencia-kritériumok vizsgálatát (pl.: kereskedelmi és fizetési mérleg alakulása, fajlagos munkaköltség, munkatermelékenység és a reálbérek alakulása stb.). Ugyanakkor, a nominális kritériumok választását az indokolta, hogy lehetővé teszik, a kormányokkal szembeni világos követelmények támasztását a konvergencia terén. Emellett valószínűleg nem utolsó szempont, hogy a teljesítésük jól ellenőrizhető a választók számára is.

Az előzők alapján úgy véljük, hogy a „dinamikus” konvergencia-kritériumok a továbbiakban is „életképesek”, a tagállamok által teljesíthetők, hiszen a kritérium érzékeny a hatálya alá vett bizonyos országok gazdasági teljesítményére is, így nem csupán egy merev statisztikai mutató betartásának ellenőrzéséről van szó. A költségvetési pozíciókat megítélő „statikus” kritérium ezzel szemben véleményünk szerint mindenképpen átgondolásra hivatott, főként a relatíve fejletlen országok csatlakozását követően.

A költségvetési pozíciókra vonatkozó „statikus” kritériumokat napjainkban egyre többen vonják bírálat alá. Az adósságszint fenntarthatóságát az elméleti közgazdászok kritikája szerint befolyásolja a GDP-növekedés, az infláció és a reálkamatok szintje, va-

lamint a népesség előregedéséből és a nyugdíjreform állásából adódó függő kötelezettségek. A kritérium nem veszi figyelembe az egyes országok között e téren jelentkező különbségeket. A kritikák egy másik csoportja arra mutat rá, hogy az államháztartási hiány folyamatos csökkentésének követelménye egyrészt prociklikus gazdaságpolitikát vonhat maga után gazdasági recesszió idején (Benczes 2003). Másrészt, miközben a kritérium felső határt szab a hiánynak, és annak megszegését szankcionálja, fellendülések idején nem ösztönöz a deficit csökkentésére. Az 1998–2000 közötti fellendülési időszakban elmaradt a deficit lefaragása, és ez vezetett oda, hogy a 2002–2003-as dekonjunktúra során több tagállam is megszegte a hiányra vonatkozó szabályt [Orbán – Szapáry n.é.]. Vagyis – ahogy a tanulmányban fentebb említettük – a kritérium mereven ragaszkodik egy elméleti határértékhez, anélkül, hogy a dekonjunktúra káros hatásaira érzékeny lenne⁹.

A maastrichtban megfogalmazott konvergencia-kritériumokkal sokak szerint az az alapvető probléma, hogy nominális kritériumok lévén nem alkalmasak a reálkonvergencia megjelenítésére. Ezt az érvelést mi is elfogadjuk, hiszen – főként a statikus mutatók – nem képesek az országok gazdasági teljesítményében megmutatkozó valós konvergencia leképezésére. Többek véleménye, hogy meg lehetne találni azt a „személyre” szabott rendszert, amiben a gazdasági sajátosságokat szem előtt tartva lehet egy közel optimális eredményre jutni. Ugyanúgy, ahogy pl. a kritériumot meghaladó belga államadósság nem akadályozta az eurózóna tagságukat, esetünkben is rugalmasabb értelmezéssel és alkalmazással a merev feltételeket úgy lehetne oldani, hogy közben sem a stabilitási követelmények, sem a felzárkózási céljaink nem sérülnének. Talán kialakítható az az egyensúly és komplex mutatószám-rendszer melybe további mutatók igen széles körét kellene bevonni. Amelyben a pénzügyi stabilitás, illetve a fenntartható és felzárkózó növekedés összhangja biztosítható. Ez a maastrichti kritériumok és a stabilitási paktum kritikai felülvizsgálatát igényelné. Utóbbinál ez már részben megtörtént.

Mindezekből – úgy véljük – az a tanulság, hogy a statisztikai adatokat eredeti funkciójuknak megfelelően, elsősorban tájékoztatásra kell használni!

⁹ Egyes közgazdászok szerint a három százalékos deficitkorlát nem feltétlenül enged elég rugalmasságot egyik-másik EU-tagállamnak ahhoz, hogy önálló monetáris politika hiányában az aszimmetrikus sokkokra (vagy a szimmetrikus sokkok aszimmetrikus hatásaira) költségvetési eszközökkel reagáljanak [Orbán – Szapáry n.é.].

1. sz. melléklet

A konvergencia-kritériumok a 15 tagú Európai Unióban, 1998.

Forrás: EMI (1998), 42. o.

Irodalomjegyzék

- Benczes I. (2003): A Stabilitási és Növekedési Paktum kritikai értékelése. *Európai Tükör*, 3. sz. 59–78. o.
- Csajbók A. – Csermely Á. (szerk.) (2003): Az euró hazai bevezetésének várható hasznai, költségei és időzítése. MNB Műhelytanulmányok 24.
- EC (1995): A Tanács 2494/95/EK rendelete (1995. október 23.) a harmonizált fogyasztói árindexekről. Official Journal L 257. European Commission, Luxembourg.
- EC (1997): A Tanács 1467/97/EK rendelete (1997. július 7.) a túlzott hiány esetén követendő eljárás végrehajtásának felgyorsításáról és pontosításáról. Official Journal L 209. European Commission, Luxembourg.
- EC (1998): European Economy. Convergence Report 1998. European Commission, Brussels.
- EC (2002): Treaty establishing the European Community. Official Journal C 325. European Commission, Luxembourg.
- EC (2002b): Protocol on the excessive deficit procedure. Official Journal C 325. European Commission, Luxembourg.
- ECB (2004): 2004. évi konvergenciajelentés. Európai Központi Bank, Frankfurt am Main.
- ECOSTAT (2003): Búcsú a forinttól...VI. Évfolyam 2. szám
- European Economic Advisory Group (2004): Report on the European Economy. Accessing Countries: The Road to the Euro. Chapter 6.
- EMI (1998) Convergence Report. European Monetary Institute, Frankfurt am Main.
- Eurostat (2006): Eurostatistics – Data for short-term economic analysis – No. 12/2005. Eurostat, Brussels.
- Horváth Á. – Szalay Z. (2001): A kevésbé fejlett EU-tagországok konvergenciájának tapasztalatai. *Közgazdasági Szemle*, XLVIII. évf., július–augusztus, 640–658. o.
- KSH (2005a): Fogyasztóiár-index füzetek. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2005b): Jelentés a 2004. évi államháztartási hiányról és az államadósságról. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2005c): ESA95-Kézikönyv a kormányzati hiányról és adósságról. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2005d): A KSH jelenti. Gyorstájékoztató 211. december 8. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Oblath G. (1999) A maastrichti szerződés fiskális kritériumai és a hazai államháztartási helyzet értelmezése. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., október, 851–872. o.
- Orbán G. – Szapáry Gy (n.é.): Fiskális kihívások az EU-ban. *Világ gazdaság Online*. Letölthető: <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=62542>

KULCSSZAVAK: MAASTRICHTI SZERZŐDÉS, KONVERGENCIA-KRITÉRIUM
 MAASTRICHT AGREEMENT, CONVERGENCE CRITERIA
 MAASTRICHT-VERTRAG, KONVERGENZ-KRITERIEN

summary

The establishment of the Economic and Monetary Union (EMU) required the harmonisation of economic policies, which was to be ensured by the Maastricht criteria. The article aims at reviewing after more than a decade which nominal criteria laid down in Maastricht fulfil the functions expected from them, and which might be worth to be revised nowadays.

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

A KÜLKERESKEDELMI FORGALOM 2005. ÉVI ALAKULÁSA ÉS A 2006. I. FÉLÉVI FOLYAMATOK

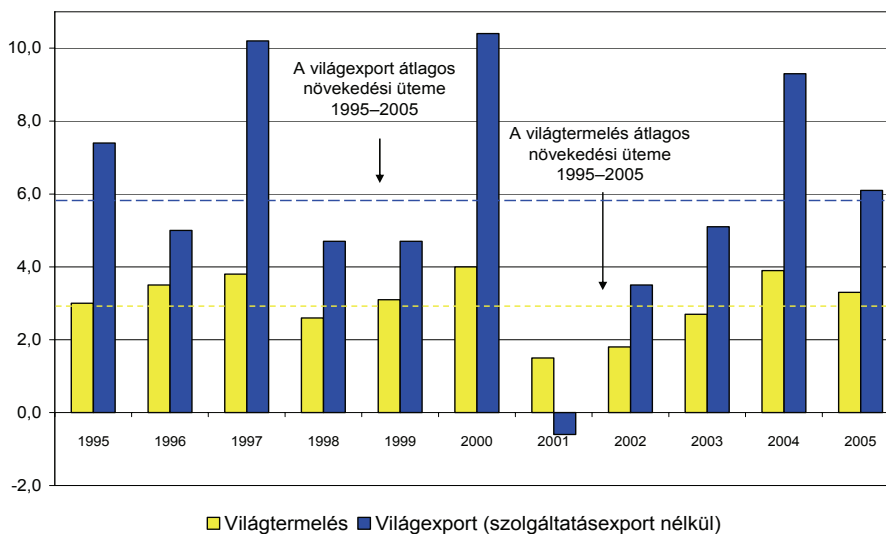
HERZOG TAMÁS

A világgazdaság főbb jellemzői

A globális gazdaság legutóbbi konjunktúraciklusa 2004-ben ért a csúcspontra, a világtermelés és világkereskedelem kiemelkedő mértékben bővült. A 2005. év teljesítménymutatói az előző évinél valamivel alacsonyabbak voltak, bár még így is meghaladják az elmúlt évtized átlagát: a **világtermelés** volumene 3,3%-kal, a **világkereskedelemé** pedig 6,1%-kal bővült.

1. ábra

A világtermelés és a világexport volumenének változása, 1995–2005
(százalékos változás az előző évhez képest)

Forrás: Világkereskedelmi Szervezet.

A **világkereskedelem értéke** előzetes adatok szerint **10 121 milliárd dollárt**, az előző évinél 13%-kal többet tett ki. A növekedés üteme 8 százalékponttal mérséklődött a kimagasló 2004. évihez képest, ami jelentősebb részben annak a következménye, hogy a kereskedelem dollárárszintje az előző évitől elmaradó mértékben nőtt (6,5%, illetve 11%). A kereskedelem árszintjének 2005-ben tapasztalt szerényebb mértékű növekedése jelentős részben azzal magyarázható, hogy a dollár árfolyama már nem gyengült tovább: az amerikai deviza árfolyama az euróhoz viszonyítva változatlan maradt, a japán jenhez képest pedig kismértékben felértékelődött. Mindazonáltal tovább folytatódott egyes termékcsoportok külkereskedelmében tapasztalt jelentős drágulás: az üzemanyagok ára több mint 35%-kal, az ásványkincsek és színesfémeké pedig negyedével nőtt 2005-ben, s a 2003-hoz viszonyított nominális növekedés mértéke mindkét csoport esetében meghaladta a kétharmadot.

1. tábla

A világ legnagyobb exportőrei és importőrei, 2005*

Export				Import			
helyezés	ország	érték, milliárd dollár	részesedés a világ-exportból, %	helyezés	ország	érték, milliárd dollár	részesedés a világ-importból, %
1.	Németország	971	9,3	1.	Egyesült Államok	1 733	16,1
2.	Egyesült Államok	904	8,7	2.	Németország	774	7,2
3.	Kína	762	7,3	3.	Kína	660	6,1
4.	Japán	596	5,7	4.	Japán	516	4,8
5.	Franciaország	459	4,4	5.	Egyesült Királyság	501	4,7
6.	Hollandia	401	3,9	6.	Franciaország	496	4,6
7.	Egyesült Királyság	378	3,6	7.	Olaszország	380	3,5
8.	Olaszország	367	3,5	8.	Hollandia	358	3,3
9.	Kanada	360	3,5	9.	Belgium	320	3,0
10.	Belgium	330	3,2	10.	Kanada	320	3,0
:				:			
36.	Magyarország	62	0,6	34.	Magyarország	66	0,6

* Az országok világkereskedelemben elért részesedésének kiszámításához felhasznált „összesen” adatok – az első oldalon feltüntetett 10 121 milliárd dolláros értékkel ellentétben – tartalmazzák Hongkong 272 milliárd dollár értékű re-exportját, valamint az azonos értékre becsült re-export célú importforgalmát is.

Forrás: Világkereskedelmi Szervezet.

Az **Egyesült Államok** bruttó hazai termékének volumene 3,5%-kal haladta meg az előző évi szintet, ami a növekedési ütem 0,7 százalékpontos mérséklődését jelenti az előző évihez képest. A kedvezően alakuló külkereskedelmi volumenfolyamatokat (az export növekedési üteme másfél százalékponttal meghaladta az importét) több mint ellensúlyozta a behozatal árszintjének a kivitelét meghaladó növekedése. E hatások eredményeként az – amúgy is lényegesen nagyobb értékű – import folyó áron számított növekedése felülmúlta az exportét. Túlnyomórészt az áruk kereskedelmében számított egyenleg kedvezőtlenebbé válásával magyarázható, hogy az ország fizetési mérlege tovább romlott: a 805 milliárd dollárt kitevő hiány 137 milliárd dollárral több az előző évinél, s a bruttó hazai termékhez viszonyított aránya (6,4%) is növekedést mutat.

Az **Európai Unió** bruttó hazai termékének volumene 2004-ben 2,2%-kal, 2005-ben 1,6%-kal nőtt. A gazdasági növekedés – a Közösség GDP-jéből mindössze 5%-kal re-

szesedő – tíz új tagállam átlagát tekintve lényegesen erőteljesebb volt, mint az unió egészében, mértéke megközelítette a 4%-ot. Az integráció egészére számított munkanélküliségi ráta továbbra is magas, jóval 8% feletti volt, szemben az Egyesült Államokkal és Japánnal, amely országokban ez az arány 5% körül alakult.

Japán bruttó hazai termékének volumene 2,8%-kal nőtt, ami az 1997-es délkelet-ázsiai pénzügyi válság óta a legerőteljesebb növekedési ütem. Továbbra is figyelemreméltó **Kína** és **India** gazdaságának fejlődése, az előbbi ország 9,9%-kal, az utóbbi pedig 7,1%-kal növelte GDP-jét, s a nyersanyagok iránti keresletükkel meghatározó tényezőt jelentettek azok árának további emelkedésében.

Az Európai Unió és tagállamainak külkereskedelme

A világkereskedelemből 19%-kal részesedő¹ Európai Unió nem uniós országokba irányuló kivitele 2005-ben – előzetes adatok szerint – 1069, behozatala pedig 1175 milliárd eurót tett ki, ami a forgalom értékének 10, illetve 14%-os növekedését jelenti az előző évihez képest. A külkereskedelmi mérleg 43 milliárd euróval vált kedvezőtlenebbé; a 106 milliárd eurónyi importtöbblet 2000 óta a legmagasabb hiány. Az egyenleg jelentős romlása alapvetően azzal magyarázható, hogy az energiahordozók kereskedelmében keletkezett 221 milliárd eurónyi passzívum mintegy 70 milliárd euróval több az egy évvel korábbinál, s e növekedést a gépek és szállítóeszközök kereskedelmében tapasztalt aktívum (104 milliárd euró) 21 milliárd eurós bővülése csak részben tudta ellensúlyozni. Az Európai Unió tagállamainak más uniós tagállamokba feladott termékexportjának összértéke 6%-kal bővült, s 2144 milliárd eurót tett ki. Az uniós tagállamokba irányuló export értéke az előző évihez hasonlóan 2005-ben is kisebb mértékben bővült, mint az unión kívüli országokba kiszállított termékeké.

Máltát leszámítva valamennyi **európai uniós tagállam** külkereskedelme – azaz az uniós és az unión kívüli forgalom együttes értéke – nőtt 2004-hez képest. A legnagyobb növekedést elérő országok 2005-ben is az újonnan csatlakozottak közül kerültek ki: Ciprus, Lengyelország és Szlovákia külkereskedelme folyó áron, euróban mérve 15% feletti ütemben, a balti államoké pedig 25% körüli mértékben bővült. Hazánk külkereskedelmének értéke euróban az újonnan csatlakozott országok közül a legkisebb mértékben nőtt. A tíz új tagállam közül nyolc esetében az export értékindexe magasabban alakult az importénál, ami ugyanakkor – a behozatal nagyobb értékének betudhatóan – csak öt tagállam esetében idézte elő a mérleg javulását. A huszonöt tagállam közül a legkisebb, 5% körüli forgalombővülés Franciaország, Görögország és Ausztria esetében volt tapasztalható. A legnagyobb aktívum az újra rekordszintű exportot elérő Németország (158 milliárd euró), valamint Hollandia (35 milliárd euró) külkereskedelmében keletkezett, a legjelentősebb deficit pedig – az előző két évihez hasonlóan – Nagy-Britannia (100 milliárd euró) és Spanyolország (74 milliárd euró) forgalmában volt tapasztalható.

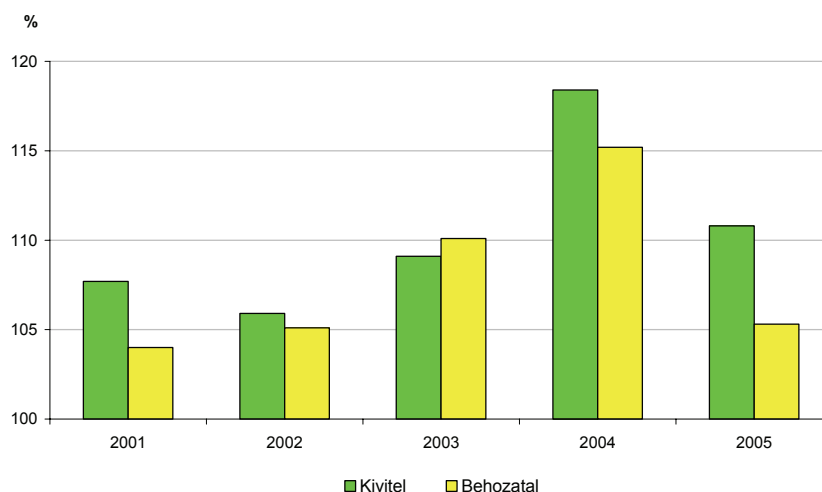
¹ USA-dolláralapon és a tagállamok közötti külkereskedelmet nem számítva. Az Európai Unió (EU-25) tagországai között lebonyolított külkereskedelmet is számítva az arány 39%.

A magyar külkereskedelem általános jellemzői

A magyar külkereskedelmi termékforgalom 2005-ben – összhangban a világkereskedelmi folyamatokkal – az előző évinél szerényebb mértékben bővült: **a kivitel volumene** előzetes adatokból számítva² **11**, **a behozatalé pedig 5%-kal nőtt**. A növekedési ütem mérséklődése az importban markánsabb volt, amelynek következtében **a forgalom két iránya közötti különbség 1995 óta nem tapasztalt szintet ért el**.

2. ábra

A külkereskedelmi termékforgalom volumenváltozása, 2001–2005
(előző év=100)

2005-ben **a kivitel volumene az év első és második felében** nagyjából azonosan, **11% körüli mértékben növekedett** az előző év azonos félévéhez viszonyítva. **Behozatalban ezzel szemben** a növekedési ütem gyorsulása volt tapasztalható: **az első félévi 3%-os növekedés az év második felében több mint duplájára emelkedett**. Az első hat hónap során tapasztalt szerényebb importnövekedés kialakulásában jelentős szerepet játszottak a bázisévi folyamatok. A 2004. márciusi, de különösen az áprilisi import ugyanis – a kiugró értékű csatlakozási elővásárlásokra visszavezethetően – szokatlanul magasan alakult, ami a tárgyévben a behozatal növekedési ütemének visszaesését idézte elő.

2005-ben a kivitel **forintárszintje** közel 1%-kal csökkent, a behozatalé mintegy másfél százalékkal nőtt, s így **a cserearány** az előző két évihez hasonlóan **tovább romlott**. **A több mint 2%-os romlás 2000 óta a legnagyobb mértékű volt**, amely az energia-hordozók kedvezőtlen áralakulása miatt következett be. Importban a földgáz forintárszintje 29%-kal, a kőolaj és kőolajtermékeké pedig mintegy harmadával lett magasabb, ami több mint másfél százalékponttal hatott a cserearány-romlás irányába. Szintén ked-

² Az elemzés a 2006. március 3-án közzétett adatokon és az akkori állapotú adatállományon alapul.

vezőtlenül hatott a cserearány alakulására, hogy a gépek és szállítóeszközök kereskedelmének forintárszintje 2005-ben tovább mérséklődött. A gépjellegű forgalom kivitelben elért részesedése ugyanis mintegy 10 százalékponttal, értékben pedig 950 milliárd Ft-tal meghaladta a behozatalét, s így az export árszintjére nagyobb mértékű csökkentő hatást gyakorolt, mint az importéra.

2. tábla

A külkereskedelmi árszintváltozás fontosabb mutatói, 2005

(az előző év azonos időszaka=100,0)

Év, negyedév	Forintárindex		Árfolyam-index	Devizaárindex ^{a)}		Cserearány-mutató ^{b)}
	a kivitelben	a behozatalban		a kivitelben	a behozatalban	
2005. I. negyedév	96,2	97,2	93,2	103,2	104,3	99,0
2005. II. negyedév	99,4	100,6	98,4	101,0	102,2	98,8
2005. III. negyedév	98,9	102,0	98,7	100,2	103,3	97,0
2005. IV. negyedév	102,5	105,7	103,8	98,7	101,8	97,0
2005	99,2	101,4	98,6	100,6	102,8	97,8

a) A devizaárindex a forintárindex és az árfolyamindex hányadosa.

b) A cserearány-mutató a kiviteli és a behozatali árindex hányadosa.

Ahogy az a 2. táblából is látszik, a cserearány romlása a 2005. éven belül fokozódott: a mutató az első félévben 1%-kal, a másodikban pedig 3%-kal vált kedvezőtlenebbé.

A **forint** 2005-ben másfél százalékkal erősödött, ezen belül az euróhoz és a dollárhoz viszonyítva azonos mértékben. A felértékelődés alapvetően a 2004. évi árfolyamváltozások áthúzó hatásával magyarázható: 2005-ben ugyanis a Ft havi átlagárfolyamai a forgalomban meghatározó szerződéses devizanemhez, az euróhoz képest sokkal kisebb mértékben ingadoztak, mint az azt megelőző évben.

Előzetes adatok szerint 2005-ben a kivitel **értéke** 12 343 milliárd Ft-ot, a behozatalé 13 047 milliárd Ft-ot tett ki, ami a forgalom 10, illetve 7%-os növekedését jelenti az előző évihez képest. Euróban számolva az export 11%-os bővülést követően 49 721 millió eurót ért el; az import szintje 8%-kal lett magasabb, értéke 52 560 millió euró volt.

A **külkereskedelmi mérleg** hiánya 704 milliárd Ft-ot (2839 millió eurót) tett ki, 283 milliárd Ft-tal (1075 millió euróval) kevesebbet, mint egy évvel korábban.

3. tábla

A külkereskedelmi termékforgalom összefoglaló adatai, 2005

Mértékegység	Export		Import		Egyenleg	
	értéke	az előző év azonos időszaka = 100,0	értéke	az előző év azonos időszaka = 100,0	értéke	az előző év azonos időszakában
Milliárd Ft	12 343	109,9	13 047	106,8	-704	-987
Millió euró	49 721	111,4	52 560	108,3	-2 839	-3 915
Millió dollár	61 861	111,5	65 435	108,6	-3 574	-4 780

A külkereskedelmi mérleg – a fent részletezett volumen- és árfolyamatok eredményeként – **kétarcúan alakult az év során: az év egészére tapasztalt javulás kizárólag az első félévi folyamatokkal magyarázható**, amikor 302 milliárd Ft-tal kedvezőbb volt az egyenleg. Az év második felében ezzel szemben már 19 milliárd Ft-os romlást tapasztaltunk a 2004. év azonos időszakához képest.

A kivitel áruszerkezetének alakulása

2005-ben a kivitel értéke **12 343 milliárd Ft** volt, ami értékben 10%-os, volumenben pedig 11%-os növekedést jelent a 2004. évi forgalomhoz képest.

Az exportunk árufőcsoportos szerkezete csekély mértékű változást mutatott az elmúlt évek során: a két meghatározó forgalmi súlyú csoport, a gépek és szállítóeszközök részesedése rendre 60%, a feldolgozott termékeké pedig 30% körül alakult az elmúlt öt évben.

4. tábla

A kivitel alakulása árufőcsoportok szerint, 2005

Árufőcsoport	Milliárd Ft	Érték-	Volumen-	A forgalom megoszlása,	
		index		%	
		előző év=100,0		2000	2005
Élelmiszerek, italok, dohány	754	112,3	112,5	7	6
Nyersanyagok	264	107,9	105,8	2	2
Energiahordozók	335	157,3	120,6	2	3
Feldolgozott termékek	3 455	111,9	110,7	29	28
Gépek és szállítóeszközök	7 535	107,4	110,5	60	61
Összesen	12 343	109,9	110,8	100	100

2005-ben a **gépek és szállítóeszközök** árufőcsoportba tartozó termékek exportvolumene – előzetes adatok szerint – 11%-kal nőtt, ami az utóbbi három év legalacsonyabb növekedési üteme. Az árufőcsoportok közül – az előző két évihez hasonlóan – kizárólag a gép jellegű kivitel forintárszintje mérséklődött, a csökkenés mértéke a 2004. évihez képest 3%-os volt. 2001-hez viszonyítva az árufőcsoport forintban számított árszínvona-la már 14%-kal mérséklődött.

Híradás-technikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékekből 2164 milliárd Ft értékű kivitt bonyolítottunk le, ami a forgalom értékének 3%-os mérséklődését jelenti az előző évihez képest. A mobiltelefon-export értéke 2005-ben már nem nőtt tovább, de a mintegy 1100 milliárd Ft-ot kitevő forgalmával – az előző évihez hasonlóan – a legnagyobb értékben kivitt termék volt. Az árucikk forgalmi értéke úgy tudta megközelíteni az előző évi szintet, hogy egyes fejlődő államokba irányuló export jelentősen nőtt. Így a Dél-Afrikai Köztársaságba, Pakisztánba, Szaúd-Arábiába, Egyiptomba és Mauritiusra egyaránt 10 milliárd Ft-ot meghaladó, összességében pedig közel 100 milliárd Ft mobiltelefon-exportot bonyolítottunk le, szemben a 2004. évi 37 milliárd Ft-tal. Érdekesség, hogy mauritiusi statisztikai adatforrások szerint Finnországot követően hazánk szállított a legnagyobb értékben mobiltelefonokat az indiai óceáni szigetcsoporthoz számára, amely

viszont re-export ügyletek keretében más országoknak – legnagyobbbrészt az Egyesült Arab Emírátságok számára – értékesítette tovább a termékek döntő részét.

Az árucsoporton belül a televíziók, videók kivitele közel másfélszeresére, 381 milliárd Ft-ra bővült.

Energiafejlesztő gépeket és berendezéseket 14%-kal nagyobb értékben, közel 1400 milliárd Ft értékben exportáltunk. Az árucsoporton belül a gépjárműmotorok kivitele mintegy 140 milliárd Ft-tal, közel 1100 milliárd Ft-ra nőtt, annak ellenére, hogy a dízelmotorok kivitelében közel 80 milliárd Ft-os visszaesés volt tapasztalható. Az árucsoportba tartozó termékek egyik fontos exportőre, az Audi Hungária Motor Kft. – a német anyavállalat internetes oldalán található információk szerint – közel 1,7 millió darab, az előző évinél 14%-kal több gépjárműmotort gyártott győri telephelyén. Az energiafejlesztő gépek és berendezések exportjának 57%-a Németországba került kiszállításra, amelyen túl még a Spanyolországba, illetve Csehországba irányuló forgalom volt számottevő, külön-külön mintegy 100 milliárd Ft értékű.

A teljes kivitel 11%-át jelentő **villamos gépek, készülékek és műszerek** exportértéke 11%-kal nőtt. A hűtőgépek, fagyasztógépek forgalma közel másfélszeresére emelkedett, de összegében jelentősebb volt a huzalok, vezetékek közel 40 milliárd Ft-ot kitevő bővülése, amely révén a forgalom értéke 267 milliárd Ft-ot ért el.

A **közúti járművek** folyó áron számított kivitele 17%-kal nőtt, s a forgalom 1039 milliárd Ft-ot tett ki. Az árucsoporton belül a 464 milliárd Ft értékben kivitt gépjárműalkatrészek és -tartozékok, valamint a 446 milliárd Ft exportárbevétellel rendelkező személygépkocsik forgalma egyaránt 70 milliárd Ft körüli értékkel növekedett. Ez utóbbi termékkör legfontosabb exportcélországa továbbra is Németország volt, bár a növekedés alapvetően az Olaszországba, Nagy-Britanniába, Franciaországba és Romániába irányuló forgalom 10 milliárd Ft-ot meghaladó mértékű alakulásával magyarázható.

A **feldolgozott termékek** kivitelének volumene 11%-kal, értéke 12%-kal haladta meg az előző évi szintet; a forgalombővülés mértéke megegyezik a 2004. évivel.

Az árufélcsoportba tartozó áruféjezetek közül a legnagyobb mértékű, mintegy 20%-os folyó áras exportnövekedést a közel 1000 milliárd Ft értékben kivitt *vegyi termékek* érték el. Az ide tartozó árucsoportok közül a legnagyobb összeggel, 60 milliárd Ft-tal a **gyógyszerek és gyógyszerkészítmények** (57 milliárd Ft) kivitele nőtt, de jelentős volt a **műanyag-alapanyagok** és a **szerves vegyi termékek** (26 milliárd Ft) értékű bővülése is. A gyógyszerek és gyógyszerkészítmények exportjának értéke 285 milliárd Ft-ot, az előző évinél 27%-kal nagyobb értéket tett ki. A növekedésben a legjelentősebb tényezőt a 23 milliárd Ft-tal 73 milliárd Ft-ra bővülő oroszországi rendeltetésű kivitel jelentette. További meghatározó célpiacaink Nagy-Britannia és Lengyelország voltak, ahová 30, illetve 20 milliárd Ft-ot meghaladó értékben szállítottunk az árucsoportba tartozó termékekből.

A **ruházati cikkek és öltözköztetők** kivitele – a 11%-os mérséklődés következtében – 270 milliárd Ft-ot tett ki. A forgalomcsökkenés a bér munkaügyletek visszaszorulásával magyarázható: az ilyen jellegű ügyletek keretében kivitt ruházati cikkek értéke (126 milliárd Ft) ugyanis több mint 20%-kal zsugorodott a 2004. évihez képest.

Az **élelmiszerek, italok, dohány** árufőcsoport exportvolumene – a forint-árszínvonal változatlansága mellett – 13%-kal nőtt, ami 1995 óta a legnagyobb mértékű növekedést jelenti.

A kivitel húzótényezőjét a **gabona és gabonakészítmények** forgalmának alakulása jelentette, amelyen belül a búzaexport értéke 30 milliárd Ft-ról 50 milliárd Ft-ra nőtt. Ennek a terménynek, valamint a 62 milliárd Ft értékben kivitt kukoricának az exportmennyisége is mintegy 1,8 millió tonnát, az előző évinél 69%-kal, illetve 37%-kal többet tett ki. Az európai uniós csatlakozással párhuzamosan bekövetkezett, az árucsoport kereskedelmét érintő szabályozások változása jelentős hatást gyakorolt a partnerországokkal lebonyolított forgalom szerkezetére: míg 2003-ban a legfontosabb felvevőpiacot Románia és Bosznia-Hercegovina, azaz az Unión kívüli államok jelentették, addig 2005-ben már Görögországba és Olaszországba szállítottunk legnagyobb értékben ezekből a termékekből.

A gabonaexport mellett a **cukor, cukorkészítmény, méz** árucsoport kereskedelmének alakulása jelentette az agrárjellegű kivitel másik húzótényezőjét; a forgalom értéke ugyanis 41%-kal haladta meg a 2004. évit, s 46 milliárd Ft-ot tett ki.

Az export 3%-át képviselő **energiahordozók** kivitele folyó áron 57%-kal nőtt. A dinamikus növekedés meghatározó tényezőjét az árszint 30%-os emelkedése jelentette, de a 21%-os volumenbővülés is a legjelentősebb mértékű volt az árucsoportok közül.

A **kőolaj és kőolajtermékek** kivitele mintegy 290 milliárd Ft-ot tett ki, ami a kereskedelem értékének 50%-os növekedését jelenti. Ezen belül a kőolajtermékek exportja a nem egész 40%-os növekedést követően 229 milliárd Ft-ot ért el, ami a teljes energiahordozó-kivitel több mint kétharmadát jelentette. A növekedésben kiemelkedő szerepe volt az osztrák rendeltetésű gázolajexportnak. 2005-ben már a nyers kőolaj kivitele is említésre méltóvá vált: a – szinte kizárólag Szlovákiába irányuló – kivitel értéke 27 milliárd Ft volt.

A behozatal áruszerkezetének alakulása

2005-ben a behozatal értéke **13 047 milliárd Ft-ot** tett ki, a forgalom értéke 7%-kal, volumene pedig 5%-kal haladta meg az előző évi szintet.

J5. tábla

A behozatal alakulása árufőcsoportok szerint, 2005

Árufőcsoport	Milliárd Ft	Érték-	Volumen-	A forgalom megoszlása, %	
		index		2000	2005
		előző év=100,0			
Élelmiszerek, italok, dohány	518	115,4	112,3	3	4
Nyersanyagok	240	105,9	102,7	2	2
Energiahordozók	1 333	150,4	117,2	8	10
Feldolgozott termékek	4 367	104,1	103,3	35	33
Gépek és szállítóeszközök	6 589	101,9	104,3	51	51
Összesen	13 047	106,8	105,3	100	100

Az előző évek során kialakult árufőcsoportos szerkezeten 2005-ben sem következett be gyökeres változás: az import több mint felét továbbra is a gépek és szállítóeszközök, több mint harmadát pedig a feldolgozott termékek alkották. Az energiahordozók részesedése a behozatalban a 2004. évi 7%-ról 10%-ra nőtt, ami 1996 óta a legmagasabb arány.

A **gépek és szállítóeszközök** árufőcsoport behozatala folyó áron 2%-kal, volumenben pedig 4%-kal bővült. A volumenben számított növekedési ütem az elmúlt négy esztendőben a legalacsonyabb volt.

A **villamos gépek és készülékek** folyó áron számított behozatala 3%-kal mérséklődött, s a forgalom 2115 milliárd Ft-ot tett ki. A csökkenés meghatározóan a félvezető eszközök, valamint nyomtatott áramkörök visszaeső kereskedelmével magyarázható, az árucsoport legfontosabb terméke, a több mint 630 milliárd Ft-ért behozott integrált áramkörök forgalma ugyanis változatlan maradt.

A **közúti járművek** importértéke az előző évvel azonos szinten alakult, a forgalom 1000 milliárd Ft-ot tett ki. A legfontosabb termékcsoportokat behozatalban is a gépjárműalkatrészek és -tartozékok, valamint a személygépkocsik jelentették. A mintegy 500 milliárd Ft-ért beszerzett személygépkocsik értéke változatlan maradt, a feleakkora értékű importot jelentő gépjárműalkatrészek és -tartozékok forgalma ezzel szemben 12%-kal nagyobb lett. Személygépkocsiból Németországgal bonyolítottuk le a legnagyobb forgalmat, ami az előző évihez hasonlóan 2005-ben is jelentősen bővült.

A **híradás-technikai, hangrögzítő készülékek** importja 992 milliárd Ft, az előző évinél 2%-kal alacsonyabb volt. Az árucsoport forgalmán belül a mobiltelefonok forgalma 368 milliárd Ft-ról 277 milliárd Ft-ra mérséklődött, a mobiltávközléshez, valamint egyes híradás-technikai berendezések gyártásához szükséges alkatrészek, tartozékok forgalma ugyanakkor növekedett.

Energiafejlesztő gépek és berendezések beszerzésére mintegy 920 milliárd Ft-ot, az előző évinél közel negyedével nagyobb összeget fordítottunk. A behozatalban a termékcsoport forgalmának több mint háromötödét kitevő motoralkatrészek dominálnak. Ugyanakkor a motoralkatrészek mellett egyre nagyobb szerep jut a kész gépjárműmotoroknak, ahol a 150 milliárd Ft értékű import több mint kétszerese a 2004. évinek. Az árufőcsoportba tartozó termékek kétharmadát Németország szállította.

A **feldolgozott termékek** importvolumene – mérsékelten emelkedő forintárszint mellett – 3%-kal haladta meg a bázisévi szintet. A forgalombővülés üteme 2003 óta ebben az évben volt a legszerényebb.

Az import növekedési ütemére mérséklően hatott, hogy a **színesfémek** behozatala a feldolgozott termékek közé tartozó árucsoportok közül a legnagyobb mértékben, közel negyedével visszaesett. A 213 milliárd Ft-ra mérséklődő importszint kialakulásában jelentős szerepet játszott a viszonyítás alapjául szolgáló 2004. évi, túlnyomórészt a csatlakozást megelőző hónapokban kiugróan magas alumíniumalapanyag-import. Többek között e termékcsoport forgalmának alakulása is közrejátszott abban, hogy az árufőcsoportok közül a feldolgozott termékeknél maradt el legnagyobb mértékben az import növekedési üteme az exportétól.

A **gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek** 346 milliárd Ft értékű behozatala 12%-kal haladja meg az egy évvel ezelőtti szintet. A növekedést az európai uniós forgalom 20%-os felfutása biztosította, a termékcsoport kevesebb mint ötödét szállító Unión kívüli viszonylatban ugyanis 13%-os visszaesés volt tapasztalható. A legfontosabb uniós partnerünk továbbra is Franciaország volt, ahonnan 78 milliárd Ft értékben szereztünk be az árucsoport termékeiből. A Belgiumból érkező gyógyszerek értéke 25 milliárd Ft-ról 43 milliárd Ft-ra emelkedett, de jelentős volt még a Németországból érkező termékek érték-növekedése is (11 milliárd Ft), amely révén a behozatal 57 milliárd Ft-ra emelkedett.

A **textilfonal, szövet, egyéb textilipari gyártmányok** importja 12%-os mérséklődést követően mintegy 250 milliárd Ft volt. A csökkenés nagyjából a bér munka-ügyletek visszaszorulásának a következménye, az exportcéllal behozott anyagimport értéke ugyanis az előző évi 104 milliárd Ft-ról 86 milliárd Ft-ra csökkent.

Energiahordozókat az előző évinél másfélszer nagyobb, 1330 milliárd Ft értékben szereztünk be. A magas folyó áras index kialakulásában – a forgalom ezen irányában is – a forintárszint emelkedése jelentette a markánsabb tényezőt, de a volumen növekedése is igen jelentős, és az áruőcsoportok közül itt volt a legmagasabb (17%). Az áruőcsoport forintárszintje – az előző évi 7%-os növekedést követően – 28%-kal nőtt. A 2004. évinél lényegesen erőteljesebb forintárszint-növekedést az is befolyásolta, hogy az áruőcsoport behozatalában legnagyobb aránnyal részesedő devizanemnek, a dollárnak a forinthez képest bekövetkezett gyengülése 2005-ben már kisebb mértékű volt, s így kevésbé ellensúlyozta a devizaárszintben bekövetkezett növekedést.

Kőolaj és kőolajtermékek beszerzésére közel 700 milliárd Ft-ot, az előző évinél 70%-kal magasabb összeget fordítottunk. Ezen belül nyers kőolajat 437 milliárd Ft-ért a 2004. évinél közel 80%-kal nagyobb értékben hoztunk be, míg a kőolajtermékek import-értéke a nem egész 60%-os bővülés következtében 249 milliárd Ft-ot tett ki.

Földgázt az előző évinél 35%-kal nagyobb értékben, 486 milliárd Ft-ért importáltunk. A behozatal mennyisége fűtőértéken számítva 6%-kal, tömegben pedig 3%-kal nőtt, azaz a termék minősége – az előző évihez hasonlóan – 2005-ben is javult. A legnagyobb szállítónk továbbra is Oroszország volt (356 milliárd Ft), de jelentősen, 12 milliárd Ft-ról 66 milliárd Ft-ra nőtt a Türkmenisztánból érkező földgáz értéke is. Néhány tízmilliárd Ft értékben Németországból, illetve Franciaországból is importáltunk ebből a termékből, s az innen érkező földgáz fajlagos fűtőértéke magasabbnak bizonyult a két legnagyobb partnerországtól behozottéhoz képest.

A behozatalunk 4%-át jelentő **élelmiszerek, italok, dohány** volumene 12%-kal növekedett, ami jelentősen alacsonyabb a csatlakozás évében tapasztalt 33%-os mértékhez képest.

Az agrárimport növekedését alapvetően az állattenyésztéshez kapcsolódó árucsoportok forgalombővülése alapozta meg, ami szoros összefüggésben állhat azzal, hogy az állatállomány egyes fajokból – mindenekelőtt sertésekből és szarvasmarhákból – több évtizede nem tapasztalt mélységbe süllyedt.

A **hús és húskészítmények** 63 milliárd Ft-ot kitevő importja több mint másfélszerese a 2004. évi forgalomnak. Az árucsoporton belül a sertéshúsok behozatala, amelynek

legfontosabb beszerzési forrását 2005-ben is Németország jelentette, 25 milliárd Ft-ról 35 milliárd Ft-ra emelkedett.

A **tejtermék és tojás** árucsoport behozatala 2005-ben 47 milliárd Ft-ot tett ki, ami 38%-kal több az előző évinél.

Élő állatok behozatalára 26 milliárd Ft-ot, az előző évinél háromnegyedével nagyobb összeget fordítottunk. A növekedésben jelentős szerepet játszott a Hollandiából érkező sertésimport felfutása.

A fenti három, kiemelt árucsoport esetében az import jelentős bővülése kizárólag az uniós országokkal folytatott kereskedelem alakulásának a következménye, miután az uniós kívüli országok viszonylatában a forgalom számottevően csökkent.

A zsugorodó állatállománnyal és részben a kimagasló gabonatermésével összefüggésben az **állati takarmányok** behozatala 17%-kal csökkent. Az import 58 milliárd Ft-ot tett ki, ami az elmúlt hat esztendő legalacsonyabb értéke.

A külkereskedelmi termékforgalom relációs szerkezetének alakulása

A teljes külkereskedelmi forgalmunkból 72%-os részaránnyal rendelkező **Európai Unió**ba irányuló kivitel volumene 7%-kal, a behozatalé 1%-kal bővült. Az országcsoporttal folytatott külkereskedelem aránya 2005-ben is mérséklődött, a csökkenés mértéke az importban volt nagyobb. Az Unión belüli kereskedelem részarányának mérséklődése a **régi tagállamokkal** folytatott áruforgalom alakulásának a következménye, amely viszonylatban az export 3%-os volumennövekedése az import 1%-os csökkenésével párhuzamosan ment végbe. Az **új tagállamok** vonatkozásában ezzel szemben jelentős forgalombővülés következett be, s az exportvolumen növekedése (37%) lényegesen meghaladta az importét (14%).

6. tábla

A külkereskedelmi termékforgalom alakulása országcsoportok szerint 2005-ben

Országcsoport	A kivitel			A behozatal		
	volumen- indexe	érték- indexe ^{a)}	meg- oszlása, %	volumen- indexe	Érték- indexe ^{a)}	meg- oszlása, %
	2004=100,0			2004=100,0		
<i>Európai Unió (EU-25)</i>	106,7	105,5	76,3	101,1	101,0	67,8
EU-15	102,7	101,4	65,3	99,2	98,7	57,7
új tagállamok	137,3	138,4	10,9	114,1	117,1	10,1
<i>EU-n kívüli országok</i>	126,7	127,0	23,7	115,9	121,3	32,2
EU-n kívüli európai országok	..	129,6	14,0	..	118,0	12,7
ázsiai országok	..	120,6	4,8	..	125,1	16,9
amerikai országok	..	112,8	3,7	..	116,1	2,4
afrikai országok	..	213,3	1,1	..	124,8	0,1
ausztráliai és óceániai országok	..	130,4	0,2	..	58,0	0,0
<i>OECD</i>	106,4	105,1	79,0	102,0	101,5	73,5
Összesen	110,8	109,9	100,0	105,3	106,8	100,0

a) Forintadatokról számítva.

Az **Európai Unió**n kívüli országokkal lebonyolított forgalom az átlagot lényegesen meghaladó mértékben bővült: a kivitel volumene 27%-kal, a behozatalé 16%-kal lett nagyobb. A reláción belül kiemelkedő mértékben nőtt az **Európai Unió**n kívüli európai országokba feladott termékek forintértéke (30%), importban pedig az **ázsiai országok**-ból érkező árucikkek értéke mutat dinamikus növekedést (25%).

2005-ben a **tíz legfontosabb exportcélországunk** közül nyolc európai uniós tagállam volt. A legfontosabb felvevőpiacunkat továbbra is Németország jelentette, bár a részesedése 2005-ben is több mint 2 százalékponttal csökkent. Nagy-Britannia két helyezést visszacsúsztva az ötödik legfontosabb partnerországgá vált, amely jelentős részben a határozottan visszaeső mobiltelefon-kivitellel magyarázható. A rangsor második felében Románia, Lengyelország és Spanyolország egyaránt egy hellyel előrébb került. Délkeleti szomszédunk esetében a személygépkocsik forgalma közel megduplázódott, és 21 milliárd Ft-ot tett ki. Lengyelország és Spanyolország viszonylatában pedig az előző évben még kevesebb mint 30 milliárd Ft-ot jelentő mobiltelefon-export 2005-ben 50, illetve 63 milliárd Ft-ra nőtt. Spanyolország esetében tovább folytatódott az export több éve tartó lendületes növekedése: a forgalom 1999-hez képest több mint négyszeresére nőtt, miközben a teljes kivitel értéke ugyanezen idő alatt nem egész 2,1-szeresére emelkedett. Az elmúlt évek során a spanyol exportunk húzóénevezőjét a mobiltelefonokon kívül a gépjárműmotorokat és azok alkatrészeit jelentős értékben tartalmazó energiafejlesztő gépek és berendezések jelentették.

7. tábla

A tíz legfontosabb exportcélországunk, 2005

Rangsor ^{a)}	Ország	A kivitel		Részesedés a kivitelből, %
		értéke, milliárd Ft	változása, 2004=100,0	
1. (1.)	Németország	3 593	101,1	29,1
2. (2.)	Ausztria	742	91,2	6,0
3. (5.)	Olaszország	666	108,0	5,4
4. (4.)	Franciaország	594	95,0	4,8
5. (3.)	Nagy-Britannia	581	92,8	4,7
6. (7.)	Románia	463	130,3	3,8
7. (6.)	Hollandia	450	109,4	3,6
8. (9.)	Lengyelország	401	125,0	3,3
9. (10.)	Spanyolország	394	125,6	3,2
10. (8.)	Egyesült Államok	377	112,2	3,1

a) A zárójelben feltüntetett számok az adott ország 2004. évi rangsorban elfoglalt helyét jelentik.

A **tíz legfontosabb importpartnerország** közül hét európai uniós – azon belül két újonnan csatlakozott – ország található. A legfontosabb partnerünk behozatalban is Németország, bár részesedése a forgalom ezen irányában is két százalékponttal csökkent az előző évihez képest. Az energiahordozókat jelentős értékben szállító Oroszország 2004-hez hasonlóan ismét előrelépett egyet a rangsorban, s a második legfontosabb partnerünké vált. Az országok közül csak Kína tudott több helyet is javítani az előző évi he-

lyezésén: az ázsiai állam 2005-ben már a negyedik legfontosabb partnerünk volt. Az első tíz országból a teljes behozatal 71%-át szereztük be.

8. tábla

A tíz legfontosabb importpartnerország, 2005

Rangsor ^{a)}	Ország	A behozatal		Részesezés a behozatalból, %
		értéke, milliárd Ft	változása, 2004=100,0	
1. (1.)	Németország	3 566	99,6	27,3
2. (3.)	Oroszország	972	140,7	7,4
3. (2.)	Ausztria	876	88,0	6,7
4. (6.)	Kína	707	121,2	5,4
5. (4.)	Olaszország	643	94,0	4,9
6. (7.)	Franciaország	631	112,4	4,8
7. (5.)	Hollandia	558	92,8	4,3
8. (8.)	Lengyelország	497	126,7	3,8
9. (9.)	Japán	450	121,6	3,4
10. (10.)	Csehország	374	107,3	2,9

a) A zárójelben feltüntetett számok az adott ország 2004. évi rangsorban elfoglalt helyét jelentik.

A külkereskedelmi mérleg alakulása

2005-ben külkereskedelmünkben 704 milliárd Ft hiány keletkezett, s ez 283 milliárd Ft-os mérlegjavulást jelent az előző évihez képest. Az egyenleg kedvezőbbé válása a volumenfolyamatok alakulásával magyarázható: az exportvolumen importét meghaladó bővülése több mint 560 milliárd Ft-tal hatott a mérlegjavulás irányába. Az ár- és árfolyamváltozások ezzel szemben 280 milliárd Ft-tal mérsékeltek az egyenlegjavulás mértékét, szinte kizárólag a kedvezőtlenül változó cserearány következményeként.

9. tábla

A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege

Év	Milliárd Ft	Millió euró	Millió dollár
2002	-830	-3 424	-3 275
2003	-1 052	-4 167	-4 667
2004	-987	-3 915	-4 780
2005	-704	-2 839	-3 574

Az egyenleg alakulásának **országsoportos metszetét** vizsgálva megállapítható, hogy a mérlegjavulás az **Európai Unió** viszonylatában következett be. Az EU-n belüli külkereskedelmi forgalmunkban 564 milliárd Ft aktívum keletkezett, ami mintegy 400 milliárd Ft-tal több az előző évinél. Egyenlegünk a **régi tagállamok** vonatkozásában 216 milliárd Ft-tal, az áruforgalomból egyébként lényegesen kisebb aránnyal részesedő **új tagállamok** relációjában pedig 182 milliárd Ft-tal javult. Kedvező fejlemény, hogy ez utóbbi országsoporttal folytatott kereskedelemben az export értéke 2005-ben már meghaladta az importét. Az **Európai Unió kívüli országok** relációjában, az amúgy is tetemes hiány további 115 milliárd Ft-tal nőtt. A deficit növekedése döntően az **ázsiai or-**

szágokkal lebonyolított forgalom alakulásával magyarázható. Legfontosabb ázsiai partnerünkkel, Kínával folytatott kereskedelem egyenlege 626 milliárd Ft hiányt mutatott, ami 124 milliárd Ft-tal haladja meg a 2004. évit. Az energiahordozók legfőbb beszerzési forrását jelentő **Európai Unión kívüli európai országok** viszonylatára 2004-ben számított 77 milliárd Ft hiány 2005-ben 64 milliárd Ft többletbe fordult át. A kedvezőbbé váló mérleg meghatározóan azzal magyarázható, hogy a svájci, román, török és ukrán viszonylatú kereskedelmünk egyenlegének egyenként 70 milliárd Ft körüli javulása ellensúlyozta az orosz relációban tapasztalt nagymértékű egyenlegromlást.

10. tábla

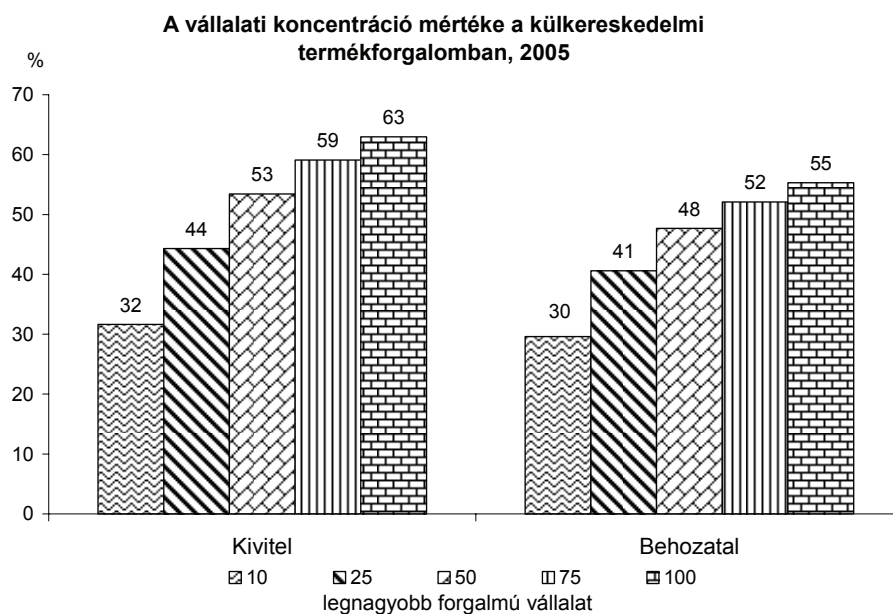
Az egyenleg alakulása országcsoportok szerint, 2005

Országcsoport	Az egyenleg értéke, milliárd Ft	
	2004	2005
<i>Európai Unió (EU-25)</i>	+166	+564
EU-15	+317	+533
új tagállamok	-151	+30
<i>EU-n kívüli országok</i>	-1 152	-1 268
EU-n kívüli európai országok	-77	+64
ázsiai országok	-1 273	-1 614
amerikai országok	+136	+144
afrikai országok	+53	+122
ausztráliai és óceániai országok	+8	+16
<i>OECD</i>	-161	+166
Összesen	-987	-704

A vállalati koncentráció alakulása

A **vállalati koncentráció** a *kivitelben* 2005-ben is erőteljesebb volt, mint a behozatalban. *Exportban* a mindenkor száz legnagyobb forgalmú vállalat által lebonyolított kereskedelem értéke az átlagos forgalomváltozási ütemtől elmaradóan, 6%-kal nőtt. Ez elsősorban a tíz legnagyobb exportőr forgalmának alakulásával magyarázható, ami nem egész 2%-kal bővült egy év alatt. A száz legnagyobb exportárbevéttel rendelkező vállalat közel ötöde a közúti gépjárművek és gépjárműmotorok alkatrészeinek gyártására szakosodott, s az általuk lebonyolított export értéke meghaladta az 1800 milliárd Ft-ot. Hasonló nagyságrendet, közel 1700 milliárd Ft-ot képviselt a legnagyobbbrészt híradástechnikai fogyasztási cikkek gyártásával foglalkozó hat cég exportja. *Importban* 2005-ben a száz legnagyobb forgalmú vállalkozás 7%-kal nagyobb kereskedelmet bonyolított le, mint a 2004. évi rangsor első száz helyezett vállalata. A növekedés különösen a 10–25. helyeken szereplő vállalkozások esetében volt kimagasló, ahol 18%-os forgalombővülést regisztráltunk. A száz legnagyobb forgalmú vállalkozás közül a magyar adószámot kért külföldi vállalatok száma az exportban tizenhárom, az importban pedig kilenc volt. Ezek a jellemzően multinacionális vállalatok magyarországi telephellyel nem rendelkeznek, tevékenységük az azonos vállalatcsoportokhoz tartozó, termelőtevékenységet is folytató vállalkozások külkereskedelmi forgalmának lebonyolításában való részvételre korlátozódik.

3. ábra

A 2006 első félévi folyamatok összefoglalása

A Világkereskedelmi Szervezet április közepén közzétett előrejelzése szerint **a világkereskedelem volumene 2006-ban 7%-kal**, az előző évinél 1 százalékponttal gyorsabb ütemben **fog növekedni**. A világ legfejlettebb gazdaságait tömörítő G7-ek csoportja³ esetében az export 11%, az import 7% volumennövekedést ért el az első negyedévben. A csoporton belül a leghatározottabb emelkedés Németország vonatkozásában volt tapasztalható: a legfontosabb kereskedelmi partnerünk változatlan áron számított kivitele 16%-kal, a behozatala pedig 10%-kal nőtt 2005 első negyedévéhez képest.

2006 első félévében – előzetes adatok szerint – a magyar kivitel értéke mintegy 7150 milliárd Ft-ot, a behozatalé pedig 7430 milliárd Ft-ot tett ki. Az export értéke 22%-kal, az importé pedig 20%-kal nőtt 2005 első hat hónapjához képest. Európában számolva a forgalom szerényebb mértékben bővült, a kivitel értéke 16%-kal, a behozatalé 15%-kal lett nagyobb. A külkereskedelmi mérleg hiánya 280 milliárd Ft (1099 millió euró) volt, ami az egyenleg 16 milliárd Ft (95 millió euró) értékű javulását jelenti az egy évvel korábbi szinthez képest.

Részletes adatok **2006 első öt hónapjáról** állnak rendelkezésünkre⁴. Ebben az időszakban a kivitel **volumene 17%-kal**, a behozatalé 12%-kal nőtt, azaz az idei év eddig

³ A G7-ek csoportjába az Egyesült Államok, Franciaország, Japán, Kanada, Nagy-Britannia, Németország és Olaszország tartozik. Olaszországra vonatkozóan az OECD Titkárság által becsült adatok kerültek felhasználásra az országcsoportos indexek kiszámításához.

⁴ Az elemzés a 2006. augusztus 2-án közzétett adatokon és az akkori állapotú adatállományon alapul.

eltelt időszakában is érvényesült az a tendencia, amely szerint az export nagyobb mértékben bővült, mint az import. A forgalom **forintárszintje** kivitelben 5%-kal, behozatalban pedig 8%-kal nőtt, s így a **cserearány** mintegy 3%-kal romlott. A kedvezőtlenebbé váló cserearány egyértelműen az energiahordozók kereskedelmében tapasztalt jelentős árszint-növekedés következménye. A **forint** a forgalomban meghatározó súllyal rendelkező euróhoz képest 4%-kal gyengült, a dollár árfolyamváltozását is figyelembe véve pedig 6%-os volt az értékvesztés mértéke. Az árfolyammozgásokat is tartalmazó **devizaár-indexek** az export esetében az árszint 1%-os mérséklődését, míg az importban annak 2%-os emelkedését mutatják.

A legnagyobb forgalmú árucsoport, a **gépek és szállítóeszközök** volumene az exportban 20%-kal, az importban pedig 15%-kal emelkedett, így a teljes külkereskedelem növekedésének meghatározó tényezői voltak. Az árucsoport – egyben a teljes kivitel – legnagyobb, 922 milliárd Ft forgalmú termékcsoportjának, a **híradástechnikai, hangrögzítő és lejátszó készülékeknek** az exportértéke ötödével bővült. Az árucsoporton belül a **mobiltelefonoknak** a kivitele mintegy 400 milliárd Ft-ot, az előző évinél 9%-kal kevesebbet tett ki, ennek ellenére még mindig a termékcsoport legnagyobb értékben exportált terméke volt. Az **LCD, illetve plazma-televíziók** exportjában ugyanakkor igen jelentős felfutás volt tapasztalható, miután a bázisidőszak 15 milliárd Ft-ot kitevő forgalmával szemben az idei év első öt hónapja során 201 milliárd Ft forgalmat bonyolítottunk le. (A termék két legfontosabb felvevőpiacát Nagy-Britannia és Hollandia jelentette, 38, illetve 31 milliárd Ft értékű forgalommal.) A gépjellegű és a teljes importunkban egyaránt a **villamos gépek és készülékek** forgalma volt a legnagyobb értékű (mintegy 950 milliárd Ft), s beszerzésükre 15%-kal többet fordítottunk az egy évvel korábbihoz képest. A növekedés jelentős részben a telefonok és televíziókészülékek gyártásához használt **kijelző-egységek**, valamint az **integrált áramkörök** bővülő forgalmának tudható be. Exportban 667 milliárd Ft-ot ért el az árucsoport forgalma, amely 26%-kal haladja meg a 2005. január–májusra regisztrált értéket. A legnagyobb értéknövekmény a 109 milliárd Ft-ról 148 milliárd Ft forgalomra bővülő **elektromos huzalok, vezetékek, kábelek** forgalmában következett be. Az **energiafejlesztő gépek és berendezések** exportja 26%-os növekedést követően meghaladta a 700 milliárd Ft-ot, míg a mintegy 440 milliárd Ft-ot kitevő import 22%-kal lett nagyobb. A csoporton belül továbbra is jelentős arányt képvisel a növekedést megalapozó **gépjárműmotorok és azok alkatrészeinek** forgalma. A **közúti járművek** exportja (36%) az importot (19%) lényegesen meghaladó mértékben bővült. Az árucsoporton belül a két legfontosabb termékféleséget a **személygépkocsik**, illetve a **gépjármű-alkatrészek és -tartozékok** jelentik, érdekesség azonban, hogy amíg az importban a gépkocsik, addig exportban az alkatrészek – azon belül elsősorban karosszéria-részek, tengelykapcsolók, kerekek – alkotják a legnagyobb forgalmú csoportot.

A **feldolgozott termékek** körében a kivitel volumennövekedése 16%-ot, az importé 12%-ot tett ki. Az árucsoporton belül a **gyógyszerek és gyógyszerkészítmények** exportértéke 42%-kal nőtt és 153 milliárd Ft-ot ért el. A legfontosabb célországunk továbbra is Oroszország volt, ahová 42 milliárd Ft értékben szállítottunk az ide tartozó termékekből. Több mint másfélszeresére, 122 milliárd Ft-ra nőtt a **szerves vegyi termékek** kivitele, amely forgalombővülés jelentős tényezőjét jelentette a túlnyomórészt Izraelbe

kivitt *karbonsav*-szállítások felfutása. Az adott relációban 1,3 milliárd Ft-ról 23,5 milliárd Ft-ra nőtt az export, amelynek következtében a közel-keleti ország – Kína mögött – a második legfontosabb ázsiai felvevőpiacunkká vált. A 151 milliárd Ft behozatalt jelentő **szakmai, tudományos ellenőrző készülékek** forgalma 1,9-szeresére nőtt. A forgalombővülés jelentős hányada bizonyos – túlnyomórészt Dél-Koreából és Tajvanból érkező – *televízió-részegységek* felfutó importjának a következménye, amely a gépjellegű forgalomba tartozó televízió-exportunkat alapozta meg.

Az **energiahordozók** importvolumene 1%-kal nőtt, az exportvolumenben viszont – az árufőcsoportok közül egyedül – visszaesés következett be, a forgalom szintje 13%-kal maradt el a 2005. január–májusig. A jelentős árszintnövekedés hatására ugyanakkor a kivitel értéke 17%-kal, az amúgy is nagyobb forgalmú behozatalé pedig 48%-kal növekedett, s így az árufőcsoport kereskedelmére számított hiány 333 milliárd Ft-ról 531 milliárd Ft-ra nőtt.

Az **élelmiszerek, italok, dohánytermékek** kivitelének volumene 10%-kal, a behozatalé 19%-kal bővült. Az agrárjellegű kivitel legnagyobb csoportját jelentő **gabona és gabonakészítmények** forgalma több mint ötödével nőtt, s 65 milliárd Ft-ot tett ki. A 2005. évihez hasonlóan továbbra is jelentős mértékben, 41%-kal nőtt a **cukor, cukorkészítmény és méz** árucsoport exportja, s a forgalom 25 milliárd Ft-ot ért el. Importban az **italok** forgalma mutatja a legdinamikusabb növekedést, értéke több mint másfélszeresére, 16 milliárd Ft-ra nőtt, ami legnagyobb részét az *ásványvizek, szénsavas üdítő italok* forgalomműködésének a következménye. Az agrárjellegű importon belül a legnagyobb, 47 milliárd Ft forgalmat a **zöldségfélék és gyümölcsök** jelentették, amelyek beszerzésére 18%-kal fordítottunk többet az előző év azonos időszakhoz képest. Az árufőcsoport kereskedelmében tapasztalt növekedés húzó tényezőjét a forgalom mindkét irányában az Európai Unióval folytatott kereskedelem alakulása jelentette. Az agrárjellegű kereskedelmünkben továbbra is jelentős, 74 milliárd Ft aktívum keletkezett; a mérleg lényegében változatlan maradt a bázisidőszakhoz képest.

11. tábla

A külkereskedelmi forgalom alakulása árufőcsoportok szerint, 2006. január–május

Árufőcsoport	Kivitel		Behozatal		Egyenleg milliárd Ft
	milliárd Ft	volumenindex, az előző év azonos idő- szaka = 100,0	milliárd Ft	volumenindex, az előző év azonos idő- szaka = 100,0	
Élelmiszerek, italok, dohány	319	109,5	245	118,7	74
Nyersanyagok	123	105,2	116	106,2	7
Energiahordozók	149	87,0	680	101,3	-531
Feldolgozott termékek	1 664	115,6	2 047	111,6	-383
Gépek és szállítóeszközök	3 585	120,1	3 003	114,9	582
Összesen	5 840	116,9	6 090	112,3	-250

Az **Európai Unió** viszonylatában a teljes kivitel volumene 14%-kal, a behozatalé pedig 13%-kal nőtt az egy évvel korábbi szinthez képest. Az országcsoporthal folytatott

kereskedelem egyenlege 76 milliárd Ft-tal javult, és a mérleg 308 milliárd Ft aktívumot mutatott.

12. tábla
A külkereskedelmi forgalom alakulása országcsoportok szerint, 2005. január–május

Országcsoport	Kivitel		Behozatal		Egyenleg
	milliárd Ft	volumenindex, az előző év azonos idő- szaka = 100,0	milliárd Ft	volumenindex, az előző év azonos idő- szaka = 100,0	milliárd Ft
<i>Európai Unió (EU-25)</i>	4 408	113,6	4 100	113,0	308
ebből:					
EU-15	3 694	110,4	3 493	112,2	201
Új tagállamok	714	133,5	606	118,3	107
<i>EU-n kívüli országok</i>	1 432	128,4	1 991	110,8	-559
Összesen	5 840	116,9	6 090	112,3	-250

Az **Európai Unió kívüli országokkal** lebonyolított forgalomban a kivitel volumene 28%-kal, a behozatalé 11%-kal lett nagyobb. Az exportnál nagyobb súlyú és annál határozottabb árszintemelkedést mutató import miatt ugyanakkor az egyenleg romlása volt tapasztalható, az 559 milliárd Ft-ot kitevő deficit 57 milliárd Ft-tal több a 2005. január–májusnál. A mérleg romlása alapvetően az *ázsiai országokkal* lebonyolított forgalom alakulásával magyarázható, amely relációban az egy évvel korábbi 600 milliárd Ft-ot kitevő importtöbblet 677 milliárd Ft-ra duzzadt. Az egyenleg kedvezőtlenebbé válása túlnyomórészt a tajvani és dél-koreai szállítások felfutásával magyarázható; a kínai relációban ezzel szemben a deficit 46 milliárd Ft-tal mérséklődött. Ez utóbbi viszonylatban tapasztalt mérlegjavulás a közel háromszorosára növekvő kivitelünkkel, azon belül legjelentősebb részben a felfutó gépjárműmotor-exportunkkal magyarázható.

KULCSSZAVAK: KÜLKERESKEDELEM, EXPORT, IMPORT, TERMÉKFORGALOM
EXTERNAL TRADE, EXPORTS, IMPORTS, TURNOVER OF PRODUCTION
AUBENHANDEL, AUSFUHR, EINFUHR, WARENVERKEHR

Summary

The author evaluates in short the main characteristics in global economy, external trade of the European Union and its Member States, and the position of the Hungarian economy. A further part of the article examines the change of turnover of the Hungarian external trade in 2005 by main groups of commodities and countries. Afterwards, the author makes a short evaluation of processes in external trade in the first half of 2006.

A MAGYAR SZŐLŐ- ÉS BORÁGAZAT VERSENYKÉPESSÉGE

BALOGH JEREMIÁS

Magyarországon a bortermelés nagy múltra tekint vissza. Már az időszámításunk előtti századokban itt élő kelták nagy valószínűséggel, az i.e. 14–9. századok között a rómaiak pedig biztosan foglalkoztak szőlőműveléssel.

Hazánk nem vezető bortermelő ország, a világ szőlőterületéből csupán 1,5%-kal, bortermeléséből 1,5–2%-kal részesedik. Az Európai Unió bortermelésének körülbelül 2,5%-át adja, azonban a régió országaival szemben jelentős borexporttal rendelkezik.

A történelemben viszont számos változás következett be, mely nem mindig kedvezett a magyar bor versenyképességének. A rendszerváltozás új helyzetet teremtett a magyar borok exportjában a 90-es évek után – elveszítve a tradicionális keleti fogyasztói partnereket – Magyarország megpróbált a nyugati piacok felé orientálódni. A Nyugat felé nyitás miatt a mennyiségi törekvést fokozatosan fel kellett váltania a minőségi szemléletnek. Az éleződő verseny azonban egyre növekvő kihívásokkal járt, különösen a „harmadik országok” beszállítóival szemben.

Az EU-csatlakozás sem múlt el nyomtalanul, hiszen 2004. május elseje után a közös piaci belső kereskedelem áramába került boraink körülbelül 80%-a, másrészt az új közös vámok és kvóták is befolyással vannak külkereskedelmünkre.

1. A borszőlőtermelés költség-jövedelem elemzése

A versenyképesség alapja a termelés jövedelmezősége, melyet az egy hektárra jutó éves jövedelemmel lehet a legjobban mérni, így a vizsgálatnál a külkereskedelmi versenyképességi mutatók előtt az ágazat költség-jövedelem helyzetét is érdemes megvizsgálni.

Integrációnk óta a termelőknek adott támogatások nagyban módosultak, és ezek számottevően befolyásolhatják a termelés jövedelmezőképességét. A szőlészek és borászok az EU-ban nem részesülnek nemzeti támogatásban, a csatlakozásunk óta azonban az egyszerűsített kifizetési rendszerben az ültetvénykultúrák kaphatnak területalapú támogatást (SAPS¹). Az egyszerűsített területalapú támogatás három évig vehető igénybe, ezt követően kétszer egy évig meghosszabbítható. A SAPS-támogatás Magyarországon 70 178² ha szőlőterületre terjed ki. Az 1. ábrából látható, hogy a szőlőültetvények támogatottsági szintje magasabb lett, a teljes jogú tagságunk életbe lépésétől több mint duplájára nőtt.

¹ Single Area Payment Scheme az EU által finanszírozott egységes területalapú támogatás, amely 2004-ben a régi tagországok támogatásának 25%-a volt. Ennek értéke évente 5 ezrelékponttal nő.

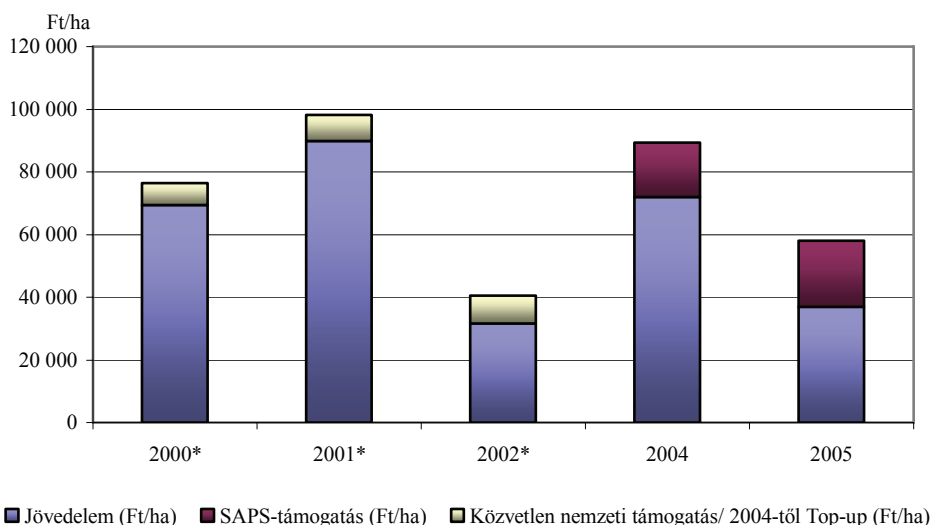
² Az EU régi tagországaiban (EU-15) a szőlőtermelők nem kapnak területalapú támogatást, ez a támogatás a szőlőültetvényekre csak a 2004-ben újonnan csatlakozott 10 ország esetében igényelhető.

A 2004–2005. évekre készített prognózisok alapján az árak csökkenése tapasztalható. A borszőlőtermesztés jövedelme hektáronként átlagos évjáratok esetén 2004-ben a 91%-a, 2005-ben 59%-a a 2001. évinek. A csatlakozás előtti állapothoz képest tehát romlott a borszőlőtermelés jövedelempozíciója. Közvetlen támogatások nélkül a változás még markánsabb lett volna.

Eszerint a keresettebb fajták termesztése esetén még növelhető az értékesítési ár, de a korszerűtlenebb ültetvényeken asztali minőséget termelők számára az alacsonyabb termésátlagok már nem biztosítanak megfelelő jövedelmet a gazdálkodók számára.

1. ábra

A borszőlőtermelés 2004–2005. évekre prognosztizált költség- és jövedelemhelyzete az egyéni gazdaságokban

*Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

Forrás: Az AKI költség- és árelemzési osztályának teszttüzemi adatai alapján az AKI agrárpolitikai kutatások és ágazati ökonómiai osztályain készült számítások alapján saját szerkesztés (1 euró = 260 forint).

2. A magyar szőlő és bor nemzetközi versenyképességének számszerű vizsgálata

A nemzetközi versenyképesség számszerű mérésére számos módszert alkalmaznak, ezek közül választottam ki néhányat, melyek főleg export-import adatokon alapulnak. Számításaimat a külkereskedelmi és piaci részesedés mutatók: Herfindhal-index, a megnyilvánuló komparatív előnyök, a relatív kereskedelmi előnyök, a relatív versenyképesség, valamint SSI- és a Grubel-Lloyd indexek alapján végeztem el.

A mutatókkal történő értékelésen túlmenően azonban más tényezők is befolyásolhatják a versenyképességet pl.: az állami protekcionizmus, az árfolyam-politika, ezért a szakirodalomból ismert CMS-modellt is felhasználtam a további tényezők figyelembevételére.

telére. Továbbá megvizsgáltam a borászati termékek exportátlagárait, illetve SWOT-analízist készítettem az ágazat fejlődési útjának tisztázása érdekében.

2.1 Az adatszerzés módja és a módszer jellege

A borok külkereskedelmének vizsgálatát a FAO internetes adatbázisa és a FVM-AKI Statisztikai Osztályának adatai alapján végeztem el úgy, hogy a világ és az EU-15 tagországának szőlő és borkereskedelmét vettem össze a hazai szőlő- és borkereskedelemmel. A borászati termékek külkereskedelmének vizsgálatához Bozsik Norbert ezzel kapcsolatos tanulmányait is felhasználtam.

2.2 A magyar szőlő és bor világpiacon történő versenyképességi vizsgálata

Magyarország számos Európán túli kontinensre és országba szállít bort, ezért először az ágazat külkereskedelmi adatait a világkereskedelemmel összevetve vizsgáltam. Ehhez különböző összetételű mutatókat alkalmaztam.

2.2.1 A magyar szőlő és borimport exportfedezeti mutatója (C)

Az (1. tábla) alapján látható, hogy a vizsgált mutató értéke a világ országaiba irányuló kereskedelem esetén a szőlőnél csak 2004-ben haladta meg a küszöbértéket. A bornál viszont jóval nagyobb volt, mint egy. Ebből következik, hogy Magyarország a világ borpiacon nettó exportőr pozíciót tölt be, ezért látszólagos komparatív előnye valószínűsíthető 1998 és 2004 között.

1. tábla

Import exportfedezeti mutatója (1998–2004)

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Friss szőlő	0,67	0,34	0,20	0,63	0,40	0,62	1,06
Bor	27,28	34,15	32,70	17,24	12,21	11,66	9,73

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

2.2.2 A magyar szőlő és bor megnyilvánuló komparatív előny mutatója (RCA)

A megnyilvánuló komparatív előny (RCA) mutatója matematikailag a következő képlet formájában írható fel:

$$RCA = [(X_{aj}/X_a)/(X_{wj}/X_w)] \times 100$$

ahol

X_{aj} = j termék exportjának értéke a országban;

X_a = a ország teljes áruexportja $X_a = \sum_j X_{aj}$;

X_{wj} = j termék világexportja, azaz a világ összes országa által lebonyolított kivitel;

X_w = a világ teljes áruexportja

Amennyiben a mutató értéke nagyobb mint 100, akkor az adott országnak az adott terméket illetően komparatív előnye van. A 100 alatti értékek ugyanakkor komparatív hátrányra utalnak.

A szőlő esetében az RCA-értékek száznál jóval kisebbek, ezért ennél a terméknél a komparatív hátrány vitathatatlan. Ezt alátámasztja, hogy a magyar szőlőexport agrárexporton belüli részaránya elenyésző, csupán 2003-tól kezdődően tapasztalható pozitív irányú változás az exportszerkezetben. Az RCA-mutató értéke a bornál viszont 1999-ig meghaladta a 100-at, de 2000-ben ezzel szemben az értéke sajnos száz alá csökkent (95,7) és ettől kezdve évről évre tovább esett (2. tábla). Az RCA alapján a magyar bornak világviszonylatban 1998 és 1999 között még komparatív előnye volt, viszont 2000-tól ez megszűnt. Az előny megszűnésének az oka, hogy hazánk borkivitelének agrárexporton belüli részaránya 2000-től kezdve folyamatosan fogyatkozott.

2. tábla

A megnyilvánuló komparatív előnyök mutatója (RCA), 1998–2004

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Friss szőlő	5,45	3,78	2,02	6,62	6,98	12,33	35,43
Bor	107,82	100,80	95,77	80,52	75,57	66,34	61,08

Forrás: FAO és FVM-AKII adatai alapján saját számítás.

2.2.3 A magyar szőlő és bor relatív kereskedelmi előny (RTA) és relatív versenyképesség mutatói (RC)

Vollrath (1991) a megnyilvánuló komparatív előnyöknek (RCA) három alternatív specifikációját javasolta, amelyeket a mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének vizsgálatára alkalmazott. Ezek a következők:

- relatív kereskedelmi előny index (Relative Trade Advantage Index – RTA),
- relatív exportelőny index (Relative Export Advantage Index – RXA) és
- relatív importelőny index (Relative Import Advantage – RMA).

Az első index az ún. relatív kereskedelmi előny (RTA), amely mind az export, mind az import oldalt figyelembe veszi. A relatív kereskedelmielőny-indexet úgy definiálta, hogy a relatív exportelőny-index RXA (amely valójában a Balassa-index), és import oldali ellentétpárjának, a relatív importelőnynek (RMA) különbsége. A relatív kereskedelmi előny indexét formálisan a következőképpen írta föl:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij}$$

ahol

$$RXA_{ij} = (\text{Balassa-féle } RCA_{ij} = (X_{ij} / X_{wj}) / (\sum X_i / \sum X_w)) \text{ és}$$

$$RMA = (M_{ij} / M_{wj}) / (\sum M_i / \sum M_w)$$

$$RTA_{ij} = [(X_{ij} / X_{wj}) / (\sum X_i / \sum X_w)] - [(M_{ij} / M_{wj}) / (\sum M_i / \sum M_w)]$$

ahol

X az export és M az importot jelöli,

i az ország, j a termék,
w a világ vagy referenciaországok csoportja (vagy az EU országok csoportja)

Vollrath második RCA-indexe a relatív exportelőnyök logaritmus (lnRXA). A harmadik mércéjét pedig a relatív versenyképességnek (Revealed Competitiveness – RC) nevezte el és a következő módon definiálta.

$$RC_{ij} = \ln RXA_{ij} - \ln RMA_{ij}$$

Az itt kapott értékek a szőlőre nézve alátámasztják az előző két mutató eredményeit, miszerint a világpiacon a szőlőnek kompetitív hátránya volt 1998–2004 között. Mind az RXA mind az RMA értékek nagyon kicsik (3. tábla), viszont a relatív importelőny értékei meghaladják a relatív exportelőnyt, vagyis Magyarországon a szőlő világimporton belüli aránya nagyobb, mint a világexporton belül (a világ szőlőimportjához képest hazánk több szőlőt importál, mint exportál a világexporthoz viszonyítva).

3. tábla

A szőlő kereskedelmi előny és versenyképesség mutatói, 1998–2004

Vizsgált mutatók	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RXA	0,05	0,04	0,02	0,07	0,07	0,12	0,35
RMA	0,16	0,22	0,20	0,21	0,33	0,34	0,45
RTA	-0,11	-0,18	-0,18	-0,15	-0,26	-0,22	-0,09
RC	-1,08	-1,77	-2,30	-1,18	-1,54	-1,02	-0,23

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

A bornál kapott értékeket összevetve az előző két tábla eredményeivel ellentmondásba ütköztem. Míg az RXA szerint 2000-től a világpiacon exportrészesedés hátrányt mutat, az RTA és az RC mind a 7 évben versenyképességi előnyt tetelez fel (jóval nagyobb mint nulla). Ez rávilágít arra, hogy az importoldal figyelmen kívül hagyása irreális eredményhez vezethet, ha kizárólag az RXA mutató alapján mérlegelünk. A komparatív előny valamiféle romlása (folyamatos csökkenése) azonban az RTA és az RC mutatókban is nyomon követhető éppúgy, mint az RXA indexekben (4. tábla).

4. tábla

A bor komparatív előny és versenyképesség mutatói, 1998–2004

Vizsgált mutatók	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RXA	1,08	1,01	0,96	0,81	0,76	0,66	0,61
RMA	0,09	0,07	0,07	0,11	0,13	0,11	0,10
RTA	0,98	0,94	0,89	0,70	0,62	0,55	0,51
RC	2,43	2,65	2,68	2,02	1,75	1,77	1,79

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

A világpiacon történő vizsgálatoknál azonban a különböző bortermelő országok eltérő agrár- és kereskedelempolitikai jelentős torzításokat eredményeznek (pl. EU országok kínálatkorlátozó és belső árszintnövelő politikája az újvilági országokra nem jellemző), ezek kimutatására nagy információigénye és terjedelme miatt nem vállalkoztam.

2.3 A magyar szőlő és bor versenyképességi vizsgálata az EU piacán

Magyarország borkereskedelmének legnagyobb felvevő piaca az Uniós közös piac, ezért a komparatív előnyök vizsgálata itt még inkább fontos. Másik fő ok, amiért jelentős ennek a piacnak a súlya az, hogy az Unió Magyarországgal már 1993-ban kötött borkezeskedelmi megállapodást, így gyakorlatilag a csatlakozás előtt is a borok zöme vámmentesen került külkereskedelmi forgalomba az Unió és hazánk között. A közösségi forgalomba kerülő borok terén tehát a külkereskedelmet torzító tényezők súlya kisebb, mint a világ többi országába szállított boroknál.

2.3.1 A magyar szőlő- és borimport exportfedezeti mutatója (C) az EU-15-tel összevetve

Az EU piacával összehasonlítva mindkét termék külkereskedelmét az aktívum jellemzi, viszont a bor esetében az érték igen csekély, ez azonban még nem ad okot messzemenő következtetések levonására.

5. tábla

Az import exportfedezeti mutatója, 1998–2003

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Friss szőlő	15,81	25,11	15,11	10,92	7,54	5,47
Bor	0,29	0,14	0,17	0,15	0,03	0,03

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

2.4 A magyar szőlő és bor szektorális specializációs indexe (SSI) az EU-15-tel összevetve

Az SSI mutató az RCA mutató egy meghatározott célpiacra kifejlesztett változata, amely az adott ország élelmiszer ágazatainak a kiválasztott országok egy csoportjába irányuló exportjának arányát viszonyítja az országok exportban betöltött részarányához. Az SSI-mutató képlete a következő:

$$SSI_{ai} = (X_{ain} / X_{ai}) / (X_{an} / X_a)$$

ahol

X_{ain} = a ország exportja i termékből n piacra,

X_{ai} = a ország teljes exportja i termékből (minden piacra),

X_{an} = a ország teljes (minden termékből) exportja n piacra,

X_a = a ország összexportja.

Az SSI index alapján a friss szőlő az EU piacán nem versenyképes, értéke egyedül 2001-ben volt nagyobb egynél (1,33). A bor viszont a vizsgált 6 év alatt végig versenyképesnek mondható, sőt a 2004. évi részeredmények alapján ezt továbbra is tartani tudta.

6. tábla

A magyar szőlő és bor szektoriális specializációs indexe, 1998–2003

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 I.–IV. hó
Friss szőlő	0,58	0,66	1,33	0,41	0,10	0,06	–
Bor	1,31	1,37	1,36	1,29	1,20	1,21	1,28

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

2.4.1 A magyar szőlő és bor iparági Grubel-Lloyd indexe az EU-15-tel összevetve

A Grubel-Lloyd indexet az ágazatok közötti, illetve az ágazaton belüli kereskedelem (intra-industry trade) mérésére használják. Az ágazaton belüli kereskedelemben a magasabb értékek a két vizsgált ország közötti gazdasági integráció és fejlődés előrehaladottabb fokára utalnak. Képlete:

$$GL_j = [1 - Abs(X_i - M_i) / (X_i + M_i)] \times 100$$

ahol

X az A ország exportja B országba, és

M az A ország importja B országból,

i pedig az adott iparág (termék/termékcsoport).

A friss szőlő esetében az iparágon belüli kereskedelem folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (44%-ról 5%-ra esett vissza), az iparágak közötti nemzetközi forgalom viszont nőtt (7. tábla). Más a helyzet a bor esetében, ahol a GL-index a szőlővel ellentétes irányban változott, az iparágon belüli kereskedelem 12%-ról 2004-re 23%-ra nőtt, de az ágazatok közötti nemzetközi kereskedelem maradt a meghatározó (77%). A szőlő esetében az import csökkenése a bor esetében pedig emelkedése okozta az értékek ellentétes mozgását.

7. tábla

Grubel-Lloyd index, 1998–2003

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Friss szőlő	44,87	25,24	29,47	26,14	5,01	5,36	–
Bor	11,90	7,66	12,42	16,78	23,42	30,92	23,58

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

2.4.2 A magyar szőlő és bor megnyilvánuló komparatív előny mutatója (RCA) az EU-15-tel összevetve

A magyar szőlő és bor megnyilvánuló komparatív előny mutatója (RCA) alapján az EU-15 tagállamával összevetve a magyar bornak és a friss szőlőnek is komparatív hátránya volt (értékei 100 alattiak). 1998 és 2000-ben a bor még közelítette a küszöbértéket, ennek okai, hogy bizonyos termékek esetében még lehet versenyképes a hazai bor (minőségi palackozott és védett eredetű borok), viszont más termékkategóriák esetében ez már nem állítható biztosan.

8. tábla

A magyar szőlő és bor megnyilvánuló komparatív előny mutatója, 1998–2003

Termék megnevezése	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Friss szőlő	0,52	0,53	0,55	0,60	0,48	0,51
Bor	73,67	76,55	70,18	53,88	51,39	50,58

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

2.4.3 A magyar szőlő és bor relatív kereskedelmi előny (RTA) és relatív versenyképesség (RC) mutatói az EU-15-tel összevetve

Itt is hasonló a helyzet mint a világpiacon, hazánkban az RC negatív értékei a szőlő relatív versenyképességi hátrányáról tanúskodnak (9. tábla). A szőlő esetében az eredmény konzisztens a többi mutató eredményével.

9. tábla

A magyar szőlő komparatív előny és versenyképesség mutatói, 1998–2003

Vizsgált mutatók	1998	1999	2000	2001	2002	2003
RXA	0,029	0,005	0,006	0,006	0,005	0,005
RMA	0,202	0,403	0,308	0,325	0,481	0,418
RTA	-0,172	-0,377	-0,279	-0,299	-0,473	-0,409
RC	-1,926	-2,755	-2,373	-2,535	-4,023	-3,888

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

A RTA és RC mutatók alapján hazánk az EU-15-tel összevetve a bor esetében komparatív előnyöket élvez és ebből következően versenyképes, ez azonban ellentmond az RCA mutató értékeinek, viszont megegyezik az SSI mutató eredményeivel. A mutatók ebben az esetben nem adnak egyértelmű választ a versenyképességre (ellentmondások).

10. tábla

A magyar bor komparatív előny és versenyképesség mutatói, 1998–2003

Vizsgált mutatók	1998	1999	2000	2001	2002	2003
RXA	0,737	0,765	0,702	0,539	0,514	0,506
RMA	0,168	0,117	0,141	0,149	0,191	0,238
RTA	0,569	0,649	0,561	0,390	0,323	0,267
RC	1,481	1,879	1,603	1,285	0,988	0,752

Forrás: FAO és FVM-AKI adatai alapján saját számítás.

A vizsgálatok eredményeképpen megállapítom, hogy az ágazat friss szőlő tekintetében nem versenyképes a külfölddel (RTA, RC értéke negatív), ami nem meglepő, hiszen Magyarországon a szőlőtermés nagy része borként kerül felhasználásra, és a friss fogyasztást rövid szezonális jellege miatt csak kis ideig képes kielégíteni.

A borkereskedelem vizsgálatakor nem egyértelmű képet kaptam, egyes mutatók versenyképességet mások versenyképességi hátrányt mutattak. Az értelmezésnél azok az eredmények tekinthetők relevánsnak, amelyek több összetett – az export-import oldalt is figyelembe vevő – mutatóval (RTA, RC) is alá lehet támasztani, ezek alapján a bornál bár versenyképesség feltételezhető az EU-15-ökkel összevetve, azonban ennek romlása is nyomon követhető (a mutatók értéke folyamatosan csökken). Világviszonylatban azonban a magyar borszektor versenyképessége igen gyenge, ami a csatlakozásunk után tovább romlott.

Lényeges következtés, hogy az ágazat exportpiaci részesedése gyengül, miközben az import erősödik és ezáltal a magyar szőlő és bor részesedése a világkereskedelemből csökken. Ez mindenképp hátrányt sejtet az ágazat külkereskedelmi versenyképességében. A következőkben röviden kitérek a borászati termékek vizsgálatára is az EU 15-ökkel összevetve.

2.5 A borászati termékek szintjén történő vizsgálatok az Unió piacán³

2.5.1 A koncentráció mértéke a szőlő- és borágazatban

Az ágazatban mind az export, mind az import közepesen koncentrált, viszont az export koncentrációja stabilabb, mint az importé. Az export koncentrációjának visszaesése a hordós bor növekvő exportjának köszönhető a vizsgált időszakban, ugyanis jelentősen emelkedett a hordós bor exporttámogatása (2002-ben és 2003-ban 28 Ft/1) (11. tábla).

11. tábla

A borászati termékek Herfindahl indexei, 1997–2003

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Export	0,522	0,569	0,536	0,515	0,482	0,485
Import	0,353	0,319	0,339	0,365	0,294	0,348

Forrás: Bozsik Norbert: A borászati termékek külkereskedelmének vizsgálata az EU piacán. Gazdálkodás, 2004. 48. évf. 1.kötet, 4.szám (52–57. o.).

2.5.2 A borászati termékek komparatív előny mutatóinak alakulása 1997–2003 között

A palackos borok esetében a komparatív előny jelentősen mérséklődött. A hordós bor esetében fennmaradt az alacsony komparatív előny, mely viszont stabilnak mondható. A mutató kedvező értékeit azonban az import szélsőséges helyzete is jelentős mértékben befolyásolta. A megnyilvánuló komparatív előny mutatóknál (RXA, RTA, RC) a palackozott kategóriák esetében az asztali, táj kategória bírt komparatív előnnyel. A hordós borok esetében a fehér asztali, táj, hordós és a fehér minőségi, hordós kategóriák mutat-

³ Ez a fejezet Bozsik Norbert: A borászati termékek külkereskedelmének vizsgálata az EU piacán, Gazdálkodás 2004. 48. évf. , 4. sz. és A magyar borok komparatív előnyének és piaci részesedés változásának vizsgálata az EU piacán, Gazdálkodás 2005. 49. évf. 13. sz. különi kiadás című tanulmányai alapján készült.

nak előnyöket. A vörösboroknál viszont komparatív hátrány tapasztalható. A következőkben a borászati termékek külpiazi versenyképességének összetételét vizsgálom.

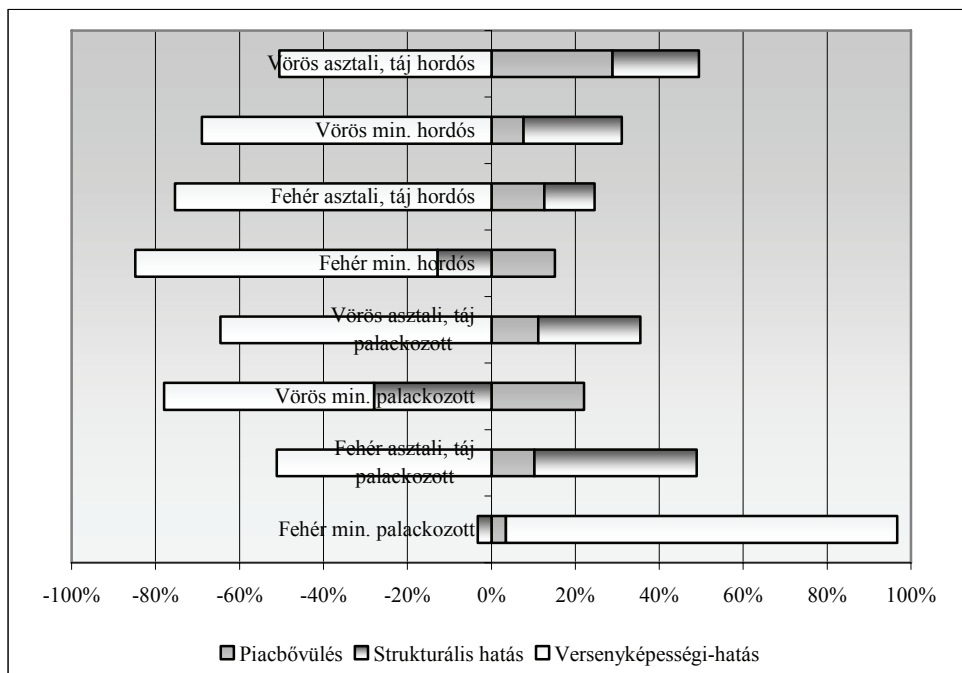
2.5.3 A borászati termékek külpiazi versenyképesség értékelése a CMS-modell alapján⁴

A CMS-modell a termék külpiazi versenyképesség-változásának a mérésére szolgál, mely a piacbővülés és a strukturális hatás szerepét is figyelembe veszi. Ezzel a módszerrel kiszűrhető, hogy mennyiben felelős a versenyképességi hatás a termék külpiazi részesedésének változásáért.

A fehér, minőségi, palackozott borok esetében az export növekedését egyértelműen a versenyképesség javulása okozta, e kategóriában az EU piacbővülése minimális, a strukturális hatás elhanyagolható. Az összes többi termékcsoport esetében csökkent hazánk Közös piacra irányuló exportja. A palackozott vörösborok mindkét kategóriájában egyértelműen a versenyképesség romlása okozta a kivitel csökkenését. A hordós borok közül a fehér, asztali, táj kategóriákban és a vörös, hordós borok esetében a versenyképességi hatás szintén erősen negatív volt a vizsgált időszakban. (2. ábra)

2. ábra

A CMS-modell eredményei

Forrás: Bozsik Norbert: A magyar borok komparatív előnyének és piaci részesedés változásának vizsgálata az EU piacán. című tanulmány adatai alapján saját szerkesztés.

⁴ A Bozsik Norbert a magyar borok EU-15-be irányuló exportját az Unió teljes agrárimportjában elfoglalt helyzete alapján értékelte úgy, hogy az 1997-1999. évek átlagához viszonyította a 2000-2003. évek átlagát.

A borászati termékekről elmondható, hogy a palackos bor még piacot talál az Unióban. A CMS-modell eredményei szerint viszont egyértelműen csak a fehér, minőségi palackozott borok esetében lehet pozitív versenyképességi hatásról beszélni. A hordós borok esetében az éleződő verseny és a palackos borok iránt fokozódó igény a versenyképesség romlásához vezetett.

Ezeket a kereskedelmi adatokat azonban nagyon óvatosan kell kezelni, hiszen a vizsgált mutatók számos tényezőt figyelmen kívül hagynak. A számszerű vizsgálatok végéhez érve szeretném hangsúlyozni, hogy ezek az eredmények csak segítségül szolgáltak az ágazat problémáinak bizonyítására, mivel múltbeli adatokon alapulnak és egy adott időszakra vonatkoznak, illetve bizonyos feltételezések mellett (például tökéletes verseny) teljesülnek. A számszerű vizsgálatok értékelését megnehezíti, hogy Magyarország mezőgazdaságának versenyképességét a Közös Agrárpolitika (bel- és külpiazi intézkedések) átvétele is nagyban meghatározza.

Két év elteltével még nehéz megállapítani, hogy az egyes számítások eredményei mennyiben tulajdoníthatók az átmenetnek (Unió csatlakozás eseményei), a változó kereskedelempolitikai feltételrendszernek, illetve a hatékonyság romlásának.

Vizsgálattal leginkább arra szeretnék rámutatni, hogy a versenyképesség matematikai eszközökkel, modellekkel történő mérése igen nehéz feladat, és ellentmondásos eredményekhez is vezethet. A mutatók használatát mégis az indokolhatja, hogy nagy mennyiségű információ egyszerűbb formában történő közlésére jól alkalmazhatók. A mutatókkal történő értékelés hiányosságai miatt további versenyképességi vizsgálatok is szükségesek.

3. További versenyképességi vizsgálatok

A versenyképesség összetettsége és többféle mérési módszere megnehezíti az egyértelmű következtetések levonását és az okok vizsgálatát, ezért a komparatív előnyök, a költség-jövedelem elemzés és a CMS-modell mellett más módszereket is alkalmazok annak vizsgálatára. A borok export-átlagárainak (ár-versenyképesség) alakulása, pozícionálása és a SWOT-elemzés a versenyképesség vizsgálatának további eszközeül szolgálnak.

3.1 Ár-versenyképesség

Az ár olyan információ, ami alapján piaci kategóriákba sorolják a borokat⁵. Az európai felfogás azonban ettől lényegesen eltér, itt a termék típusa és a származása alakítja ki a hierarchiát, ami viszont sokszor nem tükröződik az árakban. Ez az elmosódás az ár és a minőségi kategóriák között viszont gyakran megtévesztő lehet a fogyasztók számára.

A magyar bor csak akkor lehet versenyképes, ha a magasabb ár magasabb minőséggel is párosul és a hungaricumokat⁶ is sikerül elismertetni a nemzetközi piacon. A 3. ábra a

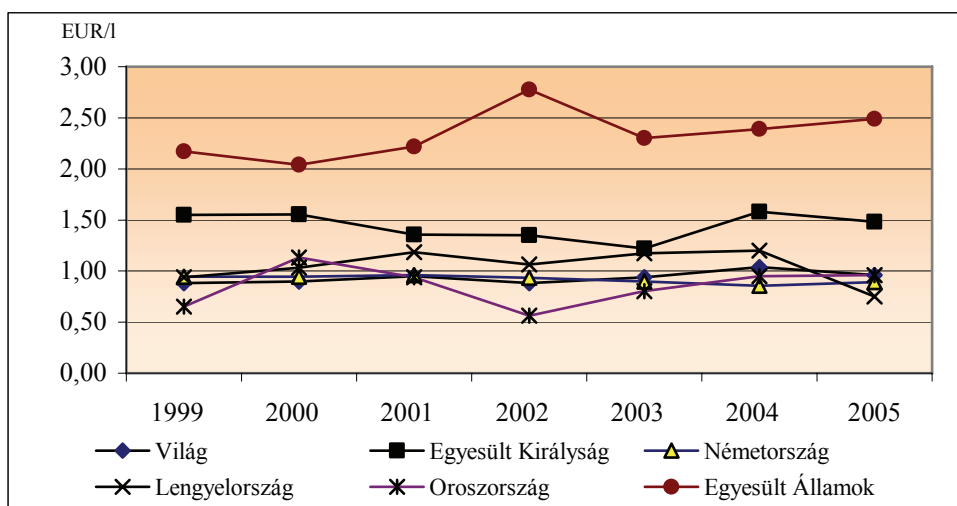
⁵ Az angol és az amerikai piac elsősorban az árak alapján helyezi el a termékeket a borpiac szegmenseiben.

⁶ A magyar tokaji aszú név kizárólagos használatáért még nincs egyértelmű megegyezés Szlovákiával szemben, illetve gondot okoz még, hogy az ukrán piacon temérdek hamis tokaji van forgalomban.

magyar borok átlagárainak alakulását mutatja 1999–2005 között. A pezsgő (1,67 EUR/l) és a palackos borok (1,28 EUR/l) átlagárainak értéke számottevő a hordós borokkal (0,53 EUR/l) szemben, ezért a minőségi termékek arányának növelésével az exportbevétel növelhető lenne. Törekedni kell tehát olyan borászati termékek részesedésének a növelésére a termelésben, amelyet a piac magasabb árral jutalmaz.

3. ábra

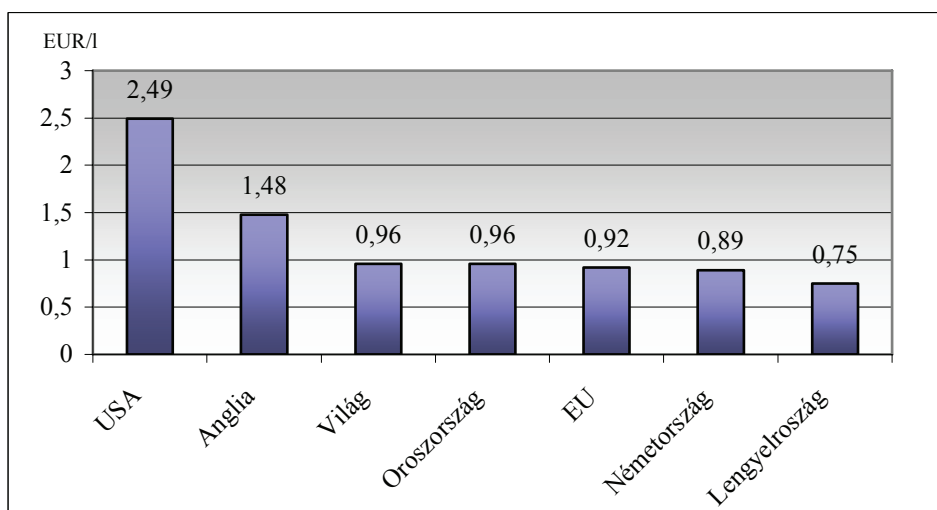
A magyar borexport átlagárainak alakulása célországok szerint (1999–2005)

Forrás: Kuzniarski Viktor né közvetítésével kapott külkereskedelmi statisztika alapján saját szerkesztés.

4. ábra

Hazánk fő bor-exportpiacainak átlagár szerinti sorrendje, 2005

Forrás: HNT 2005-ös külkereskedelmi statisztikája alapján saját szerkesztés.

Átlagár tekintetében az Egyesült Államokba (2,49 EUR/l) és Angliába (1,48 EUR/l) szállított borászati termékekkel járt a legjobban az ország, míg a legkevesebbet a lengyelek fizették a magyar borért 2005-ben (4. ábra). E két ország megtartása, illetve az itteni piacbővítés kulcsfontosságú lenne az árbevétel javítása és a többlet megfelelő elhelyezése szempontjából.

Az export mennyiségét tekintve 2005-ben Németország, Csehország, Lengyelország és Nagy-Britannia piacaira szállítottunk a legtöbbet.

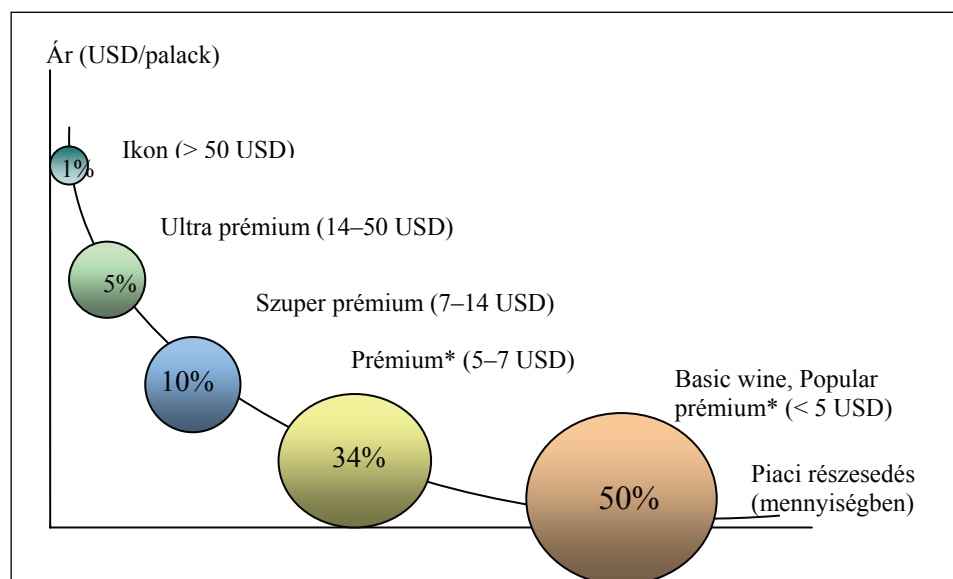
A nemzetközi borpiacoknál elsősorban az angol borpiac tekinthető indikátornak, mivel Nagy-Britannia a világ egyik legnagyobb borimportőre és a nyílt piaci kereskedelem képviselője. Ráadásul a brit fogyasztók konvencionális borismerők és borfogyasztásuk is növekvő.

Az angol palackos borok piacán öt piaci szegmens különböztethető meg:

1. *Basic wine és popular prémium*: ide az 5 dollár alatti borok tartoznak, amelyeknek piaci részesedése kb. 50%-ra tehető;
2. *Prémium borok*: ide az 5–7 dollár közötti borok tartoznak, amelyeknek piaci részesedése 34%;
3. *Szuper prémium borok*: 7–17 dolláros árral a piac 10%-át adják;
4. *Ultra prémium borok*: 14–50 dolláros kategória ide már csak a piac 5%-a tartozik;
5. *Ikon borok*: 50 dollár feletti borok, ezek a specialitások és borkülönlegességek szegmense, amelyek csupán a piac 1%-át teszik ki.

5. ábra

A világ borpiacának szegmentációja borkategóriák szerint

* A Föld borfeleslegének a 97–99%-át ez a két kategória teszi ki.

Forrás: Sidlovits Diána: Szegmentáció a világ borpiacán: a minőségi borok előretörése.

A piaci szereplők árstratégiája az angol borpiacon a következő:

- Az EU két piaci szegmensre koncentrálnak a Szuper és Ultra prémiumra, amelyek az idősebb (50 év feletti), relatíve nagy borfogyasztókat és borértőket célozzák meg.
- Az újvilági országok borai foglalják el a Prémium és a Szuper prémium kategóriát, amely a középkorú és fiatal (17–32 éves) fogyasztókat veszik célba.
- A közép-kelet-európai borok alacsony árak miatt szintén a fiatal (17–23 éves) korosztálynak szólnak, akik még nem ismerik annyira a borokat.
- A magyar borok a Basic wine és a Popular prémium kategóriákban találhatók. Borkülönlegességeink (különleges minőségű boraink) persze ennél magasabb pozícióban vannak, de ez a kategória az összexportunkhoz képes nagyon kicsi.

A magyar borok pozicionálása döntően a két legnagyobb szegmensre koncentrálnak – ahol a piaci verseny nagyon erős – ráadásul Magyarország borkategóriáinak 95%-a sorolható abba a két csoportba, ahol a Föld évi átlagos borfeleslege 45 millió hl, ami nemzetközi összehasonlításban hátrányos helyzetet mutat. A magyar borágazat tehát egy olyan piacon próbál versenyezni, ahol már számtalan rivális található, illetve amelyre tekintélyes túlkínálat és árverseny is jellemző. Ebben az esetben viszont nagy szerepe van egy reális helyzetértékelésnek és a marketingeszközöknek.

3.2 A magyar szőlő- és borágazat SWOT-analízise

A világ és az EU gyorsan változó piaci környezetében nagy horderejű egy jól kialakított stratégia az ágazatok számára, ennek egyik pozícióelemző eszközéül a SWOT-elemzés szolgál, melyet a szőlő- és borágazatra is érdemes elvégezni. A SWOT-analízis megmutatja, hogy melyek azok a területek, ahol változtatások szükségesek. Az elemzés hozzásegíthet a versenyképesség javítása érdekében szükséges tennivalók feltárásához és a végrehajtási akciók kidolgozásához.

Az ágazat fő gyengeségei olyan tényezőkből állnak, melyek nagy része kellő odafigyeléssel, szemléletváltással és újabb erőforrások (külföldi tőke, támogatások) bevonásával megváltoztatható lenne. A versenyképesség növelésének legfőbb akadálya az alacsony hatékonyság. A hatékonyság növekedését több tényező is akadályozza. Bizonyos gyengeségek a mezőgazdaság strukturális átalakulásának kudarcát jelzik, ilyen például az elaprózott birtokszerkezet. Mások az ágazat szabályozásához köthetők, úgy mint a túl sok borvidék illetve a kezdetleges marketing, márka és eredetvédelem (12. tábla).

A fenyegetések nagy része szintén az intézményrendszer hibáira utal, de vannak az EU túlterhelésével összefüggő veszélyek is. Az EU-ban az asztali borok terén fellépő borfelesleg a jobb évjáratokban és a csökkenő export megnövelheti a hazai bortöbbletet. A hazai készletek levezetésére (a külföldi illetve a hazai kereslet híján) az ültetvény kivágás, a krízislepárlás és a magántárolás hosszú távon nem jelent megfelelő megoldást. Egy elképzelhető megoldás a fogyasztói igényekhez való alkalmazkodás és a minőségi szemléletváltás lehetne. Ehhez a minőségi termékek, illetve az ökológiai szőlő- és borgezdek ösztönzésére lenne szükség a szabályozórendszer oldaláról, mivel a biotermékek piaca (főleg Nyugat-Európában) fellendülőben van. Sürgős feladat lehet még az

áltokaji borok kiiktatása. Idén szeptemberben ugyanis felreppent az a hír, hogy Ukrajna hamis, Tokaji névre keresztelt borokkal árasztotta el az orosz piacot.

12. tábla

A szőlő- és borágazat SWOT-analízise

Belső	
Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> – Olcsó inputforrások a termőföld és a munkaerő tekintetében. – Sajátos egyedi klíma, amely kiváló a fehérbor, egyes helyeken a vörösbor számára. – Szőlőfajták gazdagsága. – Egyre több kiemelkedő közepes és nagy pincészet. – Javuló informáltság a piaci helyzetről. – Nagy múltra visszatekintő hagyományok. 	<ul style="list-style-type: none"> – Előregedett ültetvények. – Lassú ültetvény újratelepítési ütem. – Túl sok borvidék. – Kisvállalkozások eladósodása. – Jelentős termégingadozás és heterogén minőség. – Elaprózott birtokszerkezet. – Termelői és feldolgozó kapacitások hiánya. – Magyar borok rossz pozícionálása. – Gyenge lábakon álló márka- és eredetvédelem – Folytatódó kivágások. – Alacsony árú akciók a nagy kereskedelmi láncokban. – Tőkehiány. – Összefogás hiánya.
Külső	
Lehetőségek	Fenyegetések
<ul style="list-style-type: none"> – A fogyasztói igényekhez való alkalmazkodás. – Külföldi tőke bevonása az ágazatba. – Erőteljes és hatékony marketing munka, márkázás, szigorú ellenőrzés. – Az Európai Unió támogatások ésszerű felhasználása. – Keleti piacok visszaszerzése. – Átláthatóság mind a piaci termékszerkezetben, mind a termelés és feldolgozás terén. – Pincészövetkezetek alapítása és a borturizmus fejlesztése. 	<ul style="list-style-type: none"> – Alacsonyabb árú import borok növekvő tendenciája a magyar piacon. – Csökkenő export a vezető borimportőr és a harmadik országokba. – Technológiai és gazdasági szabályozórendszer gyakori változása. – Stagnáló hazai borfogyasztás. – Fogyasztói szokások változása. – Az új borreform káros hatásai a hazai termelők számára. – Ukrán, hamis Tokaji névre keresztelt borok az orosz piacon.

Forrás: Saját szerkesztés.

Az idei év nyarán körvonalazódó ágazati reform is hagy kívánnivalókat maga után. Az új reform szerint újraindulna az ültetvénykivágási program, és a kivágási támogatás szintjét úgy állapítanák meg, hogy a nem versenyképes termelők számára ösztönzést jelentsen az ágazat elhagyására. Ez viszont ellentétes a magyar állásponttal, mivel sok kistermelőt a gazdálkodás felhagyására kényszerítenek, és ez az ország szőlőtermő területét is csökkentené. Az igazi megoldást számunkra egy ideiglenes kivágási terv megvalósítása jelentené, mert így az ország nem veszítené el örökre az újratelepítési jogot (ez kvázi ugaroltatásnak felelne meg) és ezáltal ideiglenesen csökkenne a túltermelés is. Igazán csak ezek az intézkedések segítenének helyrebillenteni az ágazat jelenlegi visszaszoruló helyzetét.

Az erősségek főleg a tradíciókban, a termelők elért eredményeiben valamint a geológiai és klimatikus tényezőkben gyökereznek. Az inputforrások (munkaerő, föld) is kedvezőek hazánkban. Az olyan lehetőségek, mint a márkázás vagy a nagy árbevételű biztosító piacokon (USA, Anglia, skandináv államok) történő további terjeszkedés illetve a keleti piacok visszahódítása nagyrészt a marketingmunka eredményességén múlnak.

A sok kihasználatlan lehetőség tehát azt sugallja, hogy érdemes foglalkozni a szektorral, hiszen hazánk természeti adottságai kiválóak a szőlészet és a borászat számára. Ezt bizonyítja, hogy a velünk együtt csatlakozott kilenc ország egyike sem éri el borból a 100%-os önellátottsági szintet.

A nemzetközi borkereslet az igazán jó minőségű borok irányába kezd eltolódni. A fogyasztók túlnyomó többsége számára azonban a jó minőségű borok közötti különbség nem érzékelhető. Ami a választásukat befolyásolja: az arculat és a termőhelyről, az országról a fajtáról illetve technológiáról adott információ. A versenyképesség elsőrendű eszközei ezért a márkázás, a marketing, a szigorú ellenőrzés (amely a harmadik országokból érkező borokra is értendő), az átláthatóság mind a piaci termékszerkezetben, mind a termelés és feldolgozás terén, továbbá a pincészövetkezetek alapítása, a borturizmus és az országimázs fejlesztése.

A jó országimázs valódi kitörési lehetőséget jelenthetne Magyarország számára, mivel kis ország lévén, így tudná a legjobban felhívni a figyelmet adottságaira, jellegzetességeire. A borturizmus fejlesztése szintén az ország hírnevét javítaná a külföldről idelátogatók által vitt információkkal. A pincészövetkezetek⁷ létrehozása pedig a termelők érdekeinek markánsabb érvényesítésére szolgálhatna a feldolgozókkal szemben.

3.3 A jó marketing a versenyképesség titka

A bor mindig fontos szerepet játszott a magyar kultúrában és gasztronómiában. A minőségi borfogyasztás azonban csak az utóbbi években kezdett igazán kialakulni hazánkban. A bor bizalmi termék, ezért a korábban szerzett tapasztalat meghatározó tényező a vásárlások során. Elég egyszer rossz minőséget nyújtani, és a fogyasztó rögtön büntet, nemcsak hogy azt a bort nem veszi meg többé, de az adott pincészet más borait sem fogja a későbbiekben előnyben részesíteni. Az ár – érték arány szintén fontos összetevője a fogyasztói döntéseknek. Egyéb információ hiányában a fogyasztó az ár alapján dönt (magas ár egyenlő a jó minőséggel).

A nemzetközi közvélemény a hazai borok terén nem egységes. Nyugat-Európában a magyar borok megítélése bizonytalan, amelyet a jó minőségű, de igen alacsony árú borok okoznak. Mindezt még nehezíti a hazai borkülönlegességek eredetvédelmének lassú elismertetése. A magyar borok feltűnően sok versenysikere is kissé zavarba hozza a nyugati vásárlókat. Egy részük felismeri ugyan a nagy lehetőséget, a másik részük azonban idegenkedik az értékaránytalanságtól, azaz nem értik, miért ilyen alacsonyak a

⁷ A termelői csoportok létrehozása hozzájárulhatna számos, a mai magyar borászatban felmerülő gond orvoslásához, hiszen segítené a termékek közvetítését a nagy felvásárlók felé. Támogatná az értékesítésre való jobb előkészítést és a minőségjavítást a termelők rendelkezésére álló hatékony berendezések, technológia és a közös marketing által.

magyar borárok. Nagyobb probléma, hogy a hazai fogyasztók is egyre jobban érdeklődnek az újvilági (pl. ausztrál) borok iránt.

6. ábra

Az egy főre jutó borfogyasztás alakulása Magyarországon, 1970–2012

Forrás: KSH, illetve 2003-tól Agrár Európa Kft. előrejelzése.

A hazai borfogyasztás változatos képet mutat. Az egy főre jutó borfogyasztás Magyarországon évi 28–35 liter között ingadozik. Ezzel Európában a 7–9. helyen állunk. Sajnos előrejelzések szerint a jelenlegi 32–34 l/főről 2012-re akár 30 l/fő alá is csökkenhet az éves borfogyasztás (6. ábra).

A vásárláskor történő döntési preferenciák számbavétele is szükségszerű egy jó marketingstratégia kialakításánál. A saját fogyasztásra bort vásárlók elsődleges szempontja a fajtajellem. Csak ezután következik az ár, a származási hely, az évjárat és a palack külső jegyei. A fajtajellem leginkább termőhelyekhez köthető, melyeket a nagyobb borrégiók⁸ fognának legjobban össze. Például ha az egri, a bükkaljai, a tokaji és a mátrai borvidék egy észak-magyarországi borrégióvá alakulna, akkor a jól csengő Tokaji név garantálhatná a kevésbé ismert bükkaljai borok versenyképességét. Ugyanakkor Tokaji hírnevét csorbíthatná is, ha egy bükkaljai bor nem érné el a megszokott színvonalat és nem nyerne el a fogyasztók tetszését. A könnyebb kezelhetőség és jobb átláthatóság kedvéért azonban mindenképp szükséges volna a sok kis borvidéket jól összefogó borrégiók kialakítása.

⁸ Az új bortörvény lehetővé teszi, hogy a borvidékek összevonásával koncentrált borrégiók alakuljanak ki. Az elaprózott 22 történelmi borvidék 5–6 borrégióvá alakul át. A Duna és a Pannon Borrégió már létrejött, és szerveződik a Balaton Borrégió is.

Az Unió szabályozásából fakadó mennyiségi korlátozottság (telepítési tilalom, kivágási támogatás) miatt a minőségi- és organikus⁹ borok részesedésének emelése a termelésben fontos lenne, hiszen a kereslet a minőségi és szermaradványoktól mentes borok irányába tolódik el, ráadásul ezek magasabb árkategóriában találnának gazdára. Innováció szükséges a reklámhordozók terén is. A hungaricumok reklámjainak bevezetése a külföldi és a hazai televíziós csatornákra megfontolandó lenne, mivel kellő tekintélyt biztosítana az olyan különlegességeknek, mint a Tokaji aszú, a Kékfrankos vagy az Egri bikavér. Komoly sikereket lehetne elérni továbbá az olyan ősi magyarországi szőlőfajtákból készült borok megismertetésével mint az Irsai Olivér, a Cserszegi fűszeres, az Ezerjő és még sorolhatnám.

Egy másik probléma a borellőállítással függ össze. Nyugaton az új, reduktív borkészítési eljárást alkalmazzák, melynek nagy az eszközigénye. Ezzel olyan borokat készítenek, amelyek jobban megőrzik a szőlő eredeti aromaanyagait és alkoholtartalmuk is alacsonyabb. Hazánkba viszont (főleg a kistermelők között) a hagyományos oxidatív¹⁰ típusú eljárás van túlsúlyban és ezáltal testesebb borok születnek. A fogyasztói igények változásához való technológiai alkalmazkodás nélkül viszont a jövőben nem lehet versenyképes a magyar borászat sem hazai, sem nemzetközi viszonylatban.

A ágazatnak rendet kell teremtenie: egyszerűsíteni kell a területi szerkezetet, a termékszerkezetet és az intézményi rendszert. Egyszerűbbé kell tenni a borkínálatot, hogy azt a fogyasztó és a szakember is jobban átlássa. A termelőknek össze kell fogni a helyi éttermekkel és borkereskedőkkel, hogy elsősorban a helyi borokat tudják kínálni a vendégeknek. A minőségi, illetve bioszőlő és -bor élettani hatásainak hangsúlyozása szintén sok új fogyasztót elcsábíthatna a hazai piac megtartása és bővítése érdekében.

Sajnálatos, hogy napjainkban a magyar borok népszerűsítése számos nehézségbe ütközik. Mivel a magyar borexport mennyisége és átlagára egy évtizede csökken, igencsak szükség volna a marketingre. Az ez irányban tett intézkedések azonban eddig nem jártak túl sok sikerrel. Az Agrármarketing Centrum Kht. (AMC) az elmúlt években tett kísérlete a magyar borok értékesítésének ösztönzésére nem volt hatékony, ezért a kormány idén január 1-jétől megszüntette a szőlőbor literenként 8 forintos jövedékiadóterhet és ennek felhasználását marketingcélra kívánta fordítani. Az átcsoportosítás bormarketing (az erre létrehozott szakmai szervezet a Magyar Bormarketing Kht.) irányába azonban megfelelt¹¹. Egy elhibázott törvénymódosítás miatt a borászok egyelőre nem fizetik az e célokra szánt literenkénti 8 forintot¹². Az EU-ban ráadásul kérdéses a Bormarketing Kht. akkreditációja is.

⁹ Az organikus termékek példátlan fejlődést értek el az elmúlt évtizedben a túlkínálattal küszködő európai élelmiszerpiacon. Jelenleg még a piaci részesedése csekély 1–3 %, de 2010-re 10%-os, vagy azt meghaladó részesedés várható.

¹⁰ Az a technológia amikor a bor érése során levegővel érintkezik, főként fahordós érlelési eljárást jelent.

¹¹ A jövedéki adót felváltó forgalombahozatali járulékok marketingcélú felhasználása új támogatási formát jelent, amit csak akkor lehetne bevezetni, ha Brüsszel jóváhagyta és mivel ez szóba sem került félő, hogy ha egy másik tagországbeli versenytárs bejelentést tesz, annak pénzügyi konzekvenciái lesznek.

¹² Bár megszületett az egyezség az agrártárca és a Magyar Bormarketing Kht. között a marketing- hozzájárulásról csak jövő tavasszal indulhat el az első olyan borreklám-kampány Magyarországon, amelyet a borászok saját bevételeikből fizetnek. A reklámra költhető összeg nagysága a becslések szerint kb. 1,5 milliárd forint lesz.

Bár már történtek lépések a probléma megoldására a bormarketing tényleges rendezése nélkül nem lehet versenyképes a magyar borszektor a továbbiakban.

Örvendetes hír, hogy tokaji borok piacra jutását segíti az az uniós marketingprogram, amelyről 2006 nyarán döntöttek az EU-ban. Brüsszel összesen 28 millió euróval támogatja az uniós mezőgazdasági termékek reklámozását tizenkilenc tagállamban, és ebben a magyar Tokaj Vinum Hungaricum Egyesület tervezetének támogatása is szerepel. Az ilyen és hasonló intézkedések vihetik igazán előre az ágazatot.

Egyértelmű tehát, hogy napjainkra a marketingeszközök a magyar borok versenyképességének legfontosabb és egyben nélkülözhetetlen kellékei. A magyar borok kiválósága vitathatatlan, azonban napjainkban a jó bornak is szüksége van cégérre. A magyar szőlő- és borágazatban viszont éppen ennek hiánya jelenleg a legégetőbb probléma.

KULCSSZAVAK: SZŐLŐ, BOR, VERSENYKÉPESSÉG
GRAPES, WINE, COMPETITIVENESS
TRAUBE, WEIN, KONKURRENZFÄHIGKEIT

Summary

The paper analyses the international competitiveness of the Hungarian grapes and wines based on many different indicators. The source of data used was the data included in the Internet database of FAO and the data of the Department of Statistics at the Agricultural Economics Research Institute of the Ministry of Agriculture and Rural Development. The author compared the grape and wine trade of the world and the EU-15 to the Hungarian grape and wine trade

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK I. (havi adatok)

Megnevezés	2005	2006.			
		július	augusztus	január– augusztus	augusztus
		előző év azonos időszaka = 100,0			
1. IPARI TERMELÉS	107,3	112,2	109,0	110,3	97,8 ^{a)}
2. ÉPÍTŐIPARI TERMELÉS	116,6	101,2	96,7	98,4	96,7 ^{a)}
3. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK FELVÁSÁRLÁSA	92,4	..	..	96,3	..
4. KÜLKERESKEDELMI FORGALOM					
BEHOZATAL	105,3	110,6	..	111,9 ^{b)}	..
KIVITEL	110,8	117,8	..	116,0 ^{b)}	..
5. KISKERESKEDELMI FORGALOM ^{c)}	105,5	104,0	..	105,1 ^{b)}	..
6. IPARI TERMELŐI ÁRINDEX	104,3	109,5	109,7	106,5	100,3
7. ÉPÍTŐIPARI ÁRINDEX	104,2	108,8	108,9	106,8	100,2
8. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK TERMELŐIÁR-INDEXE	100,7	..	..	108,1	..
9. KÜLKERESKEDELMIÁR-INDEX					
BEHOZATAL	101,4	113,0	..	108,7 ^{b)}	..
KIVITEL	99,2	111,5	..	106,3 ^{b)}	..
10. FOGYASZTÓIÁR-INDEX	103,6	103,0	103,5	102,7	100,0

Megnevezés	2005	2006.		
		július	augusztus	január– augusztus
11. KÜLKERESKEDELMI EGYENLEG, millió euró	-2 904,1	-324,9	-287,9 ⁺	-1 709,2 ⁺
12. ÁLLAMHÁZTARTÁS EGYENLEGE ^{d)} , milliárd Ft	-984,4	32,9	-134,9	-1 386,9

Az indexek, ahol más megjegyzés nincs, összehasonlító áron szerepelnek.

a) Szezonális hatásoktól megtisztított és munkanaptényezővel korrigált indexek.

b) Január–július.

c) Gépjármű- és üzemanyag-forgalom nélkül.

d) Forrás: Pénzügyminisztérium.

Jelmagyarázat: .. = Az adat nem ismeretes.

+ = Előzetes adat.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK II.
(negyedéves adatok)

Megnevezés	2005.			2006.	
	III. negyedév	IV. negyedév	I–IV. negyedév	I. negyedév	II. negyedév
1. BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP), előző év azonos időszaka=100,0	104,5	104,3	104,1	104,6	103,6
2. BERUHÁZÁSOK, előző év azonos időszaka=100,0	108,7	103,1	106,4	109,7	96,4
3. ÉPÍTETT LAKÁSOK SZÁMA	8 169	17 846	41 084	7 118	5 877
4. HÁZTARTÁSOK VÉGSŐ FOGYASZTÁSA, (makroadat) előző év azonos időszaka=100,0	101,7	101,3	101,4	102,8	102,5
5. KÜLFÖLDI ADÓSSÁGÁLLOMÁNY ^{a)} , az időszak végén, millió euró					
BRUTTÓ	67 057,0	68 367,9	68 367,9	74 837,6	76 552,6
NETTÓ	30 351,6	29 669,0	29 669,0	31 897,8	35 262,0
6. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG EGYENLEGE ^{a)} , millió euró	-1 840	-1 375	-6 002	-1 537	-1 468
7. FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA, ezer fő	3 927,6	3 916,4	3 901,5	3 885,3	3 933,9
8. BRUTTÓ ÁTLAGKERESET, Ft/hó	150 044	169 404	158 315	171 723	164 735
9. MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA, ezer fő	308,6	309,9	303,9	323,6	305,7
10. MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA, %	7,3	7,3	7,2	7,7	7,2
11. TÁVBESZÉLŐ-HÁLÓZAT az időszak végén, ezer	3 496	3 453	3 453	3 425	3 410
Ebből: ISDN	597	593	593	587	589
12. MOBIL-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	9 074	9 320	9 320	9 406	9 447
13. INTERNET-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	832	907	907	1 005	1 034

a) Forrás: MNB. Az adatok visszamenőlegesen folyamatosan változhatnak.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK III. (nemzetközi adatok)

Megnevezés	2005	2006.		
		május	június	július
előző év azonos időszaka=100,0				
IPARI TERMELÉS^{a)}				
EU-25	101,1	104,9	104,1	103,1
EU-15	100,8	104,3	..	..
Magyarország	107,6	107,9	111,9	112,2
IPARI TERMELŐI ÁRINDEX				
EU-25	104,7	106,0	105,3	105,4
EU-15	104,8	106,2	..	..
Magyarország	104,3	105,3	107,9	109,5
FOGYASZTÓIÁR-INDEX				
EU-25	102,2	102,4	102,4	102,4
EU-15	102,2	102,4	..	..
Magyarország	103,5	102,4	102,9	103,2

Megnevezés	2005.		2006.	
	IV.	I-IV.	I.	II.
	negyedév			
A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP)^{b)} VOLUMENINDEXE, előző év azonos időszaka=100,0				
EU-25	102,0	101,7	102,4	102,8
EU-15	101,6	101,5	102,7	102,0
Magyarország	104,5	104,3	104,4	104,1
MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA^{c)}, % munkaerő-felmérés szerint, harmonizált adatok				
EU-25	8,5	8,8	8,2	8,1
EU-15	7,7	7,9	7,6	7,4
Magyarország	7,5	7,2	7,5	7,5

a) Az adatok munkanappal kiigazítottak.

b) A negyedéves volumenindexek az EU-25-re és az EU-15-re szezonálisan, Magyarországra pedig munkanaptényezővel kiigazítottak.

c) Az adatok szezonálisan kiigazítottak.

HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA

Statisztikai Szemle

2006/9

A Földhasználati és földfelszín-borítottsági összeírás módszertani háttere – *Galambosné Tiszberger Mónika*

Mintaelemszám tervezése Likert-skálát alkalmazó lekérdezésekben – *Kehl Dániel – Dr. Rappai Gábor*

Befektetések kockázatának mérése – *Bugár Gyöngyi – Uzsoki Máté*

A társadalom és a gazdaság főbb folyamatai 2005-ben

Területi Statisztika

2006/5

Európai Unió támogatási adatok területi értékelése – *Toroczkai Adrienn – Hahn Csaba*

Centrum–periféria viszonyok vizsgálata a hazai közúthálózaton – *dr. Tóth Géza*

Az üzleti inkubáció helyi gazdaságfejlesztési hatásai – *Bajmóczy Zoltán – Bajmóczy Péter – Major Ágnes*

A szociális földprogramok kedvezményezettjeinek helyzete két kistérségben

– *Bartal Anna Mária – Sziklai István*

Mozik az agglomerációs térségekben – *Borsos Árpád*

A romániai Északnyugat régió európai fejlesztési forrásai és gazdaságának jövője

– *Vincze Mária – Györfi Lehel – Kerekes Kinga*

GÉS–FIGYELŐ

Helyzetkép a lakásviszonyokról, 1999–2005 (a lakásindikátor-rendszer adatai alapján)

A KSH Lakásosztályának összeállítása a statisztikai hivatal kiadványai között kissé szokatlan műfajt képvisel: egy szakterület, nevezetesen a lakásszektor indikátorait foglalja rendszerbe, és ezt a rendszert adatokkal feltöltve bocsátja a felhasználók rendelkezésére.

Bár a forma talán szokatlan, maga a társadalmi indikátorok összeállításának gondolata természetesen egyáltalán nem új keletű: már az 1950-es években felvetődött és azóta sok országban, sokféle összefüggésben megfogalmazódott, hogy a gazdasági mutatószámokhoz hasonlóan olyan indikátorokra is szükség van, melyek a társadalom állapotáról és aktuális folyamatairól adnak tájékoztatást. A hatvanas évektől kezdve elsősorban német és skandináv kutatók végeztek e téren meghatározó jelentőségű kutatásokat, majd számos országban kialakult valamiféle egységes információrendszerre épülő társadalomstatisztikai adatközlési gyakorlat. Újabban az EU-ban felgyorsuló gazdasági-társadalmi integrációs folyamatok miatt is fokozódik az érdeklődés az összehasonlítható, egységes elvek alapján számított társadalmi mutatószámok iránt.

Magyarországon, amellyel, hogy sok társadalmi indikátor évtizedek óta megjelenik különböző statisztikai kiadványokban, az utóbbi években egyre határozottabban megfogalmazódik a mutatók átfogó rendszerbe foglalásának igénye is. A rendszerezés jegyében készültek és készülnek napjainkban a TÁRKI Társadalmi riport és a KSH Társadalmi helyzetkép c. kiadványai. Az utóbbi publikáció szerkezete, felépítése egyúttal megjelenít egy ma relevánsnak tekinthető társadalmi indikátorrendszert, fejezetei felfoghatók e rendszer alrendszereiként.

A Helyzetkép a lakásviszonyokról című kiadvány erre az elgondolásra épül, amelyben a lakásszektor indikátorait egy ilyen átfogó társadalmi indikátorrendszer egyik alrendszereként értelmezi. Az összeállítás nem áll meg a lakástémájú statisztikai adatközlések hagyományos határainál, hanem tudatosan vállalja az olyan szakterületek mutatóinak szerepeltetését is, amelyek, bár valamilyen módon befolyásolják a lakáshelyzet alakulását, általában nem jelennek meg a lakásstatisztikai adattárakban.

A kiadvány vázát alkotó 12 témacsoport, az úgynevezett "modulok", körülhatárolják azokat a tényezőket, amelyek valamilyen módon megjelennek és hatnak a lakásszektorban, míg a modulokat alkotó mutatószámok az egyes elemek közötti kölcsönhatásokat tükrözik.

A lakásindikátor-rendszer a következő modulokból áll:

- A) A lakáshelyzetre ható népesedési folyamatok
- B) Makrogazdasági háttér adatok (a lakáshelyzetre ható gazdasági folyamatok)
- C) A lakásállomány szerkezeti összetétele
- D) A lakásállomány minőségi összetétele
- E) Lakáspiac
- F) Fizetőképesség a bérleti és tulajdonosi szektorban
- G) Lakásberuházások
- H) Építőipar
- I) A lakásfinanszírozási rendszer
- J) Állami támogatások és adózás
- K) Szociális biztonság, önkormányzati lakásgazdálkodás
- L) Szubjektív indikátorok

Az összeállítás mindvégig e modulok sorrendjét követve közli az indikátorokat és az azokkal kapcsolatos tudnivalókat.

Az összeállítás első, "Lakásriport 1999–2005" című része röviden ismerteti a 12 témakör legfontosabb mutatószámait, néhány mondatos ismertetésben vázolja a területre jellemző tendenciákat és összefüggéseket. Ahol ez nem magától értetődő, a szerzők utalnak az adott terület lakásszektorhoz való kapcsolódási pontjaira, a terület szerepeltségét indokoló tényezőkre.

Mint arra a cím is utal, az indikátorokkal leírt időszak viszonylag rövid, általában három kiemelt év (1999, 2003 és 2005) adatát gyűjtötték össze a szerzők. Ettől csak néhány esetben térnek el: ahol a téma indokolja és az adatforrások is lehetővé teszik, ott az 1990-es és a 2001-es népszámlálások számai is megjelennek.

A második rész ugyancsak a modulok szerinti felépítésben tartalmazza a legfontosabb aggregált mutatókat, valamint utalást arra, hogy milyen bontásokban található meg az adatok a következő, részletes adatokat tartalmazó fejezetben.

Az ezután következő fejezetek az adatok jelentőségét, részletezettségét, gyakoriságát közlik tömör, áttekinthető formában. A szerzők több helyen utalnak azokra a nehézségekre, amelyek a sokszor különböző forrásokból származó adatok egymás mellé állításából adódnak. Ebből a szempontból érthető, ha a szokottnál nagyobb hangsúlyt kapott az ezzel kapcsolatos tájékoztatás. Ezért önálló fejezetben, minden indikátorra vonatkozóan megadják annak számítási módját és a számítás alapjául szolgáló adatok forrását. A kiadványt módszertani fejezet zárja.

A kiadvány szerkezete, felépítése a lakásszektor összefüggéseiből következik, azonban éppen ezáltal lesz ez a közlési forma egyúttal kifejezetten felhasználóbarát is. Nemcsak arról van szó, hogy a felhasználó összegyűjtve, egységes szerkezetben, azonos évekre vonatkoztatva jut hozzá az indikátorokhoz, hanem arról is, hogy az adatok összeállítása egyben orientálja is abban, hogy milyen körülményeket, külső hatásokat kell mérlegelnie egy-egy mutató értelmezésekor, mely összefüggéseket kell szem előtt tartania, ha meg akarja érteni a lakásszektorban zajló sokszor igen összetett folyamatokat.

A különböző aggregátságú adatok között a kevésbé tájékozott olvasó is könnyedén kiigazodik. Megkönnyítik ezt azok a lehetőségek, amelyek az elektronikus közlési formából adódnak.: A CD-n megjelent kiadványban az aggregált mutatókat tartalmazó összefoglaló táblázatokról csatolások segítségével ugorhatunk az adott mutatószám területi vagy társadalomstatistikai ismérvek szerinti részletezéseihez, illetve onnan vissza az országos szintű mutatókhoz.

A "Helyzetkép a lakásviszonyokról" c. kiadvány azzal a igénnyel jött létre, hogy időről időre megújult, aktualizált tartalommal jusson el a felhasználókhöz. Amennyiben az ismételt megjelenés valóban megvalósul, talán a most még fellelhető adathiányok is ritkábbak lesznek. Ugyanis, bár ez az eddigi statisztikai adatközlési gyakorlattól meglehetősen idegen, helyet kaptak a rendszerben olyan indikátorok is, amelyek csak elméletileg léteznek, az értéküket alapadatok hiányában nem ismerjük. A lakásstatistikai indikátorok így kidolgozott rendszere ezáltal a még meglévő fehér foltokra is rámutat, így hosszú távra kijelöli a lakásstatistika szükséges fejlesztési irányait.

A 2006-ban megjelent összeállítást előrelépésként értékelhetjük nemcsak a szakterület, hanem általában a társadalmi indikátorok fejlesztése és közlése terén is. A kiadvány CD-n és – rövidített változatban – a Központi Statisztikai Hivatal internetes honlapján is hozzáférhető.

(Ismerteti: Székely Gáborné)